

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra fundamentální a dogmatické teologie

Dogmatická teologie

Mgr. Pavel Frývaldský

**Základní přístupy a linie v christologickém díle Josepha
Ratzingera – Benedikta XVI.**

Rigorózní práce

PRAHA 2012

Na tomto místě bych chtěl poděkovat prof. Ctiradu V. Pospíšilovi za vedení této rigorózní práce a za veškerou pomoc s jejím vypracováním.

Mé poděkování patří také všem, kteří se na vzniku této práce jakýmkoli způsobem podíleli. Především děkuji bratřím kněžím P. Stanislavu Brožkovi, P. Piotru Adameczykovi a P. Vojtěchu Janštovi.

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 2. dubna 2012

Obsah

Úvod.....	5
1. Život a dílo Josepha Ratzingera – Benedikta XVI.....	8
1.1 Dílo Josepha Ratzingera v kontextu života	8
1.2 Významné christologické práce Josepha Ratzingera	10
1.3 Sekundární literatura k christologii Josepha Ratzingera	13
2. Základní metodologické přístupy k christologii v díle Josepha Ratzingera – Benedikta XVI.....	16
2.1 Ježíš jako Kristus - vztah mezi historií a vírou církve	17
2.1.1 Zjevení přijímané ve víře církve	19
2.1.1.1 Zjevení jako dialogická událost u svatého Bonaventury	20
2.1.1.2 Koncilní diskuze o zjevení	22
2.1.1.3 Písmo, tradice a magisterium	23
2.1.2 Církev jako subjekt víry.....	26
2.1.2.1 Církev jako Boží lid, který vzešel z Kristova těla	26
2.1.2.2 Církev jako communio	28
2.1.2.3 Od soukromého „já“ k církevnímu „já“	30
2.1.3 Syntéza teologické a historické exegeze.....	31
2.1.3.1 Nutnost a hranice historické exegeze.....	32
2.1.3.2 Církevně teologická a kanonická exegeze	35
2.1.3.3 Vtělení jako teologický základ syntézy historické a teologické exegeze	38
2.1.4 Vztah historie a víry církve – shrnutí a závěr	39
2.2 Ježíš jako nový Mojžíš - vztah mezi Starým a Novým zákonem	41
2.2.1 Syntéza christologické a historické exegeze Starého zákona	42
2.2.1.1 Christologická četba Starého zákona.....	42
2.2.1.2 Historická exegeze a jednota Písma.....	44
2.2.2 Ježíš jako zosobněná Tóra	46
2.2.3 Vztah Starého a Nového zákona – shrnutí a závěr	49
2.3 Ježíš jako Logos – vztah víry a rozumu	50
2.3.1 Víra potřebuje rozum.....	51
2.3.1.1 Kritika ze strany Klause Bergera.....	52
2.3.1.2 Vztah biblické víry a filosofického rozumu	54
2.3.1.3 „Analogia entis“	55
2.3.1.4 Univerzalismus jako důsledek spojení víry a rozumu v křesťanství.....	56
2.3.2 Rozum potřebuje víru	57
2.3.2.1 Problematika autonomního rozumu.....	58
2.3.2.2 Dialogický charakter rozumu	60
2.3.3 Vztah víry a rozumu – shrnutí a závěr.....	61
2.4 Základní metodologické přístupy k christologii – shrnutí a závěr.....	62
3. Základní linie Ratzingerovy christologie a soteriologie	64
3.1 Titul „(Boží) Syn“ a nicejská formulace „homoúsios“	64
3.2 Teologie vtělení.....	67
3.2.1 Teologie vtělení a teologie kříže	68
3.2.2 Reflexe nad tajemstvím hypostatické unie	70
3.2.3 Důsledky teologie vtělení pro christologii.....	72

3.2.3.1	Problematika Ježíšovy psychologie	72
3.2.3.2	Problematika Ježíšovy biografie	75
3.3	Tajemství Ježíšova života	76
3.3.1	Tajemství Syna v událostech Ježíšova života	78
3.3.2	Tajemství Syna v Ježíšových slovech	80
3.3.3	Velikonoční tajemství v Ježíšových činech a slovech	83
3.3.4	Pojetí předvelikonočního Ježíše	84
3.4	Teologie kříže	86
3.4.1	Zjevitelský význam Kristova kříže	87
3.4.2	Spasitelský význam Kristova kříže	89
3.4.2.1	Poslušnost Krista Velekněze	89
3.4.2.2	Kříž jako oběť	91
3.4.2.3	Zástupnost Kristovy oběti	93
3.4.2.4	Kristova oběť jako smíření	94
3.4.2.5	Závěr – Kristův kříž jako společenství s Bohem	96
3.4.3	Soteriologie	97
3.4.3.1	Spása jako osvobození	97
3.4.3.2	Spása „podle Boha“ a „podle člověka“	99
	Závěr	102
	Seznam použitých zkratk	106
	Seznam literatury	107

Úvod

Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. patří k významným teologům naší doby. Jeho rozsáhlé teologické dílo rozvíjející se od padesátých let minulého století se vždy vyznačovalo teologickou erudovaností, spirituální hloubkou, jasností úsudku a výstižnou formulací. Vliv tohoto teologa stoupl, když se v roce 1981 stal prefektem Kongregace pro nauku víry a jeho vědecké dílo dostalo „punc“ ještě větší autority, když byl v roce 2005 zvolen papežem.

V současné době probíhá ve světě poměrně rozsáhlá debata o jeho teologii a to především v jeho rodném Německu. V této souvislosti můžeme zmínit založení Institutu Benedikta XVI. v Řezně, který pod záštitou biskupa Gerharda L. Müllera má za úkol vydat souborné dílo Josepha Ratzingera, a umožnit tak jeho hlubší studium. Zatímco před Ratzingerovou papežskou volbou se zájem teologů zaměřoval hlavně na velká témata jeho teologie, jako byla ekleziologie a eschatologie, dnes vznikají stále nové vědecké práce, které se věnují širší oblasti jeho díla.

Zvláštní místo v Ratzingerově teologické reflexi zaujímá osoba Ježíše z Nazareta. V roce 2007 jsem na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze pod vedením prof. Ctirada V. Pospíšila obhájil diplomovou práci na téma: *Christologie v díle Josepha Ratzingera*. Ve své diplomové práci jsem se pokusil analyzovat významné christologické práce, které Ratzinger napsal před tím, než se stal papežem. Musel jsem tehdy konstatovat, že toto téma je nové, nezpracované ani u nás, ani nějakou významnější studií ve světě.

Dnes už ovšem toto tvrzení neplatí. Několik měsíců po vzniku mé diplomové práce vydal Benedikt XVI. první svazek své knihy o Ježíši, ve které se zabýval Kristovým veřejným působením. V loňském roce pak vyšel druhý díl knihy o Ježíši, jenž pojednává o velikonočních událostech. Kniha se u nás i ve světě setkala s velkým čtenářským zájmem a především v německé jazykové oblasti se stala tématem rozsáhlé odborné diskuze exegetů i systematických teologů.

Tato rigorózní práce navazuje na mou diplomovou práci, zároveň představuje nové zpracování Ratzingerovy christologie. V rozboru christologie ve starších pracích našeho autora i v papežově knize o Ježíši jsem se pokusil zohlednit odbornou diskuzi, kterou vyvolala. V rámci naší práce však není možné pojednat o veškeré debatě, jež se týká našeho tématu. Zaměřuji se především na německou literaturu, ačkoliv různé práce k papežově christologii nalezneme také v jiných jazycích, například v angličtině a francouzštině. Tento výběr vychází z toho, že kritická recepce Ratzingerova díla je

nejrozsáhlejší právě v německé teologické oblasti, neboť současný papež sám je německy píšící autor, vychází z německého prostředí a reaguje hlavně na německou teologii.

Na rozdíl od zahraničí je česká teologická reflexe Ratzingerovy christologie o poznání chudší. Jeho dílo sice není u nás úplně neznámé, avšak zatím se nikdo nepokusil o jeho hlubší teologický rozbor. Přínos této práce tedy můžeme spatřovat v tom, že se jedná o první rozsáhlejší studii v českém jazyce, jež souhrnně pojednává o christologickém díle současného papeže a umožňuje nahlédnout i do témat teologických kontroverzí, které vyvolala. V této práci však nechci jen opakovat názory druhých, ale představit také vlastní pohled na Ratzingerovu christologickou reflexi a přistoupit také kriticky k různým jeho interpretacím.

Strukturu rigorózní práce určují zásadní body teologické debaty o podstatných tématech Ratzingerovy christologie. V první kapitole krátce načrtneme životní příběh Benedikta XVI., který nám lépe umožní pochopit historický kontext, v němž vznikalo jeho dílo. Poté představíme jeho významné christologické práce, které budou pramenem našeho zkoumání. Následně okomentujeme sekundární literaturu k našemu tématu, zvláště množství teologických příspěvků, které se týkají papežovy knihy o Ježíši.

Ve druhé kapitole budeme zkoumat základní Ratzingerovy přístupy k tajemství Ježíše z Nazareta. Zaměříme se na tři podstatná témata, která do značné míry určují metodu v christologii. Prvním tématem je vztah mezi „historickým Ježíšem“ a „Kristem víry“, resp. vztah mezi historickou a teologickou exegezí. Druhou otázkou je vzájemný poměr mezi Kristem a židovskou tradicí, resp. mezi Starým a Novým zákonem. Třetí oblastí je vztah mezi biblickou vírou a filosofickým (historickým) rozumem. Tato kapitola je poměrně rozsáhlá, protože zmíněné otázky patří k nejvíce diskutovaným.

Ve třetí kapitole pojednáme o základních liniích v Ratzingerově christologii a to opět ve třech základních okruzích. Nejprve budeme zkoumat teologii vtělení, tedy pojmání hypostatické unie a vztahu mezi událostí vtělení a kříže. Dále budeme analyzovat Ratzingerovo pojetí předvelikonočního Ježíše. Nakonec se pokusíme interpretovat teologii kříže a soteriologii.

Je třeba zdůraznit, že se v naší práci budeme zabývat vlastním teologickým dílem Josepha Ratzingera, nikoliv dokumenty učitelského úřadu církve, pod kterými je jako prefekt Kongregace pro nauku víry, nebo nyní jako papež podepsán. Toto rozlišení je důležité, na druhou stranu zmíněné dokumenty a vlastní Ratzingerova teologická práce spolu vzájemně souvisí, a proto také my k nim budeme přihlížet.

Také u vlastních teologických prací Josepha Ratzingera je vhodné rozlišovat, zda pochází z období jeho profesorského působení v Německu, nebo z doby, kdy byl prefektem kongregace, či ze současnosti, kdy jako papež stojí v čele celé církve. Je třeba mít na mysli, že Ratzingerovo dílo vznikalo v nových souvislostech úřadu, který zastával jako kardinál či které zastává nyní jako papež. Ovšem také zde platí, že tyto tři etapy od sebe nelze striktně oddělovat, protože se jedná stále o jediné dílo, ve kterém však v určitém ohledu můžeme spatřovat vývoj.

Specifickým problémem je autorství zatím dvousvazkové papežovy knihy *Ježíš Nazaretský*. V úvodu k prvnímu dílu čteme, že není aktem učitelského úřadu, nýbrž osobním hledáním „Hospodinovy tváře.“¹ Kniha je však přece jen podepsána dvojím jménem jedné osoby: Joseph Ratzinger - Benedikt XVI. Toto dvojí autorství znamená, že kniha je osobním dílem Josepha Ratzingera, které však přece jen nelze oddělit od papežského úřadu. Kniha má proto vysokou autoritu, třebaže Benedikt XVI. v úvodu píše, že každý mu může svobodně odporovat, pokud si uchová trochu sympatie, bez níž se porozumění neobejde.²

Tuto rigorózní práci jsem psal s velikou sympatií k autorovi, který mě velice ovlivňoval od mých středoškolských let až po dnešek. Věřím, že proto také mohu zohlednit některé kritické postřehy k jeho dílu, bez nichž by ztratilo svůj plný přínos pro christologii.

---

¹ Srov. Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Jesus von Nazareth. Von der Taufe im Jordan bis zur Verkündigung*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007, s. 22.

² Srov. tamtéž.

1. Život a dílo Josepha Ratzingera – Benedikta XVI.

Na začátku naší práce krátce načrtneme životní příběh papeže Benedikta XVI., jehož znalost je nutným předpokladem pro porozumění jeho myšlení. Teologická reflexe Josepha Ratzingera se totiž rozvíjela v kontextu dobových teologických otázek a reagovala na různé společenské podněty. Životopis našeho autora je však poměrně obsáhlý, zaměříme se tedy jen na některé důležité životní podněty, které výrazně ovlivnily jeho teologické dílo. Následně představíme jeho christologické dílo a také sekundární literaturu, která se jím zabývá.

1.1 Dílo Josepha Ratzingera v kontextu života

V Ratzingerově myšlení je nejprve vůdčím tématem církev. K církvi získal vztah v rodině a v náboženském prostředí Horního Bavorska, kde se 16. dubna 1927 narodil a kde vyrůstal. Především válečné zkušenosti umožnily mladému Ratzingerovi objevit církev jako „místo naděje“ a „protipól ničivé ideologie.“³

Kvalitní teologické studium v Mnichově základním způsobem nesměrovalo autorovo teologické dílo. Bibliista Fridrich W. Maier pomohl mladému studentovi objevit Písmo jako „duši veškeré teologie“ a seznámil ho s historicko-kritickou exegezí. Právě díky Maierovi je Ratzingerova teologie výrazně biblická a zohledňuje, i když často polemicky, historicko-kritický výklad Písma.⁴ Další důležitou osobností byl pastorální teolog Joseph Pascher, který začínajícího teologa přivedl na cestu liturgického hnutí a podnítil jeho trvalý zájem o liturgii.⁵ Michael Schmaus a především pak Gottlieb Söhngen uvedli mladého studenta do světa církevních otců, z nichž především svatý Augustin se stal jeho velkou celoživotní inspirací.⁶ Zájem o církev, Bibli a církevní otce je patrný v Ratzingerově disertaci *Lid a dům Boží v Augustinově učení o církvi*.

Ratzingerův zájem o ekleziologii můžeme zasadit do širšího kontextu. Ekleziologie byla v padesátých a šedesátých letech minulého století velmi diskutovanou a rychle se rozvíjející teologickou oblastí. Toto bádání o církvi inspirovalo Druhý vatikánský koncil, který se stal rovněž mohutným impulsem pro další promýšlení církevních témat. Ratzinger

---

³ Joseph RATZINGER, *Můj život. Vzpomínky na cestu ke kněžství a biskupskému úřadu*, Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 42.

⁴ „Exegeze byla vždy středem mé teologické práce.“ Tamtéž, s. 53. Srov. Hansjürgen VERWEYEN, *Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. Die Entwicklung seines Denkens*, Darmstadt: Primus Verlag, 2007, s. 105–113.

⁵ Srov. RATZINGER, *Můj život*, s. 57.

⁶ Srov. tamtéž, s. 56.

se sám koncilu aktivně zúčastnil jako teologický poradce kardinála Fringse.⁷ Změna církevního klimatu, která nastala již v průběhu koncilu v Německu, vedla však mladého teologa ke stále kritičtějšímu postoji. V době všeobecné euforie z nových změn začíná mluvit o krizi církve, která souvisí s celkovou duchovní krizí západního světa.⁸

Dramatickou podobu této krize zažil v roce 1968 na universitě v Tübingen. Ratzinger vzpomíná,⁹ že v té době na slavné fakultě existencialismus Martina Heideggera vystřídal marxismus, jehož představitelem se stal Ernst Bloch.¹⁰ Vůdčí téma „naděje“ ztratilo náboženský a získalo výrazně politický obsah. Církev a teologie byla chápána jako nástroj politické přeměny. Profesor Ratzinger se této ideologické redukci bránil. Odtud je pochopitelný jeho „odpor“ k politickým teologiím, především pak v době jeho působení v Kongregaci pro nauku víry k teologii osvobození.¹¹

Teologické střety v Tübingen vedly Ratzingera k odchodu na universitu do Řezna a k promýšlení nových teologických témat. Nemá-li se „naděje“ redukovat politicky, nebo dokonce marxisticky, jaký je její celistvý křesťanský smysl? Na tuto otázku se pokusil dát odpověď především ve své *Eschatologii*,¹² kterou považuje za své nejpracovanější dílo.¹³ V diskuzi s politickou teologií vystupují rovněž soteriologické otázky: Jakou spásu vlastně Kristus přinesl? Má nebo nemá politický význam? Týká se nějak současnosti nebo pouze věčnosti?¹⁴ Takto poznáváme jednu z cest, která vedla Ratzingera k promýšlení tajemství Ježíše Krista a jeho významu pro nás. Není však jediná. Walter Kasper upozorňuje na to, že dominantní zájem o ekleziologii v padesátých a šedesátých letech 20. století vystřídal od počátku let sedmdesátých intenzivnější zájem o christologii. Neboť má-li se objevit pravá podstata církve a její působení ve světě, je nejprve potřeba vyjádřit její

---

⁷ K Ratzingerově aktivní roli na koncilu srov. John ALLEN, *Kardinal Ratzinger*, Düsseldorf: Patmos Verlag, 2002, s. 27.

⁸ Srov. Maximilian Heinrich HEIM, *Joseph Ratzinger – Kirchliche Existenz und existentielle Theologie. Ekleziologische Grundlinien unter dem Anspruch von Lumen gentium*, Zweite korrigierte und ergänzte Auflage, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2005, s. 163–165.

⁹ Srov. RATZINGER, *Můj život*, s. 99–102.

¹⁰ Filosof Ernst Bloch vydal slavnou knihu *Das Prinzip Hoffnung*. Srov. „analýzu“ marxistických kořenů jeho filosofie a následná kritika např. Joseph RATZINGER, *Im Anfang schuf Gott. Vier Predigten über Schöpfung und Fall*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 2005, s. 42–44.

¹¹ Srov. Joseph RATZINGER, *O víře dnes. Rozhovor s Vittorioem Messoriem*, Olomouc: MCM, 1998, s. 133–150. Srov. též analýzu Ratzingerova postoje k teologii osvobození: VERWEYEN, *Joseph Ratzinger*, s. 117–125.

¹² Srov. Joseph RATZINGER, *Eschatologie – Tod und ewiges Leben*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1977.

¹³ Srov. RATZINGER, *Můj život*, s. 113.

¹⁴ Srov. Joseph RATZINGER, Ulrich HOMMES, *Das Heil des Menschen. Innerweltlich – Christlich*, München: Kösel Verlag, 1975, s. 33–63.

vztah k Ježíši Kristu, jako ke svému základu a smyslu.¹⁵ A právě promýšlení vzájemného vztahu mezi christologií a ekleziologií je patrné i v Ratzingerově díle. Není tedy divu, že řezenský profesor plánoval po své *Eschatologii* vydat v řadě *Malá katolická dogmatika*, na které spolupracoval se svým kolegou Johannem Aurem, právě díl o christologii. Dílo však nemohl uskutečnit, protože byl jmenován mnichovským arcibiskupem a následně v roce 1981 prefektem Kongregace pro nauku víry.¹⁶

Ratzingerovo vlastní teologické dílo však přesto nekončí, jeho teologická reflexe souvisí často s tématy, kterými se zabývá sama kongregace. Kromě teologie osvobození, na kterou kongregace reagovala svými dokumenty,¹⁷ se kardinál zaobíral ekleziologickými a ekumenickými tématy¹⁸ a také otázkou vztahu víry a rozumu.¹⁹ V kontextu těchto otázek vypracovával kardinál Ratzinger rovněž svou christologii.

Papežova kniha o Ježíši je tedy v jistém slova smyslu završením jeho dlouhého teologického díla, které od padesátých let minulého století reaguje na palčivé otázky, s kterými se vyrovnává světová církev.

1.2 Významné christologické práce Josepha Ratzingera

V tomto oddílu představíme významná christologická díla Josepha Ratzingera. Celkovou biografii našeho autora včetně překladů a sekundární literatury důkladně zpracoval okruh jeho žáků a vydal v rozsáhlé knize *Das Werk (Dílo)*.²⁰ Jak už jsme zmínili, Institut Benedikta XVI. v Řezně vydává souborné dílo, které by mělo vyjít ve více než 16 svazcích. Vyšlo již 8 svazků (spisy o sv. Augustinovi, práce o sv. Bonaventurovi, eschatologie, ekleziologie, ekumenismus, liturgie, teologie kněžství a spisy o II. vatikánském koncilu), souborné christologické dílo však doposud vydáno nebylo.²¹

---

¹⁵ Srov. Walter KASPER, *Jesus der Christus*, Leipzig: St. Benno-Verlag, 1981, s. 7–8.

¹⁶ Srov. Karl LEHMANN, „Erste Hinführung zum neuen Buch von Joseph Ratzinger,“ in „*Jesus von Nazareth*“ *kontrovers. Rückfragen an Joseph Ratzinger*, Lit Verlag: Berlin, 2007, s. 4.

¹⁷ Srov. slovenský překlad: KONGREGÁCIA PRE VIEROUČNÉ OTÁZKY, *Dokumenty o teológii oslobodenia*, Řím 1987.

¹⁸ Srov. Joseph RATZINGER, *Kirche, Ökumene und Politik*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1987.

¹⁹ Srov. Joseph RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, Freiburg i. Br.: Herder, 2003. K těmto aktuálním otázkám vydala kongregace diskutovaný dokument *Dominus Iesus*. Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace Dominus Iesus. O jedinečnosti a spásonosné universalitě Ježíše Krista a církve*, Praha: Sekretariát ČBK, 2000.

²⁰ Srov. Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Das Werk. Veröffentlichungen bis zur Papstwahl*, (ed. Schülerkreis), Augsburg: Sankt Ulrich Verlag, 2009.

²¹ K projektu srov. internetové stránky: <http://www.institut-papst-benedikt.de/joseph-ratzinger-gesammelteschriften-jrgs.html>

Ke každému svazku Institut v Řezně publikuje knihu studií s různými teologickými příspěvky.²²

Ratzingerova christologie je přítomna v těchto knihách: První významný christologický příspěvek je obsažen v knize *Einführung in das Christentum (Úvod do křesťanství)*²³, která představuje zpracované přednášky o Apoštolském vyznání víry, jež autor vedl pro studenty všech fakult v letním semestru 1967 v Tübingen. V roce 2000 opatřil kardinál Ratzinger nové vydání svého *Úvodu do křesťanství* rozsáhlou předmlouvou, ve které se pokusil ukázat nový kontext kladení otázek po podstatě křesťanství. Dílo se kromě velkého zájmu setkalo i s kritickým přijetím. Polemickou, zvláště na christologii zaměřenou recenzi napsal Walter Kasper. Recenze vyvolala mezi ním a Ratzingerem diskuzi, která bude užitečná pro naši christologickou analýzu.²⁴

Christologické články jsou rovněž obsaženy v knize *Dogma und Verkündigung (Dogma a hlásání)*,²⁵ kterou vydal Joseph Ratzinger v roce 1973, během svého působení v Řezně. V díle předložil různorodé teologické texty, v nichž zohlednil pastorační hledisko.²⁶

Třetí spis s významnými christologickými úvahami je *Der Gott Jesu Christi (Bůh Ježíše Krista)*²⁷ s podtitulem *Betrachtungen über den Dreieinigen Gott (Meditativní úvahy o trojjediném Bohu)* z roku 1976. Text knihy vznikl za různorodých okolností, které autor uvádí v předmluvě.²⁸ Myšlenky v christologické části sloužily původně jako katecheze, které měl ve Freiburgu a v Bavorském rozhlase.²⁹

Další tři knihy s christologickou tematikou vydal Joseph Ratzinger již jako prefekt Kongregace pro nauku víry. První kniha je z roku 1984 nese název *Schauen auf den*

---

²² K projektu srov. internetové stránky: <http://www.institut-papst-benedikt.de/ratzinger-studien-rast.html>

²³ Srov. Joseph RATZINGER, *Einführung in das Christentum. Vorlesungen über das Apostolische Glaubensbekenntnis*, München: Kösel Verlag, 1985. Srov. český překlad: Joseph RATZINGER, *Úvod do křesťanství*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

²⁴ Diskuze proběhla ve třech člancích. Srov. Walter KASPER, „Das Wesen des Christlichen“ in *Theologische Revue* 65 (1969), s. 182–188; Joseph RATZINGER: „Glaube, Geschichte und Philosophie. Zum Echo auf *Einführung in das Christentum*,“ in *Hochland* 61 (1969), s. 533–543; Walter KASPER: „Theorie und Praxis innerhalb einer theologia crucis. Antwort auf J. Ratzingers »Glaube, Geschichte und Philosophie«,“ in *Hochland* 62 (1970), s. 152–159.

²⁵ Srov. Joseph RATZINGER, *Dogma und Verkündigung*, München - Freiburg: Erich Wewel Verlag, 1973.

²⁶ Srov. *Dogma*, s. 7.

²⁷ Srov. Joseph RATZINGER, *Der Gott Jesu Christi. Betrachtungen über den Dreieinigen Gott*, München: Kösel Verlag, 1976.

²⁸ Srov. *Gott Jesu*, s. 9.

²⁹ Katecheze rovněž Ratzinger používal pro kursy exercicií. Velkou část christologického oddílu přejal do exercičních přednášek, které měl v postě roku 1984 pro papeže a Římskou kurií a které později vydal též knižně. Srov. slovenský překlad: Joseph RATZINGER: *Cesta veľkonočným tajomstvom*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2003. Autor, kromě zmíněného díla, přejímal myšlenky z knihy *Hledět na Probodeného*.

*Durchbohrten - Versuche zu einer spirituellen Christologie (Hledět na Probodeného – Pokus o spirituální christologii)*³⁰ a představuje, jak naznačuje podtitul, Ratzingerův pokus ukázat úzký vztah mezi christologií a spiritualitou.

Spis *Ein neues Lied für den Herrn (Nová píseň pro Pána)*³¹ obsahuje vybrané a přepracované texty kardinála Ratzingera ze sklonku osmdesátých a počátku devadesátých let minulého století, ve kterých se vyslovuje k převážně liturgickým otázkám. Knihu však také opatřil třemi významnými christologickými studiemi, neboť, jak sám v úvodu přiznává, „pouze úzké spojení s christologií může umožnit plodný rozvoj teologie a praxe liturgie.“³²

Novější christologické příspěvky kardinála Ratzingera shrnuje jeho kniha *Unterwegs zu Jesus Christus (Na cestě k Ježíši Kristu)*,³³ která vyšla v roce 2003. V úvodu knihy mluví autor kriticky o současné devalvací christologie a bagatelizaci Ježíšova významu. Autor knihy chce čtenáře přivést k autentickému Ježíši Nového zákona, který je zároveň přítomný v církvi a ve svátostech.³⁴

Na publikaci *Na cestě k Ježíši Kristu* navazuje papežova kniha *Jesus von Nazareth (Ježíš Nazaretský)*, která vychází ve třech svazcích. První část vyšla v roce 2007 a autor v ní představil Kristovo veřejné působení. Kniha proto nese podtitul: *Von der Taufe im Jordan bis zur Verklärung (Od křtu v Jordánu až k proměnění na hoře)*.³⁵ Druhý svazek byl vydán v roce 2011 a týká se Ježíšových velikonočních událostí, jak naznačuje její podtitul: *Vom Einzug in Jerusalem bis zur Auferstehung (Od vjezdu do Jeruzaléma do zmrtvýchvstání)*.³⁶ Papež hodlá knihu doplnit ještě o třetí část, ve které se bude zabývat Ježíšovým narozením a dětstvím.

Všechny zmíněné práce představují základní pramen pro zkoumání Ratzingerovy christologie. V naší práci se budeme odkazovat na originální vydání v německém jazyce.

---

³⁰ Srov. Joseph RATZINGER, *Schauen auf den Durchbohrten. Versuche zu einer spirituellen Christologie*, Einsiedeln: Johannes Verlag, 1984. Srov. český překlad: Joseph RATZINGER, *Hledět na Probodeného. Pokus o spirituální kristologii*, Brno: CDK, 1996.

³¹ Srov. Joseph RATZINGER, *Ein neues Lied für den Herrn. Christusglaube und Liturgie in der Gegenwart*, Freiburg i. Br.: Herder, 1995.

³² *Lied*, s. 10.

³³ Srov. Joseph RATZINGER, *Unterwegs zu Jesus Christus*, Augsburg: Sankt Ulrich Verlag, 2003.

³⁴ Srov. *Unterwegs*, s. 6–8.

³⁵ Srov. Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Jesus von Nazareth. Von der Taufe im Jordan bis zur Verklärung*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007. Srov. český překlad: Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Ježíš Nazaretský*, Brno: Barrister & Principal, 2007.

³⁶ Srov. Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Jesus von Nazareth. Vom Einzug in Jerusalem bis zur Auferstehung*, Freiburg i. Br.: Herder, 2011. Srov. český překlad: Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Ježíš Nazaretský. Od vjezdu do Jeruzaléma do zmrtvýchvstání*, Brno: Barrister & Principal, 2011.

Překlady citací budou naše vlastní s přihlédnutím k českým vydáním knih *Úvod do křesťanství*, *Hledět na Probodeného* a papežovy knihy *Ježíš Nazaretský*.

1.3 Sekundární literatura k christologii Josepha Ratzingera

Sekundární literatura k teologii Josepha Ratzingera je nyní poměrně rozsáhlá, v její prezentaci se zaměříme na oblast christologie. Nejprve musíme zmínit obecné úvody do teologie současného papeže. Jsou to jednak anglicky psané knihy: *The Thought of Benedict XVI. (Myšlení Benedikta XVI.)* od Aidana Nicholse³⁷ a *Ratzinger's Faith. The Theology of Pope Benedict XVI. (Ratzingerova víra. Teologie papeže Benedikta XVI.)* od Tracey Rowlandové.³⁸ Z německé literatury představuje kritický úvod do myšlení Josepha Ratzingera publikace jeho žáka Hansjürgena Verweyena: *Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. Die Entwicklung seines Denkens (Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. Vývoj jeho myšlení)*.³⁹ Dále můžeme zmínit práce autorů, kteří jsou Ratzingerovi velmi blízcí. Je to kniha Petera Hofmanna: *Benedikt XVI. Einführung in sein theologisches Denken (Benedikt XVI. Úvod do jeho teologického myšlení)*,⁴⁰ dále rozsáhlá studie kardinála Kurta Kocha: *Das Geheimnis des Senfkorns. Grundzüge des theologischen Denkens vom Papst Benedikt XVI. (Tajemství hořčičného zrna. Základní rysy teologického myšlení papeže Benedikta XVI.)*⁴¹ a menší ale velmi podnětná práce bonnského dogmatika Karla-Heinze Menkeho: *Der Leitgedanke Joseph Ratzingers (Vůdčí myšlenka Josepha Ratzingera)*.⁴² V němčině vyšlo též několik sborníků teologických příspěvků k teologii Josepha Ratzingera.⁴³ V češtině bohužel zatím žádný úvod do myšlení současného papeže nenajdeme.

O Ratzingerově christologii zatím žádná větší monografie napsána nebyla. Vedle několika článků, které pojednávají o starší reflexi tajemství Ježíše z Nazareta, však musíme

---

³⁷ Srov. Aidan NICHOLS, *The Thought of Benedict XVI. An Introduction to the Theology of Joseph Ratzinger*, New York: Burn & Oates, 2005.

³⁸ Srov. Tracey ROWLAND, *Ratzinger's Faith. The Theology of Pope Benedict XVI.* New York: Oxford University Press, 2008.

³⁹ Srov. Hansjürgen VERWEYEN, *Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. Die Entwicklung seines Denkens*, Darmstadt: Primus Verlag, 2007.

⁴⁰ Srov. Peter HOFMANN, *Benedikt XVI. Einführung in sein theologisches Denken*, Paderborn: Ferdinand Schöning, 2009.

⁴¹ Srov. Kurt KOCH, *Das Geheimnis des Senfkorns. Grundzüge des theologischen Denkens vom Papst Benedikt XVI.*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2010.

⁴² Srov. Karl-Heinz MENKE, *Der Leitgedanke Joseph Ratzingers. Die Verschränkung von vertikaler und horizontaler Inkarnation*, Paderborn: Ferdinand Schöning, 2008.

⁴³ Gerhard Ludwig MÜLLER (ed.), *Der Glaube ist einfach. Aspekte der Theologie Papst Benedikt XVI.*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2007; Peter HOFMANN (ed.), *Joseph Ratzinger. Ein theologisches Profil*, Paderborn: Ferdinand Schöning, 2008; Frank MEIER - HAMIDI, Ferdinand SCHUMACHER (ed.), *Der Theologe Joseph Ratzinger*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007.

zmínit publikace, které shrnují kritické příspěvky k papežově knize o Ježíši. Můžeme je rozdělit do tří okruhů.

1. Velmi kritické příspěvky jsou obsaženy v třech knihách, které vydalo nakladatelství *Lit* v Berlíně. První má nese název „*Jesus von Nazareth*“ *kontrovers: Rückfragen an Joseph Ratzinger* („*Ježíš Nazaretský*“ v *kontroversi: Otázky na Josepha Ratzingera*).⁴⁴ Další dvě knihy editoval známý Ratzingerův teologický odpůrce Hermann Häring. K prvnímu dílu papežovy knihy o Ježíši: „*Jesus von Nazareth*“ *in der wissenschaftlichen Diskussion* („*Ježíš Nazaretský*“ ve vědecké diskusi)⁴⁵ a k druhému svazku: *Der Jesus des Papstes: Passion, Tod und Auferstehung im Disput* (*Papežův Ježíš: utrpení, smrt a zmrtvýchvstání v disputaci*).⁴⁶

2. Několik publikací k papežově knize o Ježíši vydalo nakladatelství *Herder* ve Freiburgu. Jsou otevřeny širšímu nejen teologickému okruhu čtenářů a shrnují jak pozitivní, tak kritické reakce. K prvnímu dílu papežovy knihy sesbíral bibliista Thomas Söding příspěvky exegetů ve dvou publikacích: *Ein Weg zu Jesus. Schlüssel zu einem tieferen Verständnis des Papstbuches* (*Cesta k Ježíši. Klíč k hlubšímu porozumění papežovy knihy*)⁴⁷ a *Das Jesus-Buch des Papstes. Die Antwort der Neutestamentler* (*Papežova kniha o Ježíši. Odpověď novozákonních biblistů*).⁴⁸ Články systematických teologů pak shrnuje knížka, za kterou stojí dogmatictí teologové Helmut Hoping a Michael Schulz: *Jesus und der Papst. Systematische Reflexionen zum Jesus-Buch des Papstes* (*Ježíš a papež. Systematické reflexe k papežově knize o Ježíši*).⁴⁹ Opět Thomas Söding vydal sborník exegetických a dogmatických příspěvků i k druhému svazku papežovy knihy s názvem: *Tod und Auferstehung Jesu. Theologische Antworten auf das Buch des Papstes* (*Smrt a zmrtvýchvstání Ježíše. Teologické odpovědi na knihu papeže*).⁵⁰

---

⁴⁴ Srov. Karl LEHMANN et al. „*Jesus von Nazareth*“ *kontrovers: Rückfragen an Joseph Ratzinger*, Berlin: Lit Verlag, 2007.

⁴⁵ Srov. Hermann HÄRING (ed.), „*Jesus von Nazareth*“ *in der wissenschaftlichen Diskussion* Berlin: Lit Verlag, 2008.

⁴⁶ Srov. Hermann HÄRING (ed.), *Der Jesus des Papstes: Passion, Tod und Auferstehung im Disput*. Berlin: Lit Verlag, 2011.

⁴⁷ Srov. Thomas SÖDING (ed.), *Ein Weg zu Jesus. Schlüssel zu einem tieferen Verständnis des Papstbuches*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007.

⁴⁸ Srov. Thomas SÖDING (ed.), *Das Jesus-Buch des Papstes: Die Antwort der Neutestamentler*, Freiburg i. Br.: Herder 2007.

⁴⁹ Srov. Michael SCHULZ, Helmut HOPING (ed.), *Jesus und der Papst: Systematische Reflexionen zum Jesus-Buch des Papstes*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007.

⁵⁰ Srov. Thomas SÖDING (ed.), *Tod und Auferstehung Jesu. Theologische Antworten auf das Buch des Papstes*, Freiburg i. Br.: Herder, 2011.

3. Nejpropracovanější a z hlediska systematické teologie nejpřínosnější studie k obojím svazkům papežovy knihy o Ježíši shrnují publikace, jichž editorem je vídeňský dogmatický teolog Jan-Heiner Tück: *Annäherungen an „Jesus von Nazareth.“ Das Buch des Papstes in der Diskussion (Přiblížení k „Ježíši z Nazareta.“ Kniha papeže v diskuzi)*⁵¹ a *Passion aus Liebe. Das Jesus-Buch des Papstes in der Diskussion (Utrpení z lásky. Papežova kniha o Ježíši v diskuzi)*.⁵²

Vidíme, že papežova kniha o Ježíši se stala předmětem poměrně rozsáhlé teologické diskuze. Také někteří čeští teologové se zapojili svou kritickou reflexí do této debaty. Můžeme zmínit Karla Skalického, který napsal článek: „Homilie velkého stylu o Ježíši z Nazareta. Ke knize teologa Josepha Ratzingera a papeže Benedikta XVI.“⁵³ A dále Zdeňka Kučeru, teologa Církve československé husitské, jenž publikoval příspěvek: „Vědecké poznání a víra. Marginálie a konspekty k dílu Josepha Ratzingera *Jesus von Nazareth*.“⁵⁴

K christologii současného papeže se též do značné míry vztahují práce Ctirada V. Pospíšila, především jeho příspěvek k Ratzingerově teologii dějin⁵⁵ a analýza trinitologie a pneumatologie v *Úvodu do křesťanství*.⁵⁶ Pod vedení prof. Pospíšila vznikla také má diplomová práce *Christologie v díle Josepha Ratzingera*⁵⁷ a článek, který výsledky analýzy shrnuje. Na zmíněnou analýzu navazuje tato rigorózní práce.

---

⁵¹ Srov. Jan-Heiner TÜCK (ed.), *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*. *Das Buch des Papstes in der Diskussion*, Ostfildern: Matthias Grünwald Verlag, 2007.

⁵² Srov. Jan-Heiner TÜCK (ed.), *Passion aus Liebe. Das Jesus-Buch des Papstes in der Diskussion*, Ostfildern: Matthias Grünwald Verlag, 2011.

⁵³ Srov. Karel SKALICKÝ, „Homilie velkého stylu o Ježíši z Nazareta“, *Teologické texty* 19 (2008), s. 2–6.

⁵⁴ Srov. Zdeněk KUČERA, „Vědecké poznání a víra. Marginálie a konspekty k dílu Josepha Ratzingera *Jesus von Nazareth*“, in *Ateismus – teologická reflexe*, Hradec Králové: Typo studio, 2009, s. 91–104.

⁵⁵ Srov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Základní charakteristika teologie dějin Josepha Ratzingera“, in *AUC Theologica* 1 (2011), s. 186–92.

⁵⁶ Srov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentovaná bibliografie 1800–2010*. Brno: L.Marek, 2011, s. 435–452.

⁵⁷ Srov. Pavel FRÝVALDSKÝ, *Christologie v díle Josepha Ratzingera*, Katedra fundamentální a dogmatické teologie KTF UK: Praha 2007; Pavel FRÝVALDSKÝ, „Christologie v díle Josepha Ratzingera – Benedikta XVI.“ in *Studia Theologica* 3 (2010), s. 43–62.

2. Základní metodologické přístupy k christologii v díle Josepha Ratzingera – Benedikta XVI.

V druhé kapitole naší práce pojednáme o základních metodologických přístupech Ratzingerovy teologie k osobě Ježíše z Nazareta. Nejprve je třeba říci, že náš autor, ačkoliv se christologickými tématy zabýval, nikdy nevypracoval systematicky ucelenou christologii. Papežova kniha o Ježíši, která završuje jeho celoživotní reflexi tajemství Ježíše z Nazareta, není rovněž kompletní systematickou christologií, ale představuje, jak sám autor v úvodu prvního svazku uvádí, „teologickou interpretaci Bible“ a výraz osobního hledání »Hospodinovy tváře«.⁵⁸ Papež proto jako systematický teolog nevstupuje na „zákopové pole“ exegeze,⁵⁹ aby vypracoval christologické pojednání, ani aby napsal Ježíšovu biografii, nýbrž aby vykreslil teologický portrét Ježíšovy „tváře“.

Thomas Söding spatřuje souvislost mezi papežovým dílem a christologickým přístupem Romana Guardiniho a Hanse Urs von Balthasara.⁶⁰ Guardini ve své slavné knize *Der Herr* a Balthasar ve svém díle *Herrlichkeit* používají pro vyjádření teologického portrétu Ježíšovy osoby, který není přímo dogmatikou, ale ani pouze historií Ježíšova života, termín „Gestalt“ – „tvářnost“. Obdobně Ratzinger se ve své christologické reflexi pokouší vykreslit Ježíšovu „tvářnost“, avšak na rozdíl od Guardiniho a Balthasara metodicky neopomíjí moderní exegezi. Pokouší se proto o „přemostění mezi exegetickým bádáním o Ježíši, které má teologické zaměření, a dogmatickou christologií, která je biblicky fundovaná“.⁶¹ Zcela v intencích II. vatikánského koncilu, podle něhož má být „studium Písma svatého duší posvátné teologie“,⁶² pojímá „teologii jako výklad Písma a výklad Písma jako teologii“.⁶³

Na začátku naší práce se tedy pokusíme objasnit způsob tohoto Ratzingerova teologického výkladu Písma svatého. Do zmíněné oblasti spadá velmi diskutovaná otázka,

---

⁵⁸ *Jesus I.*, s. 22.

⁵⁹ Vyjádření německého exegety Klause Bergera: Klaus BERGER, „Systematik v zákopovém poli exegeze.“ dostupné na www.getsemany.cz/node/1150

⁶⁰ Srov. Thomas SÖDING, „Auf der Suche nach dem Antlitz des Herrn. Das Jesusbuch des Papstes und seine Theologie des Wortes Gottes,“ in *Das Jesus-Buch des Papstes*, s. 134–138. Söding vedle systematických teologů Balthasara a Guardiniho zmiňuje rovněž významného exegetu Heinze Schürmanna, pro kterého je pojem „Gestalt Jesu“ klíčovým.

⁶¹ Tamtéž, s. 137.

⁶² Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil, *Věroučná konstituce o Božím Zjevení Dei Verbum*, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, čl. 24.

⁶³ Srov. Thomas SÖDING, „Notwendige Geschichtswahrheiten. Ratzingers Hermeneutik und die exegetische Jesusforschung,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 71.

jak je možné vyjádřit vztah mezi historicko-kritickou a církevně teologickou exegezí. Toto téma v christologii otevřelo otázku vzájemného poměru mezi tzv. „historickým Ježíšem“ a „Kristem víry“. V souvislosti s teologickou problematikou vzájemného vztahu mezi vírou církve a historií se nám otvírá druhá oblast Ratzingerovy teologie důležitá pro pochopení Ježíšovy osoby, totiž vztah mezi vírou církve a vírou Izraele, vztah mezi Starým a Novým zákonem.

Jelikož si historická exegeze činí nárok na vědecké, tedy racionální uchopení Ježíšova života a poselství, dostáváme se tak k třetí problematice, kterou je vzájemný vztah mezi vírou a rozumem. Teprve po vyjasnění vztahu mezi vírou a historií, mezi vírou církve a vírou Izraele, a naposled mezi vírou a racionalitou v Ratzingerově teologii, můžeme náležitě porozumět jeho teologickému přístupu k tajemství Ježíše z Nazareta.

Není jistě třeba zdůrazňovat, že zmíněná problematika je značně rozsáhlá, komplikovaná a také velmi diskutovaná, a to nejen v dogmatické teologii, ale též v teologii fundamentální, v exegezi i ve filosofii. My se zaměříme na Ratzingerův výklad s ohledem na jeho christologii a v kontextu probíhající debaty o jeho díle.

2.1 Ježíš jako Kristus - vztah mezi historií a vírou církve

Sledujeme-li vývoj Ratzingerovy christologie od *Úvodu do křesťanství* až po papežovu knihu o Ježíši, zjistíme, že jejím trvalým a základním tématem je překonání novověkého oddělování „historického Ježíše“ od „Krista víry“. Již v *Úvodu do křesťanství* řeší tübingenský profesor novodobé dilema „Ježíš nebo Kristus“,⁶⁴ kdy jménem „Ježíš“ je myšlena konkrétní osoba v dějinách a titulem „Kristus“ je vyjádřen význam osoby, který mu přisuzuje víra církve. Podle Ratzingera nelze oddělovat dějiny a víru církve, stejně jako nelze oddělovat titul „Kristus“ od jména „Ježíš“. ⁶⁵ Odmítá proto na víře nezávislé rekonstrukce „historického Ježíše“⁶⁶ i rezignaci na historii u R. Bultmanna.⁶⁷

Otázka poměru mezi Ježíšem a Kristem, tedy mezi historií a vírou církve, provází v nových souvislostech celé Ratzingerovo dílo. Reaguje na situaci v teologii, v níž se „christologie“ vypracovává nezávisle na víře církve,⁶⁸ kritizuje konstrukce „historického

---

⁶⁴ *Einführung*, s. 156–158.

⁶⁵ Tamtéž, s. 162.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 56–159. Srov. též kritiku rekonstrukce „historického Ježíše“: *Dogma*, s. 139.

⁶⁷ Srov. *Einführung*, s. 159–161.

⁶⁸ Srov. *Schauen*, s. 13–14.

Ježíše,“ vytvořené bez hermeneutiky víry⁶⁹ pouze na základě módních trendů.⁷⁰ Je zřejmé, že pro Ratzingera je církev „hermeneutickým předpokladem christologie“.⁷¹

Podobně papež v úvodu své knihy o Ježíši Nazaretském předznamenává, že chce překonat trhlinu mezi „historickým Ježíšem“ a „Ježíšem víry“, a že hodlá představit „historického Ježíše“ jako „Ježíše evangelijního,“ tak jak je přítomen v Písmu svatém, jejímž živým subjektem je Boží lid, církev.⁷² Svůj záměr papež znovu shrnul v rozhovoru s Peterem Seewaldem:

„... (S touto knihou) chci vstoupit do teologických debat a pokusit se předložit exegezi, výklad Písma, který není poplatný pozitivistickému historismu, nýbrž zahrnuje víru jako prvek výkladu. To je v současné exegetické krajině samozřejmě nesmírné riziko. Ale chce-li být výklad Písma opravdu teologií, pak je to nezbytné. A má-li nám víra pomáhat rozumět, nesmí být chápána jako překážka, ale jako pomoc, abychom se dostávali blíže textům, které z víry pocházejí a chtějí k ní vést.“⁷³

Ratzinger svým způsobem exegeze, jejímž nutným předpokladem je víra, bezesporu do teologické debaty vstoupil, neboť toto téma papežovy knihy o Ježíši je velmi diskutované. Abychom však zmíněné problematice lépe porozuměli a mohli ji dobře posoudit, musíme v Ratzingerově díle nalézt teologické zdůvodnění, proč je víra církve a nikoliv pouze historické bádání hermeneutickým předpokladem christologie.

Počátek odpovědi na tuto otázku můžeme najít v Ratzingerově habilitační práci o zjevení u svatého Bonaventury z poloviny padesátých let minulého století, která se mu stala východiskem k teologické diskuzi o poměru mezi zjevením, Písmem, tradicí a magisteriem, jež probíhala na II. vatikánském koncilu a která se odrazila v koncilním dokumentu *Dei Verbum*.⁷⁴ Vzhledem k tomu, že tato problematika v mnohém určuje metodu christologie a teologie vůbec, vzniklo v poslední době množství studií týkajících se pojetí zjevení v díle současného papeže. Z hlediska biblické teologie jsou to především

---

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 37–40.

⁷⁰ *Unterwegs*, s. 57–60.

⁷¹ Srov. *Schauen*, s. 28–29.

⁷² *Jesus I.*, s. 9, 19–20.

⁷³ BENEDIKT XVI., *Světlo světa. Papež, církev a znamení doby. Rozhovor s Peterem Seewaldem*. Brno: Barrister & Principal, 2011, s. 163. „To byl takřka hlavní bod mé knihy, ukázat, že Ježíš, v něhož věříme, je opravdu i historický Ježíš, a že jeho postava je tak, jak ji ukazují evangelia, mnohem realističtější a věrohodnější než mnoho těch jiných Ježíšů, kteří nám jsou znovu a znovu prezentováni.“ Tamtéž, s. 164.

⁷⁴ Srov. Joseph RATZINGER, „Offenbarungsverständnis und Geschichtstheologie Bonaventuras,“ in *JRGS 2*, Gerhard Ludwig MÜLLER (ed.), *Offenbarungsverständnis und Geschichtstheologie Bonaventuras. Habilitationsschrift und Bonaventura-Studien*, Freiburg i. Br.: Herder, 2009, 53–659.

články Thomase Södinga,⁷⁵ z fundamentálně teologické perspektivy pak práce Hansjürgena Verweyena⁷⁶ a Rudolfa Voderholzera.⁷⁷ Po krátkém načrtnutí Ratzingerova pojetí zjevení v kontextu koncilní teologie dokumentu *Dei Verbum* popíšeme jeho důsledky pro formulování zásad syntézy historické a teologické exegeze.

2.1.1 Zjevení přijímané ve víře církve

Jak jsme již naznačili, Ratzingerova kritika konstruktů „historického Ježíše“ vychází z toho, že tyto pokusy nezohledňují víru církve. To má pak za následek, že christologie ztrácí rámec autentické interpretace a vypracovává se na základě módních trendů a osobní filosofie autorů. Jako příklad uvádí „Ježíše liberální teologie“ (A. Harnack), „existencialistického Ježíše“ R. Bultmanna a obraz J. Moltmanna o Ježíši budoucnosti, který „degeneroval“ v „marxistického Ježíše“, politického revolucionáře apod.⁷⁸ Podle Ratzingera je stále platná analýza A. Schweitzera *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*, ve kterém autor ukázal neúspěch metod v bádání o „historickém Ježíši“, protože nepřinášejí skutečný obraz Ježíšova života, nýbrž osobní sebeprojekce badatelů.⁷⁹

Je tedy třeba objevit skutečného Krista, tedy ne Krista, který je projekcí našich tužeb, naší osobní filosofie nebo dokonce ideologie. Je možné takového Krista nalézt? Ratzingerova odpověď jde ve směru, který vytyčil jeho oblíbený autor Romano Guardini. Pro Guardiniho je tím prostorem, který chrání Ježíše před námi samotnými, před našimi vlastními zájmy a projekcemi, církev.⁸⁰

---

⁷⁵ Srov. Thomas SÖDING, „Die Seele der Theologie. Ihre Einheit aus dem Geist der Heiligen Schrift im Denken Joseph Ratzingers,“ in *IKaZ Communio* 35 (2006), s. 545–557; Thomas SÖDING, „Die Lebendigkeit des Wortes Gottes. Das Verständnis der Offenbarung bei Joseph Ratzinger,“ in *Der Theologe Joseph Ratzinger*, s. 12–56.

⁷⁶ Srov. např. Hansjürgen VERWEYEN, *Ein unbekannter Ratzinger. Die Habilitationsschrift von 1955 als Schlüssel zu seiner Theologie*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2010.

⁷⁷ Srov. Rudolf VODERHOLZER, „Die biblische Hermeneutik Joseph Ratzingers,“ in *Die Münchener Theologische Zeitschrift* 56 (2005), s. 400–414; Rudolf VODERHOLZER, „Schriftauslegung im Widerstreit« Joseph Ratzinger und die Exegete,“ in *Der Glaube ist einfach*, s. 54–84; Rudolf VODERHOLZER, „Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. und die Exegese,“ in *Joseph Ratzinger. Ein theologisches Profil*, s. 99–121; Rudolf VODERHOLZER, „Offenbarung, Schrift und Kirche. Eine relecture von *Dei Verbum* im Licht vorbereitender und rezipierender Texte Joseph Ratzingers,“ in *IKaZ Communio* 39 (2010), s. 287–303.

⁷⁸ Srov. *Unterwegs*, s. 57–60.

⁷⁹ Srov. Tamtéž, s. 157.

⁸⁰ Srov. Romano GUARDINI, *Die Kirche des Herrn. Meditation über Wesen und Auftrag der Kirche*, Freiburg i. Br.: Herder, 1968, s. 73. Srov. vzpomínku významného exegety na Romana Guardiniho: Gerhard LOHFINK, *Ježíšův poslední deň alebo Ako to bolo s Ježíšovým umučeným*, Bratislava: Serafin, 2008, s. 63. O podnětné souvislosti mezi myšlením Guardiniho a Ratzingera s ohledem na téma christologie a ekleziologie (liturgie) srov. Franz-Xaver HEIBEL, „Theologische Denker als Mitarbeiter der Wahrheit – Romano Guardini und Papst Benedikt XVI.,“ in Rudolf VODERHOLZER, Christian SCHALER, Franz-Xaver HEIBEL (ed.), *MIPB 1* (2008), Regensburg: Verlag Schnell&Steiner, 2008, s. 59–73. „Sowohl Guardini als auch Ratzinger setzen die Kirche in ihrer Wirklichkeit als geschichtliche Vermittlerin der Selbstoffenbarungen Gottes voraus (...)

Dostáváme se tak k důležitému tématu vzájemného vztahu Krista a církve. Je třeba na jedné straně objevit Ježíše Krista jako základ a smysl církve, na druhé straně je však také nutné ocenit církev jako „místo“ poznání skutečného a živého Krista. Tento vzájemný vztah Krista a církve shrnuje Ratzingerův výrok: „Bez církve mizí Kristus v minulosti; bez Krista, zmrtvýchvstalého, Syna Božího, se stává církev pouhou organizací bez vnitřní soudržnosti.“⁸¹ Je zřejmé, že Kristus a církev jsou v Ratzingerově teologickém myšlení neoddělitelné skutečnosti. Podle našeho autora je skutečný Kristus bez církve nepoznatelný, protože skutečná církev je místem jeho trvalé přítomnosti.⁸²

Tento Ratzingerův přístup, jenž německý teolog Eugen Biser považuje za nejpřínosnější z celé Ratzingerovy teologie⁸³ a který je rovněž směrodatný pro pochopení christologie současného papeže, jsme prozatím zmínili pouze jako tezi. V následujícím oddíle však musíme najít její teologické zdůvodnění. Základ Ratzingerova úzkého vázání christologie na víru církve nalezneme v jeho chápání zjevení, které vychází z teologie sv. Bonaventury a dále z pojmání církve jako transcendentálního subjektu víry. Z tohoto důvodu musíme christologii našeho autora uvést do souvislostí s fundamentální teologií a ekleziologií.

2.1.1.1 Zjevení jako dialogická událost u svatého Bonaventury

Současný papež se intenzivně zabýval pojetím zjevení u svatého Bonaventury ve své habilitační práci v polovině padesátých let minulého století. Velkým objevem mladého teologa bylo, že Bonaventura nechápe zjevení v novověkém smyslu jako zobjektivizované pravdy předané k věření, nýbrž jako Boží čin, který vyžaduje přijímající věřící subjekt:

„Ke »zjevení« patří vnitřní přijetí řečeného, které se děje ve víře. Poznání »pro me«, poznání, že se výpověď týká mě. O skutečném »zjevení« může být řeč pouze tehdy, když se nezůstává

Denn ohne Kirche (...) könnte und hätte niemand den Zugang zur Person Jesu Christi. Diese Grundprämisse prägte Guardini sein Leben lang.“ Tamtéž, s. 72.

⁸¹ *Dogma*, s. 48.

⁸² *Lied*, s. 47–55.

⁸³ Peter Seewald, německý novinář a autor tří knih rozhovorů s Josephem Ratzingerem, ve své knize *Benedikt XVI. – portrét zblízka* zachytil svědectví Eugena Biseru: „Nakonec zůstane vzpomínka na teologa (Ratzingera), který uskutečnil to, co se dnes už téměř nedá očekávat, a sice znovuoobjevení církve. Zůstane vzpomínka na teologa, který v předpokojí této doby bojoval holýma rukama za překonání církevní krize. Především tím, že představil církev jako fenomén Božího lidu a umožnil tak oživit církevní strukturu ve smyslu dialogického principu, jak to vyžadoval Druhý vatikánský koncil, který (Ratzinger) prosazoval. (...) Proč se mu to podařilo? (...) Protože konsekventně vztahoval fenomén církve a křesťanství na osobu Krista.“ Peter SEEWALD, *Benedikt XVI. Portrét zblízka*, Trnava: Spolok Svätého Vojtecha, 2007, s. 119.

pouze u vnějšího slova, nýbrž když se odehrává skutečný vnitřní kontakt s Bohem, když dochází k vnitřnímu osvětlení člověka osloveného Bohem.⁸⁴

Ratzinger ukazuje, že Bonaventura chápe zjevení jako dialogickou událost mezi Bohem a člověkem. Zjevení není pouze „vnější slovo“, tedy objektivně daná skutečnost, nýbrž vnitřní oslovení člověka, které se děje Božím slovem a činem. Můžeme říci, že Bonaventura chápe zjevení více dějinně teologicky než ontologicky ve smyslu Bohem předaných objektivních skutečností. Dějinná skutečnost zjevení vyžaduje poznání subjektivně dialogické a ne pouze objektivně pozitivistické, k čemuž více inklinuje tomistický přístup.⁸⁵

Tato zjištění přinášejí další důsledky. Je-li zjevení dialogickou událostí, znamená to, že nelze ztotožnit Písmo a zjevení, protože zjevení předchází Písmu a v Písmu je zachyceno, ale není s Písmem zcela identické. Dialogický charakter zjevení rovněž implikuje, že k pojmu zjevení patří přijímající subjekt toho, kdo zjevení s vírou přijímá a na ně odpovídá. Tímto přijímajícím subjektem zjevení je církev. Z řečeného vyplývá, že ačkoliv je zjevení historickou událostí, nelze ho uzavírat pouze do minulosti, protože je stále přítomné v přijímajícím subjektu církve, je tedy trvalým dialogem Boha a člověka.⁸⁶ Ratzinger své stanovisko shrnuje následovně:

„»Zjevení« je vždy pojmem činu. Toto slovo označuje čin, v němž se Bůh ukazuje, ne zobjektivizovaný výsledek tohoto činu. A protože je tomu tak, náleží k pojmu »zjevení« vždy také přijímající subjekt. Kde nikdo »zjevení« nevnímá, tam k žádnému zjevení nedošlo, neboť se nestalo nic zjevného. Ke zjevení náleží už z tohoto samotného pojmu někdo, kdo si ho uvědomí. Úsudky, které jsem získal při četbě Bonaventury, pro mě byly později, při koncilní disputaci o zjevení, Písmu a tradici, velmi důležité. Neboť pokud je tomu tak, potom zjevení předcházelo Písmu a zachycuje se v něm, ale není s ním prostě identické. To potom znamená, že zjevení je vždy větší než to, co je pouze sepsáno. A to zase znamená, že nemůže existovat »sola scriptura«, že k Písmu patří chápající subjekt církve, čímž je dán podstatný smysl tradice.⁸⁷

Ratzingerovo pojetí zjevení můžeme označit jako fenomenologické, dialogické a personalistické. Dříve, než zaměříme svou pozornost na koncilní disputaci o zjevení, je

---

⁸⁴ Srov. RATZINGER, „Offenbarungsverständnis und Geschichtstheologie Bonaventuras,“ s. 86–87.

⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 108. Srov. komentář: VERWEYEN, *Ein unbekannter Ratzinger*, s. 44–47.

⁸⁶ Srov. Joseph RATZINGER, „Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs,“ in Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Wort Gottes. Schrift – Tradition – Amt*, Peter HÜNERMANN, Thomas SÖDING (ed.), Freiburg i. Br. 2005, s. 47–48. Srov. též R. VODERHOLZER, „Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. und die Exegeze,“ s. 102–104.

⁸⁷ RATZINGER, *Můj život*, s. 72–73.

třeba říci, že Ratzingerova habilitační práce narazila na odmítnutí oponenta profesora M. Schmause, který podle Ratzingerových slov „neviděl v tezích věrný obraz Bonaventurova myšlení, nýbrž nebezpečný modernismus, který by mohl vyústit v subjektivizaci pojmu zjevení.“⁸⁸ Ve prospěch Schmausovy kritiky však musíme říci, že zjevení má rovněž svůj neopominutelný objektivní základ, ke kterému však nelze přistupovat pouze pozitivisticky. Jisté je, že odmítnutý spis o zjevení v Bonaventurově se stal základem pro Ratzingerovo chápání zjevení, Písma a tradice.

2.1.1.2 Koncilní diskuze o zjevení

Mladý teolog Ratzinger, jako poradce kolínského kardinála Fringse, sehrál aktivní roli především při vzniku konstituce *Dei Verbum*.⁸⁹ Ratzinger předně patřil ke kritikům prvního schématu konstituce *De fontibus revelationis*, které pojímalo Písmo a tradici jako dva prameny zjevení. Takové pojetí znamená „zúžení pojmu zjevení.“ Písmo a tradice totiž nejsou dva zdroje zjevení, spíše naopak zjevení je jediným pramenem („fons essendi“), ze kterého Písmo a tradice vycházejí. Písmo a tradici lze označit toliko za prameny poznání („fontes cognoscendi“) zjevení.⁹⁰ Ratzingerovo bonaventurovské pojetí zjevení, které předchází a transcenduje Písmo a tradici, odpovídalo názoru většiny koncilních otců a v dalším průběhu přispělo k formulování konstituce *Dei Verbum*.⁹¹ V ní je zjevení předrženo Písmu a tradici, které nejsou chápány jako zdroje zjevení, ale jako způsoby jeho předávání.⁹²

Je však možné mluvit o pramenu zjevení? Koncil své chápání zjevení koncentruje christologicky, kdy Kristus je chápán jako plnost božského zjevení.⁹³ Ratzinger proto, podobně jako Henri de Lubac, považuje Krista za jediný pramen zjevení („fons essendi“). Kristus jakožto Boží Slovo je skutečností zjevení, zatímco Boží slovo Písma je svědectvím o tomto zjevení.⁹⁴

---

⁸⁸ Tamtéž, s. 73. Verweyen skutečně ukazuje na souvislost mezi Ratzingerovým zjištěním a „modernistou“ Mauricem Blondelem. Srov. VERWEYEN, *Ein unbekannter Ratzinger*, s. 33.

⁸⁹ Podle Johna Allena je *Dei Verbum* koncilní dokument, na který měl Ratzinger největší osobní vliv. Srov. John ALLEN, *Kardinal Ratzinger*, s. 27.

⁹⁰ Srov. VERWEYEN, *Ein unbekannter Ratzinger*, s. 31–32. Srov. VODERHOLZER, „Die biblische Hermeneutik,“ s. 400–401.

⁹¹ Srov. VERWEYEN, *Ein unbekannter Ratzinger*, s. 32.

⁹² Srov. *Dei Verbum*, čl. 7–10. Srov. VODERHOLZER, „Die biblische Hermeneutik,“ s. 400.

⁹³ Podle Voderholzera je kvůli koncilnímu christologickému chápání zjevení lepe psát slovo „Verbum“ v názvu konstituce s velkým písmenem, tamtéž.

⁹⁴ Srov. RATZINGER, „Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs,“ s. 52–53; Joseph RATZINGER, *Die Krise der Katechese und ihre Überwindung. Rede in Frankreich*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1983, s. 28–31. K souvislosti mezi Ratzingerovým a Lubacovým christologickým pojetím zjevení srov.

Rozlišení zjevení a Písma bylo pro Ratzingera důležité v diskuzi s Josephem Rupertem Geiselmannem, podle kterého Písmo obsahuje veškeré pravdy víry v celistvosti, tradice tedy nemůže přinést nic jiného než to, co je již obsaženo v Písmu.⁹⁵ Tato teze měla na koncilu veliký ohlas. V Geiselmannově pojetí „materiální úplnosti Písma“, které by mohlo být katolickou podobou principu „pouze Písmo“, je však podle Ratzingera znovu skryto nesprávné ztotožňování Písma a zjevení. Písmo nemůže být „materiálně úplné“, nemůže být „dostatečné“, protože „dostatečné“ je pouze zjevení, tedy celá Kristova skutečnost.⁹⁶

Zjevení, jímž je Ježíš Kristus, však vyžaduje víru a církev, ve které je přijímáno a ve které je přítomností:

„Přijetí zjevení, ve kterém se přivlastňuje Kristova skutečnost, se označuje v biblické řeči jako »víra«. Můžeme tak zřetelněji pochopit, proč je v Novém zákoně víra chápána jako Kristovo přebývání. Přijímáme-li jako fakt, že pro Písmo je přítomností zjevení přítomnost Krista, vyplývá z toho další krok. Kristovu přítomnost nacházíme v Písmu v dvojí podobě. Ukazuje se na jedné straně, jak jsme již slyšeli, jako identická s vírou (...). Je však ukryta také v pavlovském výroku o »Kristově těle«, který chce vyjádřit, že společenství věřících – církev – představuje Kristovo přebývání v tomto světě, do kterého Kristus shromažďuje lidi a ve kterém jim dává účast na své tajemné přítomnosti (...). Z toho vyplývá, že přítomnost zjevení podstatně souvisí se skutečnostmi »víry« a »církev«.“⁹⁷

Vidíme, že církev umožňuje, aby zjevení, tedy celá Kristova skutečnost nepatřila jen do minulosti, nýbrž byla stále něčím živým a přítomným. Nemůže proto platit princip „pouze Písmo“, ale vedle Písma musí existovat také tradice, která je svědkem trvalé přítomnosti Krista v církvi a která je konkrétně vyjádřena v magisteriu církve. Podle Ratzingera proto z charakteru zjevení vyplývá zásadní jednota Písma, tradice a magisteria.

2.1.1.3 Písmo, tradice a magisterium

Jak jsme již ukázali, podle Ratzingera není možné zcela ztotožňovat Písmo a zjevení, Písmo totiž není celým zjevením, ale svědectvím o přijetí zjevení ve víře prvotní církve. Rudolf Voderholzer, znalec papežova díla, upozorňuje na bádání exegetů Heinricha Schliera a Franze Mußnera, jejichž práce dosvědčují správnost Ratzingerovy teze. Schlier

---

Rudolf VODERHOLZER, *Die Einheit der Schrift und ihr geistiger Sinn. Der Beitrag Henri de Lubac zur Erforschung von Geschichte und Systematik christlicher Bibelhermeneutik*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1998, s. 450–453.

⁹⁵ Srov. RATZINGER, *Můj život*, s. 88–89.

⁹⁶ „Zjevení znamená celé mluvení a jednání Boha k člověku, je skutečností, jejíž je Písmo svědkem, ale není s ním totéž. Zjevení překračuje Písmo ve stejné míře, jako skutečnost převyšuje svědectví o ní.“ RATZINGER, „Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs“, s. 47.

⁹⁷ Tamtéž, s. 53.

přesvědčivě dokazuje, že christologické dogma není dodatečné shrnutí nedogmatických evangelních vyprávění, ale spíše naopak církevní vyznání víry v čase i věčně předchází Písmu.⁹⁸ Schlierův poznatek, že „dogma“ předchází Písmu, a ne opačně, dále prohlubuje Mußner, podle kterého nebyla evangelia sepsána jako korektiv nezapsaného hlásání církve, ale jako zdůvodnění a podepření jeho správnosti.⁹⁹

Správná četba Bible tedy vyžaduje jako hermeneutický klíč víru církve, protože z této víry biblické texty vycházejí a k této víře chtějí vést.¹⁰⁰ Ve víře církve také slova Písma nejsou minulostí, ale přítomností. V tomto zpřítomňování zjevení v církvi je zakotven princip tradice. Je zřejmé, že Ratzinger spatřuje mezi Písmem a tradicí úzkou souvislost. Písmo se v církvi stává trvalým dialogem Božího Syna se svou nevěstou církví, a proto jen v církvi je Písmo živým svědectvím o Kristově přítomnosti.¹⁰¹

Ratzinger zdůrazňuje, že proces církevní tradice je pneumatologický, jelikož právě Duch svatý působí, že zmrtvýchvstalý Kristus je přítomný ve své církvi.¹⁰² Duch svatý umožňuje, aby v církvi bylo Kristovo poselství správně chápáno a vykládáno. Úlohou Ducha svatého však není přinést nové zjevení, které by bylo odlišné od zjevení uskutečněného v Ježíši Kristu. Jeho úkolem je pouze připomínat, zpřítomňovat a hlouběji uvádět do historické skutečnosti Krista.¹⁰³ Podle Ratzingera je „tradice ve své podstatě Duchem svatým zprostředkované, stále pokračující pronikání do jednou daného zjevení. Je zdokonalením víry, které působí Duch v církvi.“¹⁰⁴ Tradicí, kterou uskutečňuje Duch v církvi, roste a zdokonaluje se poznávání, nikoliv však samotná skutečnost zjevení završeného v Kristu. Voderholzer proto definuje Ratzingerovo chápání tradice jako „proces, který umožňuje a způsobuje Duch svatý a při němž ve víře církve dochází ke stále novému osvojování a hlubšímu chápání událostí zjevení, o nichž svědčí Písmo.“¹⁰⁵

Ratzinger své pojetí tradice vysvětluje pomocí janovského pojmu „paměť“. V „paměti“ církve se minulé stává přítomným. Proces „rozpomínání“ je nejen ekzegetický, ale též pneumatologický: Je to Duch svatý, který „připomíná“ (Jan 14,26) a „uvádí do celé pravdy“ (Jan 16,13). Myšlenka „rozpomínání“, které v církvi působí Duch

---

⁹⁸ Srov. VODERHOLZER „Schriftauslegung im Widerstreit. Joseph Ratzinger und die Exegeze,“ s. 63–65.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 66–67.

¹⁰⁰ BENEDIKT XVI., *Světlo světa*, s. 164.

¹⁰¹ Srov. JOSEPH RATZINGER, „Einleitung und Kommentar zum Vorwort und zu Kapitel I, II, und VI der Offenbarungskonstitution *Dei Verbum*,“ in *LThK*², 2. dopl. sv., Freiburg i. Br. 1967, s. 522.

¹⁰² Srov. tamtéž.

¹⁰³ Srov. *Gott Jesu*, s. 85–93.

¹⁰⁴ RATZINGER „Der Kommentar zu *Dei Verbum*,“ s. 514.

¹⁰⁵ VODERHOLZER, „Offenbarung, Schrift und Kirche,“ s. 291.

svatý, poukazuje jak na věrnost církevní tradice původním událostem zjevení, tak také na její schopnost stále nové aktualizace a pokroku v chápání apoštolské víry.¹⁰⁶ Ratzinger své pojetí zjevení, Písma a tradice shrnuje takto:

„Zjevení není množství vět – zjevení je Kristus sám. On je Logos, všezahrnující Slovo, ve kterém Bůh sám sebe vyslovil a které proto nazýváme Boží Syn. Tento Logos se ovšem sdělil v normativních slovech, ve kterých nám sebe předkládá. Avšak Slovo je vždy větší než slova, jež ho nemohou zcela obsáhnout. Právě naopak: slova se podílejí na nevyčerpatelnosti Slova, které jim umožňuje, aby se otevřela a rostla v setkávání všech generací: Boží slova rostou s tím, kdo je čte, říká Řehoř Veliký. (...) Odkrýváme stále více Slovo ve slovech, a tak je zjevení stále stejné, avšak odhaluje se a otvírá se ve své plnosti generaci za generací, ano, protože je živé, ukazuje se nově v každé přítomnosti. Bůh nám dal v Kristu svého Syna, sebe samého, své celé Slovo. Víc nám dát nemohl. Natolik je zjevení uzavřeno. Avšak protože toto Slovo je On sám a všechna slova odkazují na toto Slovo, proto zjevení nikdy není jen minulost, nýbrž vždy také přítomnost a budoucnost (...).¹⁰⁷

Normativní slova Písma odkazují na Slovo, tedy na zjevení završené historicky v Kristu. Jelikož však nevyslovitelná skutečnost Krista transcenduje lidská slova, která o něm svědčí, nemohou se slova Písma stát mrtvou literou minulosti. Skrze Ducha svatého jsou totiž stálým svěděctvím o Kristově přítomnosti v církvi.

Na závěr je třeba říci, že vedle Písma a tradice, které v jednotě předávají zjevení, je podle Ratzingera třeba ještě mluvit o magisteriu církve, tedy o apoštolské službě biskupského kolegia, které je v jednotě s papežem. Toto apoštolské poslání dává konkrétní a osobní podobu věrného a zároveň aktualizovaného předávání zjevení v církvi.¹⁰⁸

Nyní je zřejmé, že Písmo nelze číst pouze jako historický dokument, nýbrž jako svědectví o zjevení, které bylo přijato a je stále přijímáno v církvi. To znamená, že je třeba ho číst v jednotě s vírou církve, tedy s její tradicí a magisteriem. Ratzingerovo zjištění, že ke zjevení ze své podstaty náleží přijímající subjekt církve, vylučuje takovou christologii „zdola“, která by interpretovala Ježíšův život, aniž by zohlednila zmíněný přijímající subjekt. Podle Ratzingera tak christologie a nakonec celá teologie musí být církevní. Co to však právě znamená? A proč je možné mluvit o církvi jako o subjektu, který teologii umožňuje správné poznání skutečného a živého Krista?

---

¹⁰⁶ Srov. *Schauen*, s. 28–29. *Jesus I*, s. 273–277. O „hermeneutice rozpomínání“ jako o určitém klíči k Ratzingerově teologii mluví Thomas Söding. Srov. Thomas SÖDING, „Notwendige Geschichtswahrheiten,“ s. 77–79.

¹⁰⁷ *Unterwegs*, s. 81–82.

¹⁰⁸ Srov. Joseph RATZINGER, „Primat, Episkopat und Successio Apostolica,“ in *Wort Gottes. Schrift – Tradition – Amt*, s. 21–27; RATZINGER, „Der Kommentar zu *Dei Verbum*,“ s. 517.

2.1.2 Církev jako subjekt víry

Michael Schmaus odmítl Ratzingerovu práci o zjevení u svatého Bonaventury, protože tvrzení o tom, že zjevení ze své povahy vyžaduje přijímající subjekt, by vedlo k „subjektivizaci pojmu zjevení.“ V Ratzingerově myšlení však přijímajícím subjektem zjevení není v první řadě jednotlivec, nýbrž církev. Pojímání církve jakožto „subjektu“ nebylo v padesátých letech ovšem příliš srozumitelné. Tehdy se církev chápala spíše institucionálně a hierarchicky.¹⁰⁹ Toto příliš institucionální pojmání církve chtěl svou ekleziologií překonat II. vatikánský koncil.¹¹⁰

Jak jsme ukázali, myšlenka zjevení, které ze své povahy vyžaduje přijímající subjekt církve, znamená, že bez církve je Kristus nepoznatelný. Jak je ovšem možné, že pouze církev je místem skutečného poznání Krista? Vidíme, že Ratzingerově christologii nelze rozumět bez jeho ekleziologie. V myšlení našeho autora je totiž Kristus od církve neoddělitelný. Proto také pojetí církve jakožto subjektu přijímajícího zjevení vyžaduje zasazení do širšího rámce Ratzingerovy ekleziologie, která se rozvíjela v souvislosti s koncilní konstitucí o církvi *Lumen gentium*. Podle našeho autora je totiž možné porozumět koncilnímu pojetí zjevení v *Dei Verbum* pouze v úzké souvislosti s koncilním chápáním církve v *Lumen gentium*.¹¹¹

2.1.2.1 Církev jako Boží lid, který vzešel z Kristova těla

Centrálním pojmem ekleziologie *Lumen gentium* se stalo označení církve jako Božího lidu. Biblický a koncilní pojem „Boží lid“ však podle našeho teologa nelze chápat osamoceně ani ho transformovat v pojem politický a sociologický.¹¹² Jak Ratzinger objevil

---

¹⁰⁹ Současná teologie objevila personální chápání církve především prostřednictvím patristických studií, které vedly k objevení mariánského rozměru ekleziologie. Srov. např. Hans Urs von BALTHASAR, *Wer ist die Kirche? Vier Skizzen*, Freiburg i. Br.: Herder, 1965. (Původně součást většího díla *Sponsa Verbi*); Hugo RAHNER, *Maria a církev*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 1996. Podobně je Ratzingerova ekleziologie výrazně ovlivněna církevními otci, kterými se poprvé zabýval ve své disertační práci věnované pojetí církve u svatého Augustina.

¹¹⁰ Srov. Joseph RATZINGER, „Die Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils,“ in *JRGS* 8/1, Gerhard Ludwig MÜLLER (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 258–262. Podle Ratzingera je to především koncilní důraz na mariánský rozměr církve, který překonává příliš institucionální chápání církve: „Církev není aparát, není pouhá instituce, ani pouhá sociologická veličina, ona je osoba. Ona je žena. Je matka. Ona žije. Mariánské pojetí církve je rozhodujícím protikladem k pouze organizačnímu či úřednickému pojetí církve. Církev nemůžeme dělat, musíme jí být. A pouze v té míře, ve které nám víra vtiskává naše bytí a přesahuje pouhé konání, jsme církví, je církev v nás. Teprve v mariánském způsobu bytí jsme církví. Církev také ve svém počátku nebyla učiněna, ale zrozena. Zrodila se, když se v Mariině duši probudilo Fiat. To je nejhlubší přání koncilu, aby se církev probudila v našich duších. Maria nám ukazuje cestu.“ Tamtéž, s. 275.

¹¹¹ RATZINGER „Der Kommentar zu *Dei Verbum*,“ s. 504.

¹¹² „Lid« se zdá být pojmem, který lze přeprocovat sociologicko-politicky. Jestliže církev můžeme definovat pojmem »lid«, pak můžeme určit její podstatu a její právní uspořádání ze sociologických a politických

ve své disertační práci o ekleziologii u svatého Augustina, vztahoval biskup z Hippo, stejně jako další otcové, zcela v duchu Nového zákona pojem „Boží lid“ na Izrael. Církev je možné označit jako Boží lid pouze v „christologické transformaci“.¹¹³ Skutečnost, že církev se stává Božím lidem jen skrze Ježíše Krista, znamená, že pojem „Boží lid“ nestojí v protikladu, ale je zcela podmíněn pojetím církve jako „Kristova těla“, proto náš teolog církev pojímá jako „Boží lid, který vzešel z Kristova těla“.¹¹⁴

Myšlenka církve jako „Kristova těla“, jak ji známe z 12. kapitoly prvního listu Korint’anům, však není pouhou ekleziologickou metaforou, ale vyjadřuje eucharistický charakter církve, jak je zřejmé z 1 Kor 10,16–17: „Není chléb, který lámeme, účastí na těle Kristově? Protože je jeden chléb, jsme my mnozí jedno.“ Proto, jak říká Ratzinger, „vyjádření, že církev je »tělo Kristovo«, znamená, že eucharistie, v níž nám Pán dává své tělo a vytváří jedno tělo z nás, je trvalé místo vznikání církve.“¹¹⁵

Vidíme, že Ratzingerovo pojetí církve coby „Božího lidu, který vzniká z Kristova těla“ má svůj základ v eucharistii. Jeho ekleziologii je proto možno označit za eucharistickou. Ratzinger vyzdvihuje zvláště bádání Henri de Lubaca:

„Především Henri de Lubac ozřejmil ve svém výjimečném, obsáhle poučném díle, že slovo »corpus mysticum« původně označovalo Nejsvětější eucharistii a že jak pro Pavla tak pro církevní otce je myšlenka církve jako Kristova těla neoddělitelně spjata s myšlenkou eucharistie, ve které je Pán přítomen a v níž nám dává za pokrm své tělo. Takto vznikla eucharistická ekleziologie, která se také nazývá *communio*-ekleziologie. Tato *communio*-

---

hledisek. Takto se stal »Boží lid« nositelem antihierarchické a antisakrální církevní ideje, ano, revoluční kategorií, která se hodí ke koncipování nové církve.“ RATZINGER, „Die Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils,“ s. 275. K Ratzingerově analýze a kritice nesprávného sociologického chápání pojmu „Boží lid“ srov. HEIM, *Joseph Ratzinger*, s. 354–367.

¹¹³ Srov. RATZINGER, „Die Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils,“ s. 272–273. Podle Heima je Augustinovo myšlení základem christologické chápání pojmu „Boží lid“ u Ratzingera, jak to vyjadřuje formulace: „Das Volk Gottes hat seine eigentliche Wesensart darin, sakramentale Leib-Christi-Gemeinschaft, d. i. corpus Christi zu sein.“ HEIM, *Joseph Ratzinger*, s. 310. K úzké souvislosti mezi christologicko-svátostným pojetím církve jako Božího lidu u Augustina a u Ratzingera srov. Joseph LAM, *Theologische Verwandtschaft. Augustinus von Hippo und Joseph Ratzinger – Papst Benedikt XVI.*, Würzburg: Echter Verlag, 2009, s. 49–83.

¹¹⁴ „Křesťané nejsou jednoduše »Boží lid«. Empiricky vzato jsou »ne-lid«, jak každá sociologická analýza rychle může ukázat. Bůh nepatří nikomu, nikdo na něj nemá právo. »Ne-lid« křesťanů se může stát Božím lidem pouze včleněním do Krista, Syna Božího a syna Abraháмова. I když někdo mluví o »Božím lidu«, musí zůstat christologie středem učení o církvi. (...) Jsme Božím lidem pouze z ukřižovaného a zmrtvýchvstalého těla Kristova.“ RATZINGER, „Die Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils,“ s. 273–274.

¹¹⁵ Joseph RATZINGER, „Ursprung und Wesen der Kirche,“ in *JRGS* 8/1, s. 235–236. Ratzinger nevidí počátek myšlenky církve jakožto těla Kristova u Pavla, ale v samotné události poslední večeře: „Ježíš vytvořil církev, to znamená nové viditelné společenství spásy. On ji pojímá jako nový Izrael, nový Boží lid, jenž má střed ve slavení poslední večeře, ze kterého vznikl a ve kterém má svůj stálý životní střed. Nebo jinak řečeno: Nový Boží lid je lid, který vzešel z Kristova těla.“ Joseph RATZINGER, „Vom Ursprung und Wesen der Kirche,“ in *JRGS* 8/1, s. 147.

ekleziologie se stala vlastním jádrem učení II. vatikánského koncilu o církvi, je tím novým a zároveň zcela původním, co nám chtěl koncil předat.¹¹⁶

Pro Ratzingera je myšlenka „communio“ jádrem a syntézou nejen koncilní, ale též jeho vlastní ekleziologie.¹¹⁷

2.1.2.2 Církev jako communio

Koncil vyzdvihl jako vlastní označení církve spíše než slovo „communio“ pojem „svátost“ (mystérium): „Církev je v Kristu jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva.“¹¹⁸ Podle Ratzingera odpovídá koncil pojetím církve coby svátosti na touhu lidstva po jednotě. Myšlenka „jednoty“ je tedy vlastním obsahem pojmu „svátost“: „Sjednocení s Bohem, to je význam milosti, avšak toto sjednocení má za následek jednotu mezi lidmi navzájem.“¹¹⁹ Jednota, po které lidstvo touží, je možná pouze skrze sjednocení s Bohem, člověk toho nemůže dosáhnout sám, avšak Bůh se s člověkem identifikuje a uskutečňuje communio v eucharistii. Je zřejmé, že Ratzinger vidí podstatu učení o církvi jako svátosti v eucharistii, která je „znaméním a nástrojem vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva.“ Právě toto spojení a jednotu mezi Bohem a lidmi navzájem vyjadřuje pojem „communio“.¹²⁰

Pojem „communio“ vychází jednak z trinitologie, kde popisuje vztah mezi jednotlivými osobami v Trojici, jednak z christologie, kde sjednocení přirozeností v hypostazi Slova znamená uskutečnění communio Boha a člověka. Tato jednota Boha s člověkem, která se uskutečňuje v osobě Syna, se podle Ratzingera sděluje lidem

---

¹¹⁶ RATZINGER, „Die Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils,“ s. 262.

¹¹⁷ Samotný pojem „communio“ neměl během koncilu centrální místo, důležitým teologickým pojmem se stal až během koncilní recepce a to především po mimořádné biskupské synodě v roce 1985, která pojem „communio“ vyzdvihla jako centrální a základní ideu koncilní ekleziologie. Srov. HEIM, *Joseph Ratzinger*, s. 270. Zajímavé je také Ratzingerovo rozlišení concilium a communio. Podle Hanse Künga je možné chápat církev jako trvalý koncil, podle Ratzingera církev může dělat koncil, ale není koncil, není ze své podstaty konciliární, ale communiální. Tento Ratzingerův pohled na církev ilustruje to, že na počátku sedmdesátých let minulého století odešel z pokoncilního teologického časopisu *Concilium* a spolu s Hansem Urs von Balthasarem založil časopis *Communio*. Srov. *Unterwegs*, 114–115.

¹¹⁸ Srov. DRUHÝ Vatikánský KONCIL, *Věroučná konstituce o církvi Lumen gentium*, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, čl. 1.

¹¹⁹ Joseph RATZINGER, „Die Kirche als Heilssakrament,“ in *JRGS* 8/1, s. 252. V souvislosti s koncilním chápáním církve jako svátosti zmiňuje Ratzinger opět myšlení Henri de Lubaca. Srov. tamtéž, s. 249–251.

¹²⁰ „Teprve nyní jsme se dostali k nejnvtitnějšmu jádru církevního pojmu a tím k nehlubšímu významu toho, co se míní, když se mluví o svátosti jednoty. Církev je communio, ona je komunikováním Boha s lidmi v Kristu, a tak mezi lidmi navzájem, a proto je svátostí, znaméním a nástrojem spásy. Církev je slavení eucharistie, eucharistie je církev, oboje nestojí vedle sebe, ale v sobě, odtud vyzařuje všechno ostatní. Eucharistie je svátost Krista, a protože je církev eucharistií, proto je sacramentum – svátostí, které jsou ostatní svátosti přiřazeny.“ Tamtéž, s. 255–256.

ve velikonočním tajemství. Člověk má na této jednotě podíl v eucharistii, vytváří se tak *communio* církve.¹²¹

Pro popsání myšlenky eucharistického sjednocení Krista s člověkem používá Ratzinger Augustinovo přirovnání k jídlu, při němž pokrm není vstřebán v člověka, ale kdy se člověk proměňuje v eucharistický pokrm, v Krista.¹²² Nebo se také odvolává na Pavlovo přirovnání duchovně-tělesného sjednocení manželů, kteří jsou jedno tělo a jedna duše, což se v eucharistii děje mezi Kristem ženichem a nevěstou církví.¹²³ Tato vyjádření popisují vlastní charakter církve, prolomení uzavřeného individuálního „já“ v Kristovo „ty“: Vzájemné proniknutí subjektů „já“ a „ty“, vytváří subjekt „my“ církve.

V pojetí církve jako *communio* je vyjádřena jednota církve a Krista, jednota ekleziologie a christologie. Není tedy možné uvažovat Krista bez církve, neboť přijmout Krista znamená být vtažen do jeho těla – církve:

„Tím je předně vyloučena christologie a ekleziologie v zúženém pojetí »solus Christus«, neboť právě to je vlastní Kristu, že si vystavěl a staví tělo. Identifikace s ním je stále identifikace se všemi, kteří mu náležejí, a pouze takto je ztotožnění s Kristem poznatelné a opravdové. Tím ovšem také vylučujeme možnost něčeho takového jako je »ecclesia separata«. Našemu »ano« vůči církvi rozumíme jako sjednocení s Kristem, který je sjednocen se svou církví.“¹²⁴

To ovšem neznamená, že by u Ratzingera byla christologie pohlcena ekleziologií. *Communio* mezi Kristem a jeho církví není naprostá totožnost mezi oběma skutečnostmi, proto také církev je na cestě obrácení a reformy.¹²⁵ Vztah mezi Kristem a církví lze tedy popsat podobně, jako popisuje Chalcedonský koncil vztah mezi přirozenostmi v osobě Krista: bez smíšení, beze změny, bez oddělení, bez rozloučení.¹²⁶ Především však musíme říci, že pojetí církve coby *communio* vysvětluje, proč Ježíš je bez církve nepoznatelný a proč víra v Krista nemůže být pouze individuální a soukromou záležitostí, ale má církevní povahu.

---

¹²¹ Srov. *Schauen*, s. 79.

¹²² Srov. RATZINGER, „Ursprung und Wesen der Kirche,“ s. 235.

¹²³ Srov. tamtéž, s. 236.

¹²⁴ Joseph RATZINGER, „Identifikation mit der Kirche,“ in *JRGS* 8/1, s. 190.

¹²⁵ Srov. RATZINGER, „Ursprung und Wesen der Kirche,“ s. 237.

¹²⁶ Srov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, třetí dopl. vyd., Praha: Krystal OP, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 153. K aplikaci na vztah Krista a církve srov. Karl-Heinz MENKE, *Jesus ist Gott der Sohn. Denkformen und Brennpunkte der Christologie*, Verlag Friedrich Pustet: Regensburg, 2008, s. 79–89.

2.1.2.3 Od soukromého „já“ k církevnímu „já“

Máme-li pochopit Ratzingerovo pojetí církve jakožto místa víry, musíme vyjít ze samotného chápání víry. Víra podle Ratzingera znamená obrácení, které lze chápat jako změnu subjektů: „Já“ přestává být autonomní a je vtaženo do nového subjektu Krista. Tuto myšlenku vyjadřuje apoštol Pavel v listě Galat'ánům: „Vy všichni jste *jedním* v Kristu Ježíši“ (Gal 3,29). Tímto vyjádřením Pavel popisuje křestní spojení křesťanů s Kristem, takže pokřtění se stávají novým, jediným subjektem s Kristem.¹²⁷ Kristus je proto „nové já, ve kterém jsou překročeny hranice subjektivity, hranice mezi subjektem a objektem, takže mohou říci: já a přece nejen já.“ Právě toto prolomení vlastní subjektivity znamená vstup do „my církve“. Tedy pouze v „my církve“ se může jednotlivý člověk stát jedním v Kristu.¹²⁸

Náš autor tuto skutečnost dokresluje na svátosti křtu.¹²⁹ Při křtu katechumen vyznává svou osobní víru v Krista v Krédu, které vyjadřuje víru církve. „Já“ jednotlivce tak vstupuje a je nesen v „já“ církve. Křesťanská existence je tak vždy církevní existence: Člověk nalézá své pravé „já“ tím, že opouští své osobní uzavřené „já“ a otvírá se vyššímu subjektu Kristovy církve. Křesťan tak nachází své „já“ tím, „že přechází od soukromého »já« k církevnímu »já«“. ¹³⁰ Z toho podle Ratzingera vyplývá:

„Věřit znamená ze své podstaty trvale věřit spolu s celou církví. »Věřím« ve vyznání víry nevyjadřuje nějaké soukromé »já«, ale společné »já« církve. Víra je možná v míře mého sjednocení s tímto společným »já«, které moje vlastní »já« neruší, nýbrž rozšiřuje a teprve tak přivádí k sobě samému.“¹³¹

Je zřejmé, že pro Ratzingera má víra a křesťanská existence církevní charakter, a proto také teologie, která reflektuje víru, má své primární místo v církvi.¹³² Tuto skutečnost

---

¹²⁷ Srov. Joseph RATZINGER, „Vom geistlichen Grund und vom kirchlichen Ort der Theologie,“ in Joseph RATZINGER, *Wesen und Auftrag der Theologie. Versuche zu neuer Ortbestimmung im Disput der Gegenwart*, Freiburg i Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1993, s. 45.

¹²⁸ Tamtéž, s. 51.

¹²⁹ Srov. Joseph RATZINGER, *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie*, München: Erich Wewel Verlag, 1982, s. 36–38.

¹³⁰ „»Já« formule Kréda je kolektivní »já«, »já« věřící církve, kterému »já« jednotlivce náleží, nakolik věří. »Já« Kréda otvírá tedy přechod od soukromého »já« k církevnímu »já«. Proto Krédo strukturálně předpokládá »já« církve: Pouze v *communio* církve se vyjadřuje toto »já«. Jednota vyznávajícího subjektu nutně koresponduje a vychází z vyznávajícího »objektu«, z vyznávajícího protějšku, který takto přestává být pouhým protějškem.“ Tamtéž, s. 23. Tento hutný Ratzingerův text, znovu inspirovaný H. de Lubacem, vyjadřuje vzájemné shodování a pronikání subjektů církve a křesťana s objektem víry, kterým je nakonec subjekt Krista.

¹³¹ Joseph RATZINGER, „Vom geistlichen Grund und vom kirchlichen Ort der Theologie,“ in *Wesen und Auftrag der Theologie*, s. 82.

¹³² Srov. RATZINGER, *Die Krise der Katechese*, s. 27–28; HEIM, *Joseph Ratzinger*, s. 144–150.

vyjadřuje instrukce Kongregace pro nauku víry o církevním povolání teologa *Donum veritatis*, pod kterou je podepsán jako prefekt kongregace kardinál Ratzinger.¹³³ Církev však nemůžeme chápat jako kolektiv, který absorbuje jednotlivce, ale jako místo, v němž každý může nalézt sám sebe tím, že sám sebe překročí, podle Ježíšova výroku: „Kdo svůj život pro mne ztratí, nalezne ho“ (Mt 10,39). Můžeme uzavřít, že pro Ratzingera nelze objevit skutečného Krista pouze racionálně – pozitivisticky, ani jen individuálně – subjektivisticky, ale především v subjektu církve, v její víře, v její tradici.

2.1.3 Syntéza teologické a historické exegeze

Jak jsme ukázali, teologický základ Ratzingerovy exegeze vychází z toho, že Písmo není kompletním zjevením, ale je svědectvím o historické skutečnosti zjevení, které je završeno v osobě Ježíše Krista a přijímáno ve víře církve. Podle našeho teologa výklad Písma vyžaduje „interpretaci, která by byla přiměřená charakteru zjevení.“¹³⁴ Taková exegeze musí být na jednu stranu historická, neboť se zjevení uskutečnilo konkrétně v dějinách, na druhou stranu však také teologická, protože zjevení ze své povahy vyžaduje víru, v níž nepatří jen minulosti, ale také přítomnosti. Z charakteru zjevení a církve, jak jsme je výše popsali, vyplývá sepětí mezi historickým „tehdy“ a dějinným „stále“, mezi Písmem a tradicí, mezi historickým Ježíšem a Kristem víry, a tudíž také mezi historickou a teologickou exegezí.¹³⁵

V následujícím oddíle se pokusíme vyjádřit základy syntézy mezi racionálně-historickým a církevně-teologickým výkladem Písma v díle Josepha Ratzingera, zvláště s ohledem na papežovu knihu o Ježíši, která vyvolala širokou teologickou diskuzi o možnosti takového přístupu.

---

¹³³ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Donum veritatis – O církevním povolání teologa*, Olomouc: Matice cyrilomotodějská, 1999; KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Donum veritatis – O církevním povolání teologa*, Olomouc: Matice cyrilomotodějská, 1999, s. 89–105.

¹³⁴ Joseph RATZINGER, „Offenbarung – Schrift – Überlieferung. Ein Text des heiligen Bonaventura und seine Bedeutung für die gegenwärtige Theologie“ in *JRGS 2*, s. 711.

¹³⁵ „Als »Überlieferung« muss auch sie letztlich Auslegung »gemäß der Schrift « bleiben, die Schrift sich verpflichtet und an sie gebunden wissen. Sicher, auch sie nicht Auslegung im Sinne bloßer exegetischer Interpretation, sondern in der geistlichen Vollmacht vom Herrn her, die sich in der ganzen Existenz der Kirche, in ihrem Glauben, ihrem Leben, ihrem Kult vollzieht. Aber sie bleibt, weit mehr noch als die Kirche gründende Christusereignis, Aus-Legung, gebunden an das Geschehene und Gesprochene. Darin drückt sich ihre Bindung an das konkrete Handeln Gottes in dieser Geschichte und in seiner geschichtlichen Einmaligkeit aus: das *ἐφάπαξ*, das „Einmal“ – das der christlichen Offenbarungswirklichkeit ebenso wesentlich ist wie das für „immer“. Er drückt sich aus die Einheit von Christus des Glaubens und Jesus der Geschichte: dass der Jesus der Geschichte kein anderer ist als der Christus des Glaubens, wenn auch Glaube immer mehr ist als Geschichte.“ RATZINGER, „Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs,“ s. 60.

2.1.3.1 Nutnost a hranice historické exegeze

Ratzingerův postoj k historicko-kritické metodě výkladu evangelií je značně diferencovaný. Na jedné straně se odlišuje od teologů, kteří ve svém díle nezohledňují historickou exegezi, a na druhé straně i od těch teologů, kteří závěry historicko-kritické exegeze přijímají bez výhrad a zpochybňují církevní dogma, jak je to patrné např. v díle Hanse Künga.¹³⁶

Důvod, proč Ratzinger zdůrazňuje nutnost historické metody pro teologii, vychází nakonec z tajemství vtělení věčného Slova, ve kterém je založen lidsko-dějinný charakter Božího slova. Rezignaci na historii v teologii proto považuje za jistý druh doketismu.¹³⁷ Z tohoto důvodu Ratzinger odmítá Bultmannovu nedůvěru k historicitě novozákonních událostí a redukci historie na filosofii.¹³⁸

V tomto ohledu je současný papež zajedno s takovými badateli jako je Oscar Cullmann nebo Joachim Jeremias. Na rozdíl od těchto velkých exegetů však Ratzinger odmítá možnost učinit víru závislou pouze na historickém bádání, neboť výsledky historického zkoumání jsou vždy pouze pravděpodobné a vždy revidovatelné. Podle našeho teologa nemůže být tedy víra „funkcí historického bádání“, ani není možné postavit historii proti kérygmatu.¹³⁹ Historické bádání lze proto začlenit do církevně předávané víry, nikoliv však postavit proti ní.

V tomto ohledu je pro pochopení Ratzingerova přístupu k historické exegezi zajímavé srovnání se zmiňovaným Joachimem Jeremiasem. Tento významný německý exegeta byl kritikem Bultmannovy teologie, která opouštěla konkrétní historii, a která se tak blížila doketismu.¹⁴⁰ Jeremias se naproti tomu pokusil vytvořit metodologická kritéria, aby

---

¹³⁶ Srov. RATZINGER, „Schriftauslegung im Widerstreit. Zur Frage nach Grundlangen und Weg der Exegese heute,“ in *Wort Gottes. Schrift – Tradition – Amt*, s. 85. K metodologickému sporu Ratzingera s Küngem srov. Joseph RATZINGER, „Wer verantwortet die Aussagen der Theologie? Zur Methodenfrage,“ in Hans Urs von BALTHASAR (ed.), *Diskussion über Hans Küngs „Christ sein“*, Mainz: Matthias-Grünwald Verlag, 1976, s. 7–18.

¹³⁷ Srov. RATZINGER, „Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs,“ s. 61. „Pro biblickou víru je zásadní, že se vztahuje ke skutečnému historickému dění... Factum historicum pro ni není vyměnitelná symbolická šifra, nýbrž konstitutivní základ: et incarnatus est – těmito slovy vyznáváme skutečný vstup Boha do reálných dějin. Jestliže tyto dějiny odsuneme, křesťanská víra jako taková se rozplyne a promění se v jinou formu religiozity. Patří-li tedy dějiny, faktično v tomto smyslu podstatně ke křesťanské víře, pak se tato musí vystavit historické metodě – víra sama si to žádá.“ *Jesus I.*, s. 14.

¹³⁸ Srov. RATZINGER, „Schriftauslegung,“ s. 94–105.

¹³⁹ Srov. Joseph RATZINGER, „Der Kommentar zu *Dei Verbum*,“ s. 525.

¹⁴⁰ Srov. Jeremiasovu polemiku s Bultmannem, která je nápadně podobná Ratzingerově kritice: „Dospěli jsme k bodu, kdy obětujeme větu *Slovo se stalo tělem* a rozpouštíme dějiny spásy, Boží jednání v člověku Ježíši Nazaretském a v jeho kázání. Dospěli jsme do bodu, kdy se blížíme doketismu, tedy pojetí Krista jako pouhého zdání.“ Citováno: Rosino GIBELLINI, *Teologické směry 20. století*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 57–58.

v evangeliích objevil Ježíšovy „pravé výroky“ („ipssisima verba“), které by daly pevný základ víře. Jeremias předložil poutavou studii o Ježíšově modlitbě „Abba“, která vyjadřuje „historický“ jedinečný Ježíšův synovský vztah k Bohu. Ratzinger přebírá závěry Jeremiasovy studie ve svých christologických pracích a dokládá na základě Ježíšovy modlitby „Abba“ původ titulu „Syn“ v Ježíšově předvelikonočním životě.¹⁴¹

Významného vlivu Jeremiase na Ratzingerovu exegezi si všiml současný německý biblista Klaus Berger, který dokonce Ratzingera s nadsázkou označil za „Jeremiase pro katolíky“.¹⁴² Podle Bergera však takto Ratzinger přijímá premisy liberální exegeze, které jinak považuje za nepřijatelné. K těmto premisám patří: Biblickému podání je možné důvěřovat, co se týče Ježíšových slov, ale ne událostí. A dále: V Ježíšových řečech je třeba rozlišovat pravé a nepravé výroky. Berger se proto domnívá, že Ratzinger není ve svém přístupu k historické exegezi zcela konsekventní, a má za to, že by bylo dobré zcela opustit rozlišování: „pravé a nepravé“, neboť „žádný katolík není odkázán na »garantovaně pravá Ježíšova slova« a zejména není úlohou exegeze vypátrávat, co je Boží slovo.“¹⁴³

Tento Bergerův soud však není zcela spravedlivý. Ratzinger využívá závěry Jeremiasova historického bádání i samotný pojem „ipsissima verba“, aby ukázal, jak korespondují s církevně předávanou vírou, nepřijímá však Jeremiasův způsob poměrování víru církve našim současným historickým poznáním.¹⁴⁴ Ratzingera nelze označit za „Jeremiase pro katolíky“, protože se metodologicky od tohoto exegety odlišuje tím, že předřazuje kérygma historickému bádání.

Současný papež se k zmíněné problematice znovu vrátil ve druhém svazku své knihy o Ježíši, když se zamýšlí nad množstvím historických teorií k průběhu Ježíšovy poslední večeře. Zmiňuje také Jeremiase, jehož dosažená historická jistota má přes všechnu vysoce

---

¹⁴¹ Srov. *Einführung*, s. 177,180; *Gott Jesu*, s. 77; *Jesus I.*, s. 395–396.

¹⁴² Srov. Klaus BERGER, „Kant sowie ältere protestantische Systematik,“ in „*Jesus von Nazareth*“ *kontrovers*, s. 32. K autorovi srov. českou práci David BOUMA, *Provokatér Klaus Berger. Kritika východisek současné novozákonní exegeze v díle Klause Bergera a její možné využití ve fundamentální teologii*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.

¹⁴³ Tamtéž, s. 31. Podle Bergera má historická věda pozitivní úlohu objasňovat biblický text, pochybuje však o nějakém smyslu konstruovat negativní kritéria, která by určovala, co je a co není historicky věrohodné. Srov. např. Klaus BERGER, *Jesus*, München: Pattloch Verlag, 2007, s. 51–52; Klaus BERGER, *Sind die Berichte des Neuen Testaments Wahr? Ein Weg zum Verstehen der Bibel*. Gütersloh: Chr.Kaiser/Gütersloher Verlaghaus, 2002, s. 60.

¹⁴⁴ Voderholzer cituje Ratzingerovu přednášku: „Zwar muss man Jeremias' Pochen auf das logos sarx egeneto vorbehaltlos zustimmen, dennoch aber ist an seinem Überlegungen in zwei Punkten Kritik zu üben: a) abzulehnen ist Jeremias' Vorstellung eines glaubensunabhängigen Wissens um den historischen Jesus. Jeremias hält dies für notwendig. Er will an diesem historischen Jesus das Glaubenzeugnis der Urgemeinde messen. Aber man ist ausgeliefert, wenn man Glaube an Wissen messen will. Vom Sinn des Glaubens her ist solches abzulehnen.“ VODERHOLZER, „Schriftauslegung,“ s. 80.

vědeckou snahu své hranice.¹⁴⁵ Má však vůbec teologie usilovat o historickou jistotu, která je vždy zpochybnitelná? Na tuto otázku papež odpovídá:

„Musíme si především přiznat, že historické bádání může vést vždy jen k vysoké pravděpodobnosti, ale nikdy k poslední a absolutní jistotě. Kdyby jistota víry spočívala pouze na historicko-vědeckém ujištění, pak by ji bylo možné stále revidovat. (...)“

Co tedy můžeme očekávat? A co naopak ne? Z hlediska teologie můžeme říci: Když by bylo skutečně vědecky dokázáno, že podstatná slova a události jsou dějinně nemožné, pak by víra ztratila svůj základ. Na druhé straně, jak bylo řečeno, nám povaha historického poznání nedovoluje očekávat absolutní důkazy jistoty ve všech jednotlivostech. Důležité však pro nás je, zda základní přesvědčení víry jsou historicky možná a věrohodná také při úplném posouzení současného historického poznání. (...)

Poslední jistotu, na které je založena celá naše existence, nám dává víra – to, že pokorně věříme spolu s církví, která je vedena svatým Duchem staletími.“¹⁴⁶

Podle papeže se křesťanská víra vztahuje k historii; má-li však historická exegeze být pro víru přínosem, musí si nejprve přiznat, že nikdy nemůže dosáhnout absolutní historické jistoty, a musí tak podrobit kritice sebe samu.¹⁴⁷

Ratzinger se domnívá, že biblické historické bádání musí reflektovat a kriticky posoudit především své filosofické předporozumění, které určuje, co lze a co nelze považovat za historické.¹⁴⁸ Je to především rozšířený deistický obraz světa, ve kterém Bůh nepůsobí.¹⁴⁹ Právě toto filosofické apriori brání uchopit biblickou zvěst nereduktivním způsobem. Ratzinger poukazuje na skutečnost, že se postuluje nemožnost objektivního Božího působení v přírodě i v lidských dějinách, a otázka po Bohu se tak odsouvá zcela do subjektivní sféry.¹⁵⁰ Náš autor proto uzavírá, že „debata o moderní exegezi není ve své

---

¹⁴⁵ Srov. *Jesus* II., s. 122–124.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 123–124.

¹⁴⁷ RATZINGER, „Schriftauslegung“, s. 91.

¹⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 107. Peter Hofmann ve svém komentáři k Ratzingerově vztahu k historické exegezi upozorňuje na filosoficky a teologicky problematickou snahu rekonstruovat historický počátek, který by měl naddějinnou normativní platnost. Koncept hypotetického počátku jakožto snaha objevit v dějinách věčnou ideu je nedějinný a idealistický. Srov. HOFMANN, *Benedikt XVI.*, s. 52–53, 70–71. K pojetí historického Ježíše jako zprostředkovatele věčné ideje srov. MENKE, *Jesus ist Gott der Sohn*, s. 285–333.

¹⁴⁹ „Deismus se prakticky prosadil ve všeobecném povědomí. Člověk si již nedokáže představit Boha, který se stará o jednotlivého člověka a který jedná v dějinách (...) Proto samozřejmě nemůže být Syn Boží, který přišel do světa, aby nás vykoupil z hříchů.“ *Lied*, s. 50.

¹⁵⁰ Srov. *Unterwegs*, s. 68; Joseph RATZINGER, *Skandalöser Realismus. Gott handelt in der Geschichte*, Bad Tölz: Verlag Urfeld, 2005, s. 15–16.

podstatě debata mezi historiky, nýbrž je filosofickou diskuzí.¹⁵¹ Vztah mezi teologickou a historickou exegezí je vlastně vztahem mezi vírou a rozumem.¹⁵²

2.1.3.2 Církevně teologická a kanonická exegeze

Podle Ratzingera naznačuje nutnost doplnění historické exegeze koncilní dokument *Dei Verbum*, kde se ve 12. článku mluví nejen o významu historické metody, ale zdůrazňuje se rovněž „teologický charakter exegeze.“ K základnímu předpokladu teologické četby Bible patří chápat Písmo jako celek, který umožňuje používat „analogie fidei“, tedy rozumět jednotlivým textům z celku Bible. To, že Písmo tvoří celek, vychází nakonec z toho, že jeho původ je třeba hledat v církvi, jejíž víra je „vlastním hermeneutickým klíčem.“¹⁵³ Četba Písma historickou metodou bez hermeneutiky církevní víry má naopak za následek rozpad Bible do nesourodých celků a vytváření „historických konstruktů“, které nakonec biblický text degradují pouze na dokument minulosti.¹⁵⁴

Podle Ratzingera je tudíž nutné objevit církev jako „předpoklad Nového zákona“, protože „církev v těchto knihách poznala legitimní vyjádření a měřítko vlastní víry a na základě této víry je dokázala číst jako jednu knihu.“¹⁵⁵ Číst Písmo ve víře církve znamená pro Ratzingera číst Písmo ve světle církevního Kréda, v jednotě s tradicí a magisteriem, jak jsme již výše ukázali.¹⁵⁶ Víru církve vyjadřují především starověké koncily, které biblické svědectví nedeformují, ale náležitě interpretují.¹⁵⁷ Ratzinger rovněž zohledňuje exegezi církevních otců, jejíž základní myšlenkou je „idea jednoty – jednoty, kterou je Kristus sám, jenž celé Písmo prostupuje a nese“,¹⁵⁸ a odvolává se na myšlenky světců jako na živé svědky církevní víry.¹⁵⁹

---

¹⁵¹ RATZINGER, „Schriftauslegung“, s. 104.

¹⁵² „Není nutno, abychom s historickou metodou skoncovali, ale aby byla podrobena sebekritice, sebekritice historického rozumu, který si uvědomuje svoje hranice a poznává kompatibilitu s poznáním víry. Jde zkrátka o syntézu racionálně historického výkladu a výkladu vedeného z víry. Obojí musíme správným způsobem spojit. A to odpovídá i zásadnímu vztahu mezi vírou a rozumem.“ BENEDIKT XVI., *Světlo světa*, s. 163.

¹⁵³ RATZINGER, „Schriftauslegung“, s. 88.

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 90; *Jesus I.*, s. 14–16.

¹⁵⁵ Joseph RATZINGER, „Kirchlichkeit des Glaubens und kirchliche Auslegung des Glaubens,“ in Joseph RATZINGER, *Vom Wiederauffinden der Mitte. Grundorientierungen. Texte aus vier Jahrhunderten*. Freiburg i. Br.: Herder 1997, s. 161.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 164–170.

¹⁵⁷ Srov. *Einführung*, s. 183; *Dogma*, s. 133–136; *Gott Jesu*, s. 74; *Schauen*, s. 15–20; *Jesus I.*, s. 407; *Jesus II.* 179 – 184.

¹⁵⁸ RATZINGER, *Theologische Prinzipienlehre*, s. 142.

¹⁵⁹ Papež ve své první knize o Ježíši zmiňuje např. Benedikta z Nursie, Bernarda z Clairvaux, Františka z Assisi, Františka Xaverského, Matku Terezu, Edith Steinovou, Terezii z Lisieux. V druhém svazku: Jana od Kříže, Terezii z Avily.

Pokud jde o moderní exezezi, doporučuje Ratzinger vedle dominantní historické metody tzv. „kanonickou exezezi“, která nahlíží Písmo jako celek z hlediska jejího kánonu, který vytvořila církev.¹⁶⁰ Východiskem takové exezeze není rekonstruovaný hypoteticky prapůvodní text, ale konečný kanonický text Písma.¹⁶¹ Kanonická exezeze proto umožňuje přes všechnu rozdílnost vnímat základní jednotu novozákonních spisů a zároveň jednotu Starého a Nového zákona.

Důraz na jednotu Písma je zřejmý v Ratzingerově výkladu evangelií. Tento přístup je patrný například v papežově knize o Ježíši, kde autor poukazuje na vzájemnou historickou a teologickou kontinuitu mezi synoptiky a Janovým evangeliem. Jestliže u synoptiků je tajemství Ježíšovy „jednoty s Otcem neustále přítomné, ale skryté za jeho lidstvím (...). U Jana se Ježíšovo božství vyjevuje zcela nepokrytě.“¹⁶² Podle papeže jde ve čtvrtém evangeliu o rozpomínání na historické události, při němž je církev Duchem svatým uváděna do hlubší pravdy o Ježíši.¹⁶³ Podle papeže tedy platí: „Ježíš čtvrtého evangelia a Ježíš synoptiků je jeden a tentýž: opravdový »historický Ježíš«.“¹⁶⁴

Někteří teologové upozorňovali na to, že papežův způsob kanonické exezeze příliš synchronizuje rozdílná novozákonní svědectví.¹⁶⁵ Někteří exegeté se dále domnívají, že papež pluralitu novozákonní teologie ztenčil na jedinou především janovskou interpretaci Ježíše.¹⁶⁶ Objevily se i hlasy teologů, které Ratzingerův pokus harmonizovat novozákonní texty a dále historii a dogma považují nejen za nelegitimní, ale přímo za ideologický.¹⁶⁷

---

¹⁶⁰ Srov. *Jesus I.*, s. 16–20.

¹⁶¹ Peter Hofmann upozorňuje, že Ratzinger nevede polemiku pouze s metodologicky problematickými exegetickými pokusy rekonstruovat prapůvodní text Bible, ale také s liturgickou vědou, jež hledá nejstarší formy liturgie, které považuje za normativní pro současnost. Srov. HOFMANN, *Benedikt XVI.*, s. 95. „Das Alter ist als solches kein Kriterium der Wahrheit.“ RATZINGER, „Kirchlichkeit des Glaubens,“ s. 168.

¹⁶² *Jesus I.*, s. 260.

¹⁶³ Srov. řešení janovské otázky: tamtéž, s. 260–280.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 143.

¹⁶⁵ Srov. např. Hansjürgen VERWEYEN, „Kanonische Exegese und historische Kritik. Zum inhaltlichen und methodischen Ort des Jesus-Buches,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 119–120; Martin EBNER, „Jeder Ausleger hat seine blinden Flecken,“ in *Das Jesus-Buch des Papstes*, s. 38–39. Thomas Söding upozorňuje, že také historická metoda usiluje o harmonizaci, když na základě svých rozlišovacích kritérií určuje původní a sekundární. Srov. SÖDING, „Notwendige Geschichtswahrheiten,“ s. 73.

¹⁶⁶ Srov. Michael THEOBALD, „Die vier Evangelien und der eine Jesus von Nazareth. Erwägungen zum Jesus-Buch von Joseph Ratzinger/Benedikt XVI.,“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 17, 33–34. Frank MEIER-HAMIDI, „»Wer mich gesehen hat, hat den Vater gesehen« (Joh 19,4). Durchblicke auf die Christologie im Hintergrund des Jesus-Buches Joseph Ratzingers/Benedikts XVI.,“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 63–64, 69.

¹⁶⁷ Srov. François NAULT, „Der Jesus der Geschichte. Hat er eine theologische Relevanz?“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 120–121. Mezi neostřejší kritiky Ratzingerova pokusu synchronizovat novozákonní svědectví a dále dějiny s dogma patří Hermann Häring. Srov. např. Hermann HÄRING, „Jesus – Logischer gemacht?“ in „*Jesus von Nazareth*“ *kontrovers*, s. 109–120. Na příliš velké

Především je třeba říci, že papežova kniha o Ježíši není analytickou exegezi novozákonních knih, ale prací systematického teologa, která vyžaduje jednotící princip výkladu. Tímto architektonickým principem¹⁶⁸ je pro našeho autora víra církve, konkrétně Ježíšovo společenství s Otcem, které se stává „konstrukčním bodem“ celé jeho knihy.¹⁶⁹ Ačkoliv téma Ježíšovy bytostné jednoty s Otcem je přítomno především v Janově evangelium, takže se může zdát, že Ratzinger myslí především janovsky,¹⁷⁰ jak zdůrazňuje Thomas Söding, „není správné v celé papežově knize o Ježíši diagnostikovat janovskou optiku, spíše je výstižnější říci, že se u Ratzingera prolíná synoptický a janovský portrét Ježíše.“¹⁷¹

Ratzinger si je jistě vědom rozmanitosti biblických výpovědí o Ježíši,¹⁷² a proto se také „tajemství samotného Krista vymyká jakékoliv vyčerpávající systematizaci“.¹⁷³ Náš teolog však spíše než pojem „pluralismus“ používá termín církevních otců „symfonie“, který vyjadřuje syntézu mezi jednotou a mnohostí.¹⁷⁴ Tento způsob Ratzingerova výkladu Písma, který v mnohosti hledá jednotu, odpovídá teologické metodě, kterou přijal od svého učitele Gottlieba Söhngena: „vidět ve fragmentu zrcadlení celku.“¹⁷⁵ Hledat „celek v části“ však není nesprávné. Nelegitimní a ideologické by bylo, jak říká Kurt Koch, považovat „část za celek“.¹⁷⁶ Podle Ratzingera takto odlišují církevní otcové pojmy „symfonie“ a „hereze“.¹⁷⁷

---

jednostrannosti v Häringově interpretaci Ratzingerovy teologie upozorňuje Kurt Koch. Srov. Kurt KOCH, *Das Geheimnis des Senfkorns*, s. 182–188.

¹⁶⁸ „Je pochopitelné, že architektonický princip se bude stávat jakýmsi hermeneutickým klíčem dané systematicko-teologické interpretace tajemství víry, které se tak bude strukturálně prezentovat jako jednota v rozličnosti a harmonická rozličnost v jednotě.“ Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha – Kostelní Vydří: Krystal – Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 124.

¹⁶⁹ Srov. *Jesus I.*, s. 6–7. K vztahu Ježíše a Otce jako základu papežovy knihy srov. Klaus BERGER, „Jesus – das einzige Foto von Gott“, in Ulrich RUH (ed.), *Das Jesusbuch des Papstes – Die Debatte*, Freiburg i. Br.: Herder, 2008, s. 15–20.

¹⁷⁰ Srov. Franz MUBNER, „Ein Buch der Beziehungen“, in *Das Jesus-Buch des Papstes*, s. 97.

¹⁷¹ SÖDING, „Notwendige Geschichtswahrheiten“, s. 74.

¹⁷² Srov. RATZINGER, „Kirchlichkeit des Glaubens“, s. 161–162.

¹⁷³ MTK, „Jednota víry a teologický pluralismus“, in *Dokumenty věnované metodě do roku 1995 a statuta MTK*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 15–19, čl. 1.

¹⁷⁴ Srov. Joseph RATZINGER, „Pluralismus als Frage an Kirche und Theologie“, in *Wesen und Auftrag der Theologie*, s. 72–73.

¹⁷⁵ Srov. Ratzingerovo hodnocení svého učitele: „In der Weite seines Denkens lag seine Größe und auch sein Schicksal. Denn wer so umfassend fragt, kann keine geschlossene Synthese vorlegen. Söhngen wusste das, er wusste, dass die Stunde der theologischen Summen noch nicht wieder geschlagen hat. Er wusste, dass er sich mit Fragmenten begnügen musste. Aber er hat sich immer bemüht, das Ganze im Fragment zu schauen, die Fragmente vom Ganzen her zu denken und als Spiegelungen des Ganzen zu entwerfen.“ Citováno in Alfred LÄPPLE, *Benedikt XVI. und seine Wurzeln. Was sein Leben und seinen Glauben prägte*, Augsburg: Sankt Ulrich Verlag, 2006, s. 48

¹⁷⁶ Srov. KOCH, *Das Geheimnis des Senfkorns*, s. 8–9.

¹⁷⁷ Srov. RATZINGER, „Pluralismus als Frage an Kirche und Theologie“, s. 73.

2.1.3.3 Vtělení jako teologický základ syntézy historické a teologické exegeze

Syntéza mezi historickou a teologickou exegezí, jak je přítomná v papežově knize o Ježíši a jak je zdůvodněná v mnoha Ratzingerových odborných pracích, narazila na kritiku především v otázce vlastní úlohy historické vědy. Způsob Ratzingerovy práce vystihuje Erich Zenger. Podle tohoto starozákonního biblisty se papež neptá, jak to, co prostřednictvím historického bádání víme o historickém Ježíši, souvisí s vírou v Krista, nýbrž si klade otázku, zda to, v čem se biblická svědectví o Ježíši podstatně shodují, lze považovat za historicky věrohodné.¹⁷⁸

Ratzingerův pokus začlenit výsledky historické exegeze do církevně předávané víry se některým teologům jeví nedostatečný, protože historické bádání nemá samostatnou, ale služebnou úlohu podpořit církevní víru,¹⁷⁹ a výsledky historické exegeze jsou vybírány selektivně, pouze nakolik jsou v souladu a podporují církevní dogma.¹⁸⁰

Jednu z prvních kritik Ratzingerova přístupu k otázce „historického Ježíše“ předložil Walter Kasper ve své recenzi *Úvodu do křesťanství*. Kasper Ratzingerově christologii vytýká nedostatečné zakotvení v „jedinečném a neredukovatelném významu pozemského Ježíše a jeho osudu“. Tento nedostatek spočívá v podcenění historického bádání, jež je „imanentním elementem teologie.“¹⁸¹ Je zřejmé, že Kasper je na rozdíl od Ratzingera ochoten daleko více ve své christologii víru církve určovat historickým bádáním. Jak říká ve své slavné knize *Jesus der Christus*:

„Východiskem christologie je víra v Krista, jak je konkrétně v křesťanských církvích přítomna. (...) Přesto vlastním obsahem a posledním kriteriem christologie je sám Ježíš Kristus, jeho život, jeho osud, jeho slovo a jeho dílo. V tomto smyslu můžeme říci: Ježíš Kristus je primární, víra církve sekundární kriterium christologie. Obě kriteria nelze stavět proti sobě.“¹⁸²

Kasper i Ratzinger jsou zajedno v přesvědčení, že historický život Ježíše z Nazareta a víru církve nelze stavět proti sobě, přesto se zdá, že Kasper více zdůrazňuje význam Ježíšova pozemského života a Ratzinger více akcentuje víru církve. Kasper podobně jako

---

¹⁷⁸ Srov. ERICH ZENGER, „Ein sehr persönliches Buch der Gott-Suche,“ in *Das Jesusbuch des Papstes – Die Debatte*, s. 187–188.

¹⁷⁹ Srov. VERWEYEN, *Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.*, s. 87; VERWEYEN, *Ein unbekannter Ratzinger*, s. 122.

¹⁸⁰ Srov. MARTIN EBNER, „Jeder Ausleger hat seine blinden Flecken,“ in *Das Jesus-Buch des Papstes: Die Antwort der Neutestamentler*, s. 33–38. „Wenn ich die methodischen Vorüberlegungen Benedikts richtig verstehe, ist für ihn die historische Forschung mit all ihren methodischen Regulierungen der Schutzwall, der die Glaubensicht davor bewahrt, theologischen Symbolen zu erliegen.“ Tamtéž, s. 34.

¹⁸¹ Srov. WALTER KASPER, „Das Wesen des Christlichen,“ s. 186.

¹⁸² KASPER, *Jesus der Christus*, s. 31.

Ratzinger usiluje o syntézu mezi historickým bádáním a vírou církve, která je zakotvena ve skutečnosti vtělení, kdy „Bůh přijal nejen lidskou přirozenost, ale také lidské dějiny.“¹⁸³ Ve srovnání s Ratzingerem však Kasper ve své syntéze klade větší důraz na historické bádání, neboť podle tohoto teologa podcenění úlohy historické exegeze znamená implicitní podhodnocení Ježíšova lidství, jeho lidského příběhu, který je primárním kriteriem christologie.¹⁸⁴

Lze tuto námitku vztáhnout na Ratzingerův christologický přístup? Především, jak jsme již ukázali, Ratzinger stejně jako Kasper obhajuje nutnost historické exegeze, která vychází ze skutečnosti vtělení. Tato obhajoba historického bádání je patrná především v Ratzingerových pracích ze šedesátých let minulého století jako reakce na nedějinný pojem zjevení a na podceňování Ježíšova lidství.¹⁸⁵ Podle Ratzingera však v posledních desetiletích hrozí teologii opačné nebezpečí: Nedocnění Ježíšova lidského příběhu, tedy implicitní monofyzitismus, vystřídal nebezpečí implicitního nestorianismu, tedy tendence rekonstruovat Ježíšův lidský historický příběh a odhlížet přitom od jeho tajemné Boží identity.¹⁸⁶

Syntéza mezi historickou a teologickou exegezí se může zdařit, nejen pokud teologická četba Písma zohlední historické bádání, ale také pokud se historická exegeze otevře víře církve. Pouze takto se teologie může vyhnout jak nebezpečí implicitního monofyzitismu, tak hrozbě implicitního nestorianismu. Pro historickou exegezi to konkrétně znamená, že nemůže být zcela autonomní, tedy bez jakéhokoliv vztahu k víře církve. Zde se dotýkáme tématu, o kterém budeme muset ještě pojednat. Jedná se o vztahu mezi vírou a rozumem, v tomto případě historickým rozumem.

2.1.4 Vztah historie a víry církve – shrnutí a závěr

Jak jsme mohli sledovat, Ratzinger identifikuje historického Ježíše a Krista víry. Spolu s Voderholzerem můžeme tuto identifikaci považovat za systematické východisko

---

¹⁸³ Srov. tamtéž, s. 45.

¹⁸⁴ Srov. analýzu debaty mezi Ratzingerem a Kasperem (také Hansem Küngem) ohledně historické exegeze VERWEYEN, *Ein unbekannter Ratzinger*, s. 109–120; VERWEYEN, *Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.* s. 50–51.

¹⁸⁵ Srov. RATZINGER „Der Kommentar zu *Dei Verbum*,“ s. 499.

¹⁸⁶ Srov. *Lied* s. 9–23, 39–42. Srovnáme-li Ratzingerovu obhajobu historické exegeze z šedesátých let a její následnou kritiku a zdůrazňování církevní exegeze o několik desítek let později, není nutné to považovat za vývoj v Ratzingerově myšlení, jak se domnívá Verweyen, ale jako reakci na odlišné důrazy v předkoncilní a pokoncilní teologii, jak na to upozorňuje Voderholzer. Srov. VERWEYEN, *Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.*, s. 98. „Waren es in den 60er Jahren eher die »Traditionalisten« mit ihrem ungeschichtlichen Offenbarungsbegriff und einer Vorstellung von Verbalinspiration, denen gegenüber die historischen Methoden gerechtfertigt werden mussten, zeigten sich Ratzinger zwei Jahrzehnten später mit großer Deutlichkeit die Grenzen auf der anderen Seite. Die Argumentationsbasis allerdings bleibt die gleiche.“ VODERHOLZER, „Die biblische Hermeneutik Joseph Ratzingers,“ s. 409.

christologie současného papeže.¹⁸⁷ Jeho christologie je pokusem o syntézu mezi historií a vírou církve a mezi historickou a církevně-teologickou exegezí. Východiskem a teologickým základem této syntézy je Ratzingerovo pojetí zjevení a církve. Zjevení je historickou skutečností, která však ze své povahy vyžaduje rovněž přijímající subjekt církve, v němž zůstává stálou přítomností. Christologie proto potřebuje jak historické bádání, tak víru církve, což vyplývá ze samotné reality vtělení.

Na základě kritiky Ratzingerovy syntézy si můžeme položit dvě otázky. Nejprve: Je rozlišení mezi historickým Ježíšem a Kristem víry skutečně jenom myšlenkový konstrukt, anebo má také reálný základ? A za druhé: Může historické bádání za určitých okolností revidovat a nikoliv pouze dokreslovat a podporovat víru církve?

Je zajímavé, že si podobné otázky kladl papež Benedikt XVI. v dialogu se svými žáky a s významným protestantským exegetou Martinem Hengelem v Castelgandolfu v roce 2008.¹⁸⁸ Tématem setkání byla otázka „historického Ježíše.“ Můžeme říci, že pro současného papeže není debata o vlastní úloze historické exegeze v christologii zcela ukončena, jak vysvítá z jeho otázky: „Co smíme a co musíme očekávat od historické exegeze a co nikoliv, jinak řečeno: Jak nabýváme jistoty víry, která se vztahuje k dějinným skutečnostem?“¹⁸⁹

Ačkoliv otázka konkrétní úlohy historického bádání pro teologii zůstává do jisté míry stále otevřena, poznali jsme zásady Ratzingerova teologického výkladu Písma, který zohledňuje historickou exegezi, jehož vlastním hermeneutickým klíčem je však víra církve. Můžeme říci, že Ratzingerova teologická exegeze je tedy zcela v duchu konstituce *Dei Verbum*¹⁹⁰ a souzní s intencemi posynodní apoštolské exhortace o Božím slově v životě a poslání církve *Verbum Domini*.¹⁹¹ Víra církve umožňuje Ratzingerovi číst Písmo jako celek. Tím se dostáváme k dalšímu, pro christologii současného papeže důležitému tématu – vztahu Starého a Nového zákona.

---

¹⁸⁷ Srov. Rudolf VODERHOLZER, „Überlegungen zur »impliziten Dogmatik« im Anschluss an Kapitel zwei und drei,“ in *Jesus und der Papst*, s. 31.

¹⁸⁸ Peter KUHN (ed.), *Gespräch über Jesus. Papst Benedikt XVI. im Dialog mit Martin Hengel, Peter Stuhlmacher und seinen Schülern in Castelgandolfo 2008*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2010, s. 31–33.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 32.

¹⁹⁰ Srov. *Dei Verbum*, čl. 12.

¹⁹¹ Srov. oddíl „Hermeneutika Písma svatého v církvi“: BENEDIKT XVI., *Posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve Verbum Domini*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, čl. 29–49.

2.2 Ježíš jako nový Mojžíš - vztah mezi Starým a Novým zákonem

Potřeba hlouběji objasnit vztah mezi Starým a Novým zákonem s ohledem na christologii se více objevuje v novějším díle kardinála Ratzingera¹⁹² a pak především v papežově knize o Ježíši. Naléhavá teologická otázka, jaký byl Ježíšův vztah k vlastní židovské tradici, souvisí rovněž s probíhajícím křesťansko-židovským dialogem. V papežově knize *Ježíš Nazaretský* si můžeme všimnout nejen rozsáhlé diskuze s Jakobem Neusnerem a jeho knihou *Rabín mluví s Ježíšem*,¹⁹³ ale celkové snahy číst evangelia v souvislosti s Písmem Starého zákona. Základ pro tuto četbu spatřuje autor v samotné osobě Ježíše a v jejím chápání v Novém zákoně:

„Ježíš klade důraz na to, že stojí v kontinuitě Písma, v kontinuitě Božích dějin s člověkem. Celé Janovo evangelium, nadto i synoptická evangelia a celá novozákonní literatura legitimují víru v Ježíše tím, že k němu se sbíhají všechny nitky Písma, že z něj se vyjevuje souvislý smysl Písma – to nač všechno čeká, k čemu všechno směřuje.“¹⁹⁴

Papež odhaluje v evangeliích na základě moderní exegeze starozákonní tematiku a často označuje postavu Ježíše jménem starozákonní osoby nebo kategorie. Mluví především o Ježíši jako o novém Mojžíši,¹⁹⁵ který zjevil Boží tvář¹⁹⁶ a Boží jméno,¹⁹⁷ jenž je přímlyvcem u Otce,¹⁹⁸ pravým učitelem¹⁹⁹ a interpretem Tóry.²⁰⁰ Ježíš také coby nový Mojžíš uskutečnil pravý exodus²⁰¹ a je dárce pravého chleba z nebe²⁰² i živé vody.²⁰³

---

¹⁹² Srov. *Schauen*, s. 26–27. K tématu vztahu Ježíše a Izraele musíme zmínit především: Joseph RATZINGER, *Die Vielfalt der Religionen und der Eine Bund*, Bad Tölz: Verlag Urfeld, ²1998. Tyto a další příspěvky k tématu jsou obsaženy: *JRGS* 8/2, Gerhard Ludwig MÜLLER (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 1078–1143.

¹⁹³ Srov. český překlad Jacob NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, Brno: Barrister & Principal, 2008.

¹⁹⁴ *Jesus* I., s. 289. „Ježíš žil z celku Zákona a proroků, jak to znovu a znovu říkal svým učedníkům. Své vlastní bytí a působení nahlížel jako sjednocení a výklad tohoto celku. Jan to pak ve svém Prologu vyjádřil tak, že napsal: Ježíš sám je »Slovo.«“ Tamtéž, s. 383.

¹⁹⁵ Srov. *Jesus* I., s. 26–33.

¹⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 29–32; *Jesus* II., s. 102.

¹⁹⁷ Srov. *Jesus* II., s. 108, 178.

¹⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 99, 196. Původně se myšlenka objevuje: *Unterwegs*, s. 23–24.

¹⁹⁹ Srov. *Jesus* I., s. 96, 110.

²⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 159–160.

²⁰¹ Srov. tamtéž, s. 28; *Jesus* II., s. 167. Srov. Ratzingerovu polemiku s politickým chápáním titulu „nový Mojžíš“ a jeho exodu: *Lied*, s. 17–18, 31.

²⁰² Srov. *Jesus* I., 309.

²⁰³ Srov. tamtéž, s. 284, 287.

Setkáváme se také s chápáním Ježíše coby nového Davida, který se modlí žalmy a naplňuje jejich zaslíbení.²⁰⁴ Ježíš je také pravý Velekněz a nový Chrám,²⁰⁵ v němž se uskutečňuje nový kult²⁰⁶ a nová oběť apod.²⁰⁷

Je zřejmé, že se Ratzinger slovem „nový“ nebo „pravý“ snaží poukázat na kontinuitu a zároveň na významový přesah evangelia vůči hebrejskému Písmu. V následujícím oddíle se pokusíme vysvětlit, jak lze takto pojatému vztahu porozumět. Budeme analyzovat způsob a zásady Ratzingerovy christologické četby Starého zákona, která umožňuje číst Písmo obou zákonů jako jednu knihu. Poté vyjádříme na základě dialogu papeže s rabínem Neusnerem teologický základ tohoto přístupu, který spočívá v pojímání Ježíše jako zosobněné Tóry.

2.2.1 Syntéza christologické a historické exegeze Starého zákona

Jak už jsme výše ukázali, usiluje náš autor o syntézu církevně-teologické a historické exegeze Písma svatého. Teologická četba Bible, která reflektuje víru církve a přitom nevyklučuje historické bádání, umožňuje chápat celé Písmo v jednotě. Zvláštní otázkou pro moderní exegezi je vzájemná souvislost mezi Starým a Novým zákonem. V teologii otců byla jednota Písma zaručena christologickou četbou Starého zákona. Taková četba však byla v novověké historické biblistice zpochybněna. Můžeme říci, že specifickým cílem syntézy historické a teologické exegeze je spojení christologické a historické četby Starého zákona. V následujícím oddíle budeme sledovat Ratzingerův přístup k christologické četbě Bible a možnosti jejího spojení s historickou metodou. K zmíněné problematice musíme poukázat na dokument Papežské biblické komise *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, k němuž napsal kardinál Ratzinger podnětnou předmluvu.²⁰⁸

2.2.1.1 Christologická četba Starého zákona

Ratzinger spatřuje východisko christologické četby Starého zákona v křesťanském pojetí zjevení, kterým není pouze text Písma, ale osoba Krista, vyznávaná ve víře církve. Náš autor upozorňuje na to, že v novozákonních textech slovo „Písmo“ nebo „Písma“ označuje Starý zákon, který teprve v Kristu nabývá pravého smyslu. Nemůžeme tedy říci,

---

²⁰⁴ Srov. *Jesus* II., s. 17, 84, 167, 281, 308.

²⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 52, 54, 193.

²⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 154, 254.

²⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 259.

²⁰⁸ PBK, *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. Předmluva Josepha kardinála Ratzingera, tamtéž, s. 7–12.

že staré Písmo má svůj protějšek v novém Písmu, ale že Písmo (Starý zákon) nalezlo své naplnění v osobě a životním příběhu Ježíše z Nazareta a že svědectvím o tomto naplnění je Nový zákon.²⁰⁹ Tato skutečnost má podle Ratzingera pro christologii velký význam:

„Vyznání »Ježíš je Kristus« nevyjadřuje nic jiného než to, že se mesiášské poselství Starého zákona naplnilo v dějinném Ježíši a že tomu, kým Ježíš je, můžeme rozumět prostřednictvím Starého zákona a že smysl Starého zákona můžeme poznávat ve světle Kristova příběhu.“²¹⁰

Podle našeho autora vyznání „Ježíš je Kristus“ vyjadřuje nejen základní jednotu mezi historickým Ježíšem a Kristem víry, ale též svědectví o tom, že Starý zákon nalezl své naplnění v osobě Ježíše z Nazareta. On sám a jeho životní příběh je jedinečným výkladem Starého zákona. Jestliže ve Starém zákoně nacházíme svědectví o tom, že starší texty jsou ve světle nových událostí nově čteny a vykládány, pak život a velikonoční události Ježíšova života umožňují novozákonním autorům číst Starý zákon ve zcela novém světle. Na druhou stranu také platí, že Ježíšův příběh je bez Starého zákona nesrozumitelný.²¹¹

Papež se vzájemnému vztahu mezi starozákonním Božím slovem a historickými událostmi Ježíšova života věnoval v druhém svazku své knihy o Ježíši, v zamyšlení nad pašijovými zprávami z evangelií:

„Výjimečné na těchto příbězích je to, že jsou zaplněné narážkami a citáty ze Starého zákona: Boží slovo a událost se vzájemně prolínají. Fakta jsou jaksi naplněná slovem – smyslem. A také opačně: To, co dosud bylo slovo – často nesrozumitelné slovo, stává se skutečností, a teprve takto se rozkrývá.“²¹²

Podle Benedikta XVI. tedy jednak Starý zákon dává smysl historickým faktům Ježíšova příběhu, jednak Ježíšův život a velikonoční události vykládají starozákonní slovo. Jak je to možné? Ratzinger zdůrazňuje prorocký rozměr Božího slova, který je otevřen novému, plnějšimu chápání.²¹³

Náš teolog v jedné ze svých starších prací vykládá dynamiku starozákonního slova, které je nově chápáno v Kristově tajemství, na pojmu „svátost“.²¹⁴ Řecký název „mysterion“ – „tajemství“ lze v starozákonním významu a v rabínské tradici chápat jako

---

²⁰⁹ Srov. RATZINGER, „Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs,“ s. 49; KOCH, *Das Geheimnis des Senfkorns*, s. 150–151.

²¹⁰ RATZINGER, „Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs,“ s. 49.

²¹¹ Srov. tamtéž, s. 50–51.

²¹² *Jesus II.*, s. 226.

²¹³ Srov. *Jesus I.*, s. 17 – 18; Joseph RATZINGER, „Israel, die Kirche und die Welt. Ihre Beziehung und ihr Auftrag nach dem »Katechismus der Katholischen Kirche« von 1992,“ in *JRGS* 8/2, s. 1086.

²¹⁴ Srov. Joseph RATZINGER, „Zum Begriff des Sakraments,“ in *JRGS* 11, Gerhard Ludwig MÜLLER (ed.), *Theologie der Liturgie*, Freiburg i. Br.: Herder, 2008, s. 215–232.

tajemný střed Tóry, který je zároveň skrytým základem světa.²¹⁵ Ratzinger poukazuje na to, že u svatého Pavla je „mysterion“ ukřižovaný Kristus (srov. 1Kor 2,1; Kol 2,2), ve kterém se tato skrytá skutečnost odhaluje. Jak Ratzinger podotýká, slovo „mysterion“ je hermeneutickým pojmem, je odpovědí na otázku po správném výkladu Písma.²¹⁶ Ježíš jako mystérium Tóry je proto posledním smyslem všech slov Písma, která bez něj zůstávají stále hádankou.²¹⁷

Můžeme říci, že slova Starého zákona odkazují za sebe do budoucnosti na Krista. Pavel proto označuje biblická slova jako znamení budoucích skutečností, jako „typos“ toho, co přijde. Proto se christologický výklad nazývá také typologický: „To, co je v Písmu vyslovené, je typos, je znamením Přicházejícího.“²¹⁸

Církevní otcové svým typologickým výkladem Starého zákona jen rozvinuli to, co našli v Novém zákoně. Christologická interpretace Starého zákona jim umožňovala pojímat celé Písmo ve vzájemné jednotě, kterou je Kristus sám.²¹⁹ Ratzinger se v návaznosti především na bádání Henri de Lubaca pokouší o aktualizaci tohoto patristického přístupu a o jeho propojení s moderní exegezí.²²⁰ To však není snadné, neboť základní jednota obou zákonů byla narušena v novověké teologii a v jednostranné historické exegezi.

2.2.1.2 Historická exegeze a jednota Písma

Christologická četba Starého zákona se začala jevit problematickou v novověké teologii. Ratzinger upozorňuje nejprve na dílo Martina Luthera, podle kterého není mezi zákonem a evangeliem kontinuita, ale protiklad. Proto německý reformátor na rozdíl od Augustina a Tomáše Akvinského nepovažuje vztah mezi Starým a Novým zákonem za analogický, ale dialektický.²²¹

---

²¹⁵ Srov. tamtéž, s. 219–220.

²¹⁶ Srov. tamtéž, s. 221.

²¹⁷ Srov. tamtéž, s. 223.

²¹⁸ Tamtéž, s. 224.

²¹⁹ Srov. RATZINGER, *Theologische Prinzipienlehre*, s. 142.

²²⁰ Rudolf Voderholzer ve své práci o teologickém přínosu díla Henri de Lubaca, které věnoval patristické exegezi, zmiňuje vliv tohoto velkého francouzského teologa na Josepha Ratzingera a cituje Ratzingerovo vlastní hodnocení: „Der entscheidende Schritt war also für mich, den Zusammenhang von Altem und Neuem Testament verstehen lernen, auf dem die ganze Vätertheologie beruht. Diese Theologie hängt an der Auslegung der Schrift; der Kern der Vätertheologie ist die von Christus vermittelte Concordia testamentorum. Auf dem Weg zu dieser Einsicht hatte mir entscheidend Lubac's Werk »Corpus mysticum« geholfen.“ srov. VODERHOLZER, *Die Einheit der Schrift und ihr geistiger Sinn*, s. 14–15.

²²¹ Srov. RATZINGER, „Israel, die Kirche und die Welt,“ s. 1091–1092; *Jesus I.*, s. 154. Ke sporu Ratzingera s Harnackovým antijudaismem srov. Jan-Heiner TÜCK, „Auch der Sohn gehört in das Evangelium. Das Jesus-

Pro novověkou liberální historickou exegezi bylo přesvědčení, že Starý zákon mluví o budoucím Kristu, těžko přijatelné. Soulad mezi Starým a Novým zákonem byl narušen. Nejzazší krok v tomto směru vykonal v 19. století Adolf Harnack, podle něhož je křesťanský výklad Starého zákona nehistorický a tudíž nevědecký. Harnack proto ve svém díle *Marcion* navrhuje uskutečnit záměr zmíněného starověkého autora a vypustit Starý zákon z křesťanského kánonu Bible.²²²

Ačkoliv Harnackova teze představuje extrémní pozici, je podle Ratzingera pokušení marcionismu v současné historické exegezi přítomné. Historická metoda, která zkoumá biblický text v jeho původním – historickém smyslu, má tendenci chápat texty Písma jako dokumenty minulosti, mezi nimiž chybí vzájemná souvislost.²²³ Historická metoda proto „křesťanský výklad Starého zákona považuje za značně pochybný.“²²⁴ Bez christologické četby Písma Izraele však přestává být Starý zákon knihou křesťanů a rozpadá se také sama christologie, která spočívá na principu naplnění starozákonních zaslíbení.²²⁵

Jak jsme již dříve pozorovali, nemá podle Ratzingera exegeze přestat usilovat o historické bádání, ale sám historický výklad musí být doplněn o hermeneutiku víry – víry v Ježíše Krista, který je jednotícím principem celé Bible. Papež ve své knize o Ježíši z Nazareta vyzdvihuje pojem moderní exegeze „novočtení“ („relectures“), které upozorňuje na to, že biblické slovo má v sobě skryté možnosti nového chápání v nových situacích a v nové zkušenosti Božího lidu.²²⁶ Podle našeho autora si proto historická a christologická četba, která celku Bible rozumí ve světle Ježíšova příběhu, neodporují, ale vzájemně se doplňují:

„Jistě, christologická hermeneutika, která v Ježíši Kristu vidí klíč k celku a z něj se učí rozumět Bibli jako jednotě, předpokládá rozhodnutí víry a nemůže vycházet čistě z historické metody. Ale toto rozhodnutí v sobě nese rozum – historický rozum – a umožňuje vidět vnitřní

Buch Joseph Ratzingers als Anti-These zu Adolf von Harnack,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 175–179.

²²² Srov. Joseph RATZINGER, „Die Vielfalt der Religionen und der Eine Bund. Vorwort,“ in *JRGS* 8/2, s. 162; *Jesus I.*, s. 154.

²²³ „Aufs Ganze gesehen gilt die traditionelle Auslegung als vorwissenschaftlich und naiv; erst die historisch-kritische Interpretation erscheint als wirkliche Erschließung des Textes. So wird zuletzt auch die Einheit der Bibel zum überholten Postulat. Historisch betrachtet, gelte nicht nur für Verhältnis von Altem und Neuem Testament, sondern auch innerhalb beider Testamente Diskontinuität, nicht Einheit.“ RATZINGER, „Schriftauslegung,“ s. 89.

²²⁴ RATZINGER, „Die Vielfalt der Religionen und der Eine Bund. Vorwort,“ s. 1078. Srov. RATZINGER, „Zum Begriff des Sakraments,“ s. 225, 229.

²²⁵ Srov. RATZINGER, „Die Vielfalt der Religionen,“ s. 1079.

²²⁶ Srov. *Jesus I.*, s. 17; RATZINGER, „Schriftauslegung,“ s. 113.

jednotu Písma, a tedy i nově chápat její jednotlivé úseky, aniž by se jim odnímala historická originalita.²²⁷

Christologická hermeneutika Písma předpokládá víru, avšak tato víra se nezřídka historického rozumu, proto ani historické exegeze.

2.2.2 Ježíš jako zosobněná Tóra

Teologický základ christologické četby Starého zákona spočívá v tajemství samotné osoby Ježíše z Nazareta, který nepřišel zákon a proroky zrušit, ale naplnit (srov. Mt 5,17). Christologické naplnění Starého zákona je tématem dialogu papeže Benedikta XVI. s rabínem Jacobem Neusnerem.²²⁸

Jacob Neusner není první židovský učenec, který se zamýšlí nad postavou Ježíše z Nazareta. Zatímco se jeho předchůdci v 19. a především pak ve 20. století pokoušeli o pozitivní hodnocení Ježíše a usilovali o jeho návrat k židovskému lidu tím, že odmítali křesťanskou víru v Kristovo božství a považovali ho za „rabína z Nazareta“ (P. Lapide), „židovského divotvůrce a kazatele“ (D. Flusser), „galilejského Chasida“ (G. Vermes) nebo „bratra“ (S. Ben-Chorin), Neusner se vydává jinou cestou.²²⁹ Americký rabín nechce rekonstruovat „historického Ježíše“, ale chce vzít vážně Ježíše evangelií a křesťanskou víru v Krista, vtěleného Boha.²³⁰ Z tohoto důvodu považuje papež Neusnerovu knihu o Ježíši za začátek nové etapy židovsko-křesťanského dialogu, k němuž se sám připojuje.²³¹

---

²²⁷ *Jesus I.*, s. 18.

²²⁸ Neusner své postoje shrnuje a na papeže reaguje ve třech článcích: Jacob NEUSNER, „Einzigartig in 2000 Jahren. Die neue Wende im jüdisch-christlichen Dialog,“ in *Ein Weg zu Jesus*, s. 71–90; Jacob NEUSNER, „Die Wiederaufnahme des religiösen Streitgesprächs – auf der Suche nach theologischer Wahrheit,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 13–20; Jacob NEUSNER, „Rabbi Jesus im Spannungsfeld von Theologie und Geschichtswissenschaft,“ in *Passion aus Liebe*, s. 110–126. K dialogu papeže Benedikta s Jacobem Neusnerem srov. Jan-Heiner TÜCK, „Jesus – das Wort Gottes in Person. Zum Disput zwischen Joseph Ratzinger und Jacob Neusner,“ in *Jesus und der Papst*, s. 48–59. (Obsáhlejší verze stejného článku: *IKZ Communio* 36 (2007), s. 537–548). Achim BUCKENMAIER, „Jesus – die Tora in Person. Anmerkungen zum »Gespräch« zwischen Jacob Neusner und Joseph Ratzinger,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 80–93.

²²⁹ Srov. TÜCK, „Jesus – das Wort Gottes in Person,“ s. 48–49; NEUSNER, „Einzigartig in 2000 Jahren“, s. 76–77.

²³⁰ Srov. NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, s. 15–16.

²³¹ Srov. *Jesus I.*, s. 99; NEUSNER, „Die Wiederaufnahme des religiösen Streitgesprächs,“ s. 20. Mezi kritiky tohoto nového židovsko-křesťanského dialogu můžeme zařadit K. J. Kuschela. Kuschel považuje Ježíšovo božství jakožto centrální téma rozhovoru mezi Neusnerem a Ratzingerem za překážku a nikoliv za možný pokrok v mezináboženském dialogu. Naproti tomu můžeme namítnout, zda nějaký dialog může být přínosný, pokud se vyhýbá podstatným tématům sporu. Srov. Karl-Josef KUSCHEL, „Benedikt XVI. redet mit einem Rabbi,“ in *„Jesus von Nazareth“ in der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 313–314.

Kriteriem Neusnerova fiktivního rozhovoru s Ježíšem Matoušova evangelia je věrnost Tóře, která je podle něj dokonalá a nepotřebuje žádné vylepšení.²³² Rabínovým zjištěním je, že Ježíš sice svým učením z Tóry nic neodebral, ale něco přidal, což nakonec činí Ježíšovo učení pro něho nepřijatelným: Přidal sám sebe.²³³ Neusner si všímá různých míst evangelia, ze kterých je zřejmé, že Ježíš nezavazuje své učedníky jednoduše k věrnosti Tóře, ale sobě samému, a objevuje tak požadavek, který může mít pouze Bůh. To je podle Neusnera zřejmé např. v blahoslavenstvích, v nichž Ježíš blahoslaví ty, kteří kvůli němu budou pronásledováni;²³⁴ dále v antitezích horské řeči, kde mluví ve vlastním jménu;²³⁵ ve sporu o sobotu²³⁶ a o úctu k rodičům²³⁷ aj. Neusner chápe, že Ježíš v evangeliu mluví a jedná s autoritou samotného Boha. Podle amerického rabína Ježíš vyděluje učedníky, kteří jeho autoritu přijímají, ze společenství Izraele²³⁸ a zakládá nové společenství kolem své osoby, která zaujímá místo Tóry.²³⁹ To je pro Neusnera nepřijatelné.

Papež ve své knize o Ježíši, ve které odhaluje v Ježíšových řečech a jednání implicitní christologii, vyzdvihuje Neusnerův výklad evangelií, vyvozuje z něj však jiný závěr. Již ve svých dřívějších pracích mluví Ratzinger o tom, že Ježíš coby nový Mojžíš není pouze učitelem a interpretem Tóry, ale že jeho Tórou je on sám, jeho vlastní osoba.²⁴⁰ Upozorňuje především na evangelijní zprávy o Kristově proměnění na hoře, ve nichž je Ježíš představen jako „živá Tóra, smlouva v osobě, ve které se zákon stává darem.“²⁴¹ Papež dochází ke stejnému závěru jako Neusner: „Ježíš sám se chápe jako Tóra – jako zosobněné Boží Slovo.“²⁴² Takové rozšíření Tóry však Ratzinger na rozdíl od Neusnera nepovažuje za neadekvátní, neboť „zákon a proroci nestojí, viděno z pohledu Ježíšova, ve

---

²³² „My židé hájíme názor, a to je má námitka do diskuze, že Zákon byl a je dokonalý a nijak nepotřeboval vylepšit a že judaismus postavený na Zákonu, prorocích a písmech, původně ústních částech Zákona zapsaných v Mišně, Talmudech a Midraších, byl a je tím, co si Bůh přeje pro lidstvo.“ NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, s. 8.

²³³ Srov. NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, s. 17; *Jesus I.*, s. 136; TÜCK, „Jesus – das Wort Gottes in Person,“ s. 51.

²³⁴ Srov. NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, s. 43; *Jesus I.*, s. 137.

²³⁵ Srov. NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, s. 53; *Jesus I.*, s. 137.

²³⁶ Srov. NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, s. 96; *Jesus I.*, s. 142–143.

²³⁷ Srov. NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, s. 75; *Jesus I.*, s. 147.

²³⁸ Srov. NEUSNER, *Rabín mluví s Ježíšem*, s. 58, 78–80.

²³⁹ Srov. tamtéž, s. 95.

²⁴⁰ „Tóra Mesiáše je Mesiáš, Ježíš sám.“ Joseph RATZINGER, „Der Neue Bund. Zur Theologie des Bundes im Neuen Testament,“ in *JRGS 8/2*, s. 1114–1115.

²⁴¹ *Lied*, s. 30.

²⁴² *Jesus I.*, s. 143.

vzájemném protikladu, nýbrž Mojžíš sám – jak to vidí Deuteronomium – je správně chápaný jen tehdy, když je na něj hleděno jako na proroka.²⁴³

Ratzinger také nepovažuje přijetí Ježíšovy Tóry za vydělení z izraelského lidu, ale jako její rozšíření a univerzalizaci:

„Ježíš sedí na »stolci« jako učitel Izraele a jako učitel lidí vůbec. Neboť slovo »učedník« u Matouše okruh adresátů Ježíšovy řeči neohraničuje, ale rozšiřuje. Každý, kdo slyší a slyšené přijímá, se může stát »učedníkem«. V budoucnu bude záležet na slyšení a následování, nikoliv na rodovém původu. Učednictví je možné pro kohokoliv, povolání je pro všechny: tak se ze slyšení vytváří širší Izrael – obnovený Izrael, který to, co je staré, nevyklučuje a neruší, ale překračuje směrem k univerzálnímu.“²⁴⁴

Podle Ratzingera tedy Ježíšova Tóra není vázána pouze na lid Izraele, ale má univerzální platnost pro všechny lidi.²⁴⁵ Kristovi učedníci ze všech národů proto mohou Starý zákon přijmout pouze v Ježíši a prostřednictvím Ježíše.²⁴⁶

Nyní již rozumíme tomu, v čem podle Ratzingera spočívá princip christologického naplnění Starého zákona: Ježíš sám je živou Tórou, podobně jako je Chrámem,²⁴⁷ Božím královstvím,²⁴⁸ Exodem,²⁴⁹ Manou²⁵⁰ apod. Tato vyjádření, která známe z Janova evangelia, jež však jsou implicitně přítomná také u synoptiků, naznačují Ježíšovu božskou identitu. Ratzingerovy oblíbené christologické formulace pomocí slova „je“ nabývají ontologického významu. Podle Klause Bergera jde papež v užívání a chápání těchto vyjádření často dále, než si připouští současná exegeze.²⁵¹ To však má svůj teologický význam. Náš autor vztahuje na Ježíše starozákonní kategorie a tituly v trojím kroku analogie, jako když se mluví o Hospodinu: po *via affirmationis* následuje *via negationis* a vše ústí do *via eminentiae*.²⁵²

---

²⁴³ RATZINGER, „Der Neue Bund“, s. 1115. Srov. *Jesus I.*, s. 26–33, 155.

²⁴⁴ *Jesus I.*, s. 95. Srov. tamtéž, s. 149.

²⁴⁵ „Die Sammlung um die Person Jesu wird die Brücke zu einer Weitung der Tora; einer Weitung, die nicht eine Verflachung oder Liberalisierung bedeutet, sondern eine Universalisierung.“ BUCKENMAIER, „Jesus – die Tora in Person“, s. 89.

²⁴⁶ Srov. RATZINGER, „Israel, die Kirche und die Welt“, s. 1086, 1093.

²⁴⁷ Srov. *Jesus II.*, s. 52, 54, 193.

²⁴⁸ Srov. *Jesus I.*, s. 79.

²⁴⁹ *Lied*, s. 31.

²⁵⁰ Srov. *Jesus I.*, s. 312.

²⁵¹ Srov. BERGER, „Kant sowie ältere protestantische Systematik“, s. 32–34.

²⁵² Srov. POSPIŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 52, 74.

2.2.3 Vztah Starého a Nového zákona – shrnutí a závěr

Ratzinger ve své christologii, která je teologickým výkladem evangelií, neopomíjí, ale snaží se náležitě ocenit Starý zákon. Vztah mezi evangeliem a zákonem nepovažuje za dialektický, ale analogický. Soulad mezi Starým a Novým zákonem je zakotven v samotné osobě Ježíše Krista, kterého na základě jeho božské identity pojímá jako živou zosobněnou Tóru. Mezi Starým a Novým zákonem proto existuje kontinuita, ale zároveň přesah. Tento přesah ovšem pro našeho teologa znamená christologické završení prorocké dynamiky Starého zákona, nikoliv však jeho náhradu. Náš autor odmítá substituční teorii, tedy mínění, že smlouva s Izraelem byla nahrazena Novou smlouvou: Smlouva ve Starém a Novém zákoně je jediná smlouva naplněná v Kristově velikonočním tajemství.²⁵³

Ratzingerova kritika každého antijudaismu a marcionismu i zdůrazňování jednoty Bible vychází nakonec z teologie zjevení, podle které Bůh Starého zákona je tentýž jako Bůh Nového zákona.²⁵⁴ Skutečnost, že zjevení bylo završeno v Ježíši Kristu, umožňuje porozumění Ježíšovu příběhu v kontextu Starého zákona, a christologický výklad židovského Písma, které se pouze takto může stát knihou křesťanů. Výstižně tuto skutečnost vyjadřuje kardinál Koch:

„Josephu Ratzingerovi jde stále v jeho celkovém výkladu biblického poselství o vnitřní jednotu Starého a Nového zákona, neboť je přesvědčen, že není jiný přístup k Ježíši, a proto také žádný jiný vstup národů do Božího lidu než prostřednictvím přijetí zjevení Boha, který hovoří také ve Starém zákoně.“²⁵⁵

Ratzinger se proto podobně jako dokument *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*²⁵⁶ domnívá, že christologická četba hebrejského Písma je adekvátní a nutná, a považuje ji za určitých podmínek za komplementární s historickou exegezí.

Papež ve svém druhém svazku o Ježíši z Nazareta zmiňuje, že po historické ztrátě chrámu v roce 70 vzniká potřeba číst Starý zákon nově. Podle Benedikta XVI. vznikly dva způsoby této nové četby: křesťanský a rabínský.²⁵⁷ Současný papež se přimlouvá za to,

---

²⁵³ Srov. RATZINGER, „Der Neue Bund“, s. 1112–1115. Srov. Karl-Heinz MENKE, „»Starší bratři a sestry«: Teologické pojetí židovství u Josepha Ratzingera,“ in *MKR Communio* 1 (2009), s. 69–71, 77–79. Podobně Kasper: Walter KASPER, „Židé a křesťané – jediný lid Boží,“ in *MKR Communio* 1 (2011), s. 58.

²⁵⁴ Srov. Joseph RATZINGER, *Im Anfang schuf Gott*, s. 19–25. Srov. TÜCK, „Auch der Sohn gehört in das Evangelium,“ s. 178.

²⁵⁵ KOCH, *Das Geheimnis des Senfkorns*, s. 25.

²⁵⁶ Srov. *Židovský národ*, čl. 19–21.

²⁵⁷ *Jesus II.*, s. 49. Podle Martina Karrera přebírá papež tezi Rolfa Rendtorffa o dvojím přístupu k Písmu v křesťanství a v židovství po roce 70. Srov. Martin KARRER, „Passion und Auferstehung Jesu in Israel.

aby oba 2000 let staré způsoby četby Starého zákona vstoupily v dialog a vzájemně se obohacovaly. Podobně *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli* a předmluva kardinála Ratzingera mluví o tom, že židovská a křesťanská četba Starého zákona jsou vzájemně analogické a obě možné.²⁵⁸ Papežova christologická četba Starého zákona proto nepovažuje rabínskou exegezi za zbytečnou,²⁵⁹ ale v mnohém za přínosnou, jak také ukazuje dialog Benedikta XVI. s Jacobem Neusnerem.

2.3 Ježíš jako Logos – vztah víry a rozumu

Jak jsme mohli pochopit, syntéza mezi teologickou a historickou exegezí evangelií, podobně jako syntéza mezi christologickým a historickým výkladem Starého zákona, je možná pouze na základě náležitého spojení víry a rozumu. Rovněž jsme poznali, že historická exegeze není pouze výkonem historického rozumu, ale má své filosofické předpoklady, souvisí tedy také s filosofickým rozumem. Vztah víry a rozumu, který určuje vztah teologie a historie (teologie a filosofie), je značně rozsáhlé téma v díle Josepha Ratzingera.²⁶⁰ Poslední velkou diskuzi k zmíněné problematice vyvolala papežova řezenská přednáška v roce 2006, v níž Benedikt XVI. shrnul svou pozici.²⁶¹ My se v následujícím oddíle zaměříme na christologickou oblast, přičemž otázkou není jen vlastní úloha historické exegeze a filosofie v teologii, ale vůbec možnost a adekvátnost racionálního uchopení tajemství Ježíše z Nazareta.

Syntéza víry a rozumu neurčuje pouze metodu Ratzingerovy christologické práce, ale zároveň z christologie vychází. Náš autor tuto skutečnost vyjadřuje titulem „Logos“. Ratzinger chápe Logos, podobně jako antická filosofie, jako „předcházející a svět nesoucí

Beobachtung zur Darstellung von Joseph Ratzinger / Papst Benedikt XVI.,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 101–102.

²⁵⁸ Srov. *Židovský národ*, čl. 22; Předmluva kardinála Ratzingera tamtéž, s. 11 – 12.

²⁵⁹ To, že podle papeže starozákonní slovo vyjevuje svůj pravý smysl ve světle Ježíšova příběhu (srov. *Jesus* II., s. 226), neznamená, že by pro křesťany židovská četba bez Krista ztratila jakýkoliv smysl. Srov. Tobias NICKLAS, „Die Passion des »realen Jesus«. Anstöße aus dem neuen Jesus-Buch des Papstes,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 75.

²⁶⁰ Joseph RATZINGER, „Der Gott des Glaubens und der Gott der Philosophen. Ein Beitrag zum Problem Theologia Naturalis,“ in *Vom Wiederauffinden der Mitte*, s. 40–59 (Původně zahajovací přednáška na teologické fakultě v Bonnu 1959). Novější příspěvky: Joseph RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz, Das Christentum und die Weltreligionen*, Freiburg i. Br.: Herder, 2003. Ze sekundární literatury je třeba zmínit: Michael SCHULZ, „Wenn der Salz »dumm« geworden ist. Zu Joseph Ratzingers / Papst Benedikt XVI. Verhältnisbestimmung von Glaube und Vernunft,“ in *Der Glaube ist einfach*, s. 19–53; Paolo SOTTOPIETRA, „Joseph Ratzinger – Neo-Aufklärer. Die Aporien der neuzeitlichen Vernunft und der christliche Weg,“ in Rudolf VODERHOLZER, Christian SCHALER, Franz-Xaver HEIBL (ed.), *MIPB* 3 (2010), Regensburg: Verlag Schnell&Steiner, 2008, s. 58–85.

²⁶¹ Srov. BENEDIKT XVI., *Glaube und Vernunft. Die Regensburger Vorlesung*, Freiburg i. Br.: Herder, 2006.

realitu stvořitelského smyslu,²⁶² který umožňuje racionální uchopení reality. Logos však není pouhá idea, ale osoba, která se odhaluje ve vtělení jako Boží Syn.²⁶³ Teologie Logos, tedy totožnost „stvořitelského smyslu“ a osoby Ježíše, umožňuje Ratzingerovi důležité propojení řádu stvoření a zjevení, racionality a víry, filosofie a teologie.²⁶⁴

Z Ratzingerova pojetí Krista jako Logos můžeme pochopit, proč si víra a rozum neodporují, ale jsou k sobě vzájemně vztaženy. Náš teolog však jde ještě dále, neboť se domnívá, že si víra a rozum nejen neodporují, ale také se vzájemně potřebují: „Věřící je přesvědčen, že mezi pravým rozumem a pravou vírou nemůže být rozpor. Víra bez rozumu by nebyla skutečně lidská; rozum bez víry ztrácí směr a světlo.“²⁶⁵ Úzké sepětí víry a rozumu chrání před patologiemi jak víru, tak rozum.²⁶⁶

Už nyní můžeme předpokládat, že Ratzingerova snaha spojit víru a rozum je pro současného člověka značnou provokací: Nejprve pro věřícího, jehož víra potřebuje rozum; avšak ještě více pro nevěřícího, jehož rozum potřebuje víru. Není proto divu, že toto téma vyvolává protichůdné reakce. Ratzingerovi kritikové upozorňují především na nebezpečí nesprávného spojení víry a rozumu, které hrozí na jedné straně nelegitimní racionalizací křesťanské víry a na opačné straně tím, že víra „supluje“ úlohu rozumu. Ratzinger je proto paradoxně z jedné strany označován za teologa, který význam rozumu nedoceňuje, a z druhé strany za autora, který vypracovává „filosofickou teologii“.²⁶⁷ Na pozadí této kritiky popíšeme s ohledem na christologii základy syntézy víry a rozumu, jak je přítomná v díle našeho autora.

2.3.1 Víra potřebuje rozum

Německý dogmatický teolog Michael Schulz sledoval reakce filosofů a teologů na papežovu řezenskou přednášku a zjistil, že většinou papeži skepticky vytýkají, že až příliš důvěřuje rozumu a přeceňuje jeho úlohu.²⁶⁸ Sám Schulz si všímá, že papežův optimistický

---

²⁶² „Logos ist die vorausgehende und die Welt tragende Realität des schöpferischen Sinnes.“ *Einführung*, 121.

²⁶³ Tamtéž 153.

²⁶⁴ Srov. tamtéž 103–108; *Dogma*, 107–109.

²⁶⁵ *Schauen*, s. 37.

²⁶⁶ Téma oddělení víry a rozumu, které vedlo jak k patologiím v náboženství, tak k patologiím v rozumu, je přítomné v dialogu kardinála Ratzingera s Jürgenem Habermasem. Srov. Joseph RATZINGER, „Was die Welt zusammenhält. Vorpolitische moralische Grundlagen eines freiheitlichen Staates,“ in Jürgen HABERMAS – Joseph RATZINGER, *Dialektik der Säkularisation. Über Vernunft und Religion*, Florian SCHULER (ed.), Freiburg i Br.: Herder, 2005, s. 56.

²⁶⁷ Srov. SCHULZ, „Wenn der Salz »dumm« geworden ist,“ s. 26–40.

²⁶⁸ „Die Zusammenfassung dieser Stellungnahmen ergibt: Der Papst ist »zu vernünftig«, er traut der Vernunft zuviel zu.“ Tamtéž, s. 31.

pohled na možnosti rozumu má blízko k evropskému osvícenství a k německému idealismu, především k Hegelovi.²⁶⁹

Někteří autoři šli ještě dále a poukazovali na Ratzingerovu nesprávnou racionalizaci křesťanské víry. Walter Kasper v již zmiňované recenzi *Úvodu do křesťanství* poukazuje na Ratzingerův „výslovně platónský přístup“.²⁷⁰ S kritikou se setkala především jeho pojetí Ježíše jako „exemplárního člověka“, který ukazuje, kým člověk je a kým má být.²⁷¹ Podle Kaspera redukuje Ratzinger následkem svého nehistorického (platónského) myšlení Ježíšovu jedinečnost na pouhé „exemplum“. Odkrývá tak v Ratzingerově myšlení latentní idealismus.²⁷² Na Kaspera navazuje R. A. Krieg prohlášením, že konkrétní, historická osoba Ježíše je vlivem filosofie Maxe Schelera nahrazena všeobecnou, exemplární osobou.²⁷³ Podle těchto autorů tak Ratzinger svým pojetím exemplárního člověka vypracovává pouze filosofickou christologii, v níž redukuje osobu Ježíše Krista na universálně platnou ideu.

Papežova kniha o Ježíši se setkala s výtkou přehnané racionalizace také ze strany již jednou zmiňovaného biblisty Klause Bergera,²⁷⁴ jehož postoji budeme věnovat více prostoru. Na základě jeho i výše zmiňované polemiky se pokusíme prezentovat Ratzingerovu vlastní teologickou pozici, která nám pomůže lépe posoudit oprávněnost kritických hlasů.

2.3.1.1 Kritika ze strany Klause Bergera

Klaus Berger se ve své reflexi prvního svazku papežovy knihy o Ježíši zamýšlí nad Ratzingerovou syntézou víry a rozumu a považuje ji za nedostatečnou, neboť znamená toliko spojení víry v Boha s logikou západní filosofie, „logikou od Aristotela po Kanta.“²⁷⁵ Berger se však domnívá, že tuto logiku a „cizí logiku Bible“ nelze synchronizovat.²⁷⁶ Ratzinger se podle německého exegety dopouští nesprávných interpretací biblických míst,

---

²⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 24.

²⁷⁰ Srov. KASPER, „Das Wesen des Christlichen,“ s. 185.

²⁷¹ „Křesťanská víra věří v Ježíše Nazaretského jako exemplárního člověka – tak můžeme nejlépe a přiměřeně přeložit Pavlův pojem »poslední Adam«. Ale právě jako exemplární, míru udávající člověk překračuje Ježíš hranice lidského bytí, pouze tak a právě proto je skutečně exemplárním člověkem.“ *Einführung*, s. 189–190. Srov. *Dogma*, s. 218–223.

²⁷² Srov. KASPER, „Das Wesen des Christlichen,“ s. 186.

²⁷³ Srov. Robert A. KRIEG, „Kardinal Ratzinger, Max Scheler und eine Grundfrage der Christologie,“ in *Theologische Quartalschrift* 160 (1980), s. 113–118.

²⁷⁴ Srov. BERGER, „Kant sowie ältere protestantische Systematik,“ s. 34–40.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 39.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 39–40.

keré nezapadají do jeho pojetí racionality. Berger odkrývá kantianismy v papežově výkladu Ježíšova horského kázání, kde „svobodu od zákona“ vykládá jako „zvnitřnění Mojžíšova zákona“ a ztotožňuje ji se „zákonem rozumu“ tedy s „univerzálním zákonem“.²⁷⁷

Berger dále poukazuje na nedostatečné rozlišování mezi filosofickými a biblickými pojmy „Duch“ a „Logos“. Velmi problematické je pak podle recenzenta papežovo pojetí exorcismů, kdy „osvobození od démonů má být osvobozením od iracionálního, tedy od falešných představ.“²⁷⁸ Zde dochází k neadekvátní racionalizaci, neboť démoni nejsou iracionální síly, které je možné přemoci světlem rozumu, ale konkrétní protivníci, které je možné porazit pouze Boží mocí.

Podle Klause Bergera pokračuje Joseph Ratzinger ve šlépějích svého učitele Gottlieba Söhngena, když se pokouší kantovské pojetí rozumu sloučit s cizím světem Bible. To je však odsouzeno k nezdaru, „neboť v Bibli nejde často o představy a logiku, nýbrž mnohem více o daleko podstatnější síly a mocnosti, které jsou elementární, jako láska a smrt.“²⁷⁹

Abychom lépe porozuměli Bergerově polemice, musíme si na základě jeho díla lépe objasnit jeho vlastní teologické pozice. Podle Bergera „Bible není rozumná“,²⁸⁰ protože se nezajímá o nehistorickou, obecně platnou, všeobecnou pravdu rozumu, a tím pádem ani o všeobecné zákonodárství, nýbrž o konkrétní dějiny lásky mezi Bohem a člověkem.²⁸¹ Podle Bergera se jedná nakonec o rozpor mezi všeobecným a ahistorickým filosofickým rozumem a konkrétní a historickou pravdou Bible.²⁸² Není tedy divu, že německý exegeta je skeptický k možnosti smíření biblické víry a filosofického rozumu.

Podle Bergera je našemu rozumu biblický svět cizí, a proto je nám cizí také osoba Ježíše z Nazareta. Berger je proto ostrým kritikem racionalistických výkladů, které „Ježíše zbavují všeho cizího, příkrého, pohoršlivého, nepohodlného a mystického.“²⁸³ Podle tohoto

---

²⁷⁷ Tamtéž, s. 35–36.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 35–36.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 37.

²⁸⁰ „Die Bibel ist nicht vernünftig.“ BERGER, *Jesus*, s. 418.

²⁸¹ „Was ist denn wahr? Die Bibel ist kein Fundort für Dinge und Erkenntnisse, die zeitlos und noch in Millionen Jahren wahr sein werden. Die Wahrheit der Bibel ist von der Qualität von Wahrheit, wie sie in einer Liebesgeschichte sagt man: diese Frau oder keine. Und so geht es in der Bibel um diesen Gott oder keinen. Um diesen Jesus Christus oder keinen. Das Thema der Bibel ist Liebe und Geborgensein. Die Bibel ist kein Florilegium allgemeiner Wahrheiten, wie man sie besser bei Aristoteles und Plato findet.“ Tamtéž, s. 418–419.

²⁸² Klaus Berger také dokazuje, že v otázce pravdivé/nepravdivé pro Bibli neplatí rozlišení objektivní/subjektivní, ale stabilní/přechodné. Srov. BERGER, *Berichte*, s. 101–102.

²⁸³ BERGER, *Jesus*, s. 471.

teologa je pro nás Ježíš cizí a nebezpečný, když v tomto člověku z evangelií objevíme to skutečně napínavé: že jde o „neuchopitelného, nepopsatelného, tajemného Boha.“²⁸⁴

Nyní se pokusíme objevit, jak Ratzinger odpovídá na argument, že biblické poselství není možné interpretovat filosofickým rozumem.

2.3.1.2 Vztah biblické víry a filosofického rozumu

Ratzinger se domnívá, že mezi historickým myšlením Bible a ontologickým myšlením filosofie není protiklad, nýbrž naopak kontinuita. Základ pro tuto kontinuitu spatřuje v teologii stvoření, která umožňuje ontologizování a univerzalizaci víry.

Již ve Starém zákoně víra v Boha Stvořitele, který není bohem pouze izraelského národa, ale Pánem celého světa, znamená, že „víra Izraele zřetelně překračuje hranice kmenového náboženství, že klade univerzální nárok, jehož univerzalita je spojena s rozumností.“²⁸⁵ Proto také janovské pojmy „Logos“ a „Aletheia“ překračují hebrejský význam a získávají ontologický charakter, a to ne vlivem helenizace, ale v rámci sapienciální tradice Starého zákona, která navazuje na teologii stvoření.²⁸⁶

Janovský pojem „Logos“ proto nejprve znamená, že stvořený svět je smysluplný a přístupný lidskému poznání: „Slovo »Logos« znamená především tolik, co smysl. Svět pochází z Logos, což tedy značí: Svět je smysluplný, je výtvořem smyslu.“²⁸⁷ Logos – smysl světa, je však zároveň Slovo – Kristus, který k člověku promlouvá ve zjevení. Mezi stvořením a zjevením je souvislost, analogie,²⁸⁸ proto „vzájemně koresponduje zjevení a rozum.“²⁸⁹ Tento Logos není obecnou ideou, ale ve vtělení se odhaluje jako Boží Syn, jenž přijímá lidskou přirozenost, tedy také dějinnost.²⁹⁰ Skutečnost vtělení tudíž vylučuje novověké oddělování historického a filosofického rozumu. Podobně Bergerův protiklad obecné a abstraktní pravdy rozumu a konkrétní a historické pravdy Bible je smířen v osobě vtěleného Slova. Podle Ratzingera se zde ukazuje něco překvapivého: „Oba zdánlivě protikladné základní principy křesťanství – vazba na metafyziku a vazba na dějiny – k sobě vzájemně patří a vzájemně se podmiňují.“²⁹¹

---

²⁸⁴ Tamtéž, s. 430.

²⁸⁵ RATZINGER, „Glaube, Philosophie und Theologie,“ in *Wesen und Auftrag der Theologie*, s. 21. Srov. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 117–124.

²⁸⁶ Srov. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 181.

²⁸⁷ *Dogma*, s. 107.

²⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 107–109.

²⁸⁹ Srov. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 181.

²⁹⁰ Srov. *Einführung*, s. 154.

²⁹¹ Srov. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 139–140.

Nyní můžeme také odpovědět na ostatní kritiku. V případech, které Berger uvádí, jako je „univerzalizace Ježíšova učení“, „filosofický logos a duch“ apod. není nutné hned spatřovat přímý vliv Kanta, ale pouze vyjádření univerzálnosti a ontologického základu víry, která není Bibli cizí. Na adresu Kaspera a Kriega můžeme říci, že „exemplární člověk“ není všeobecná idea a Ratzinger ve svém *Úvodu do křesťanství* nevytváří filosofickou christologii. Toto pojetí vychází primárně z biblických výpovědí o Ježíši, novém Adamovi (srov. 1 Kor 15,45), týká se konkrétního Ježíše Nového zákona, který ovšem jakožto Logos vyjevuje smysl lidského bytí.²⁹²

2.3.1.3 „Analogia entis“

Vztah mezi biblickou vírou a filosofickým rozumem, který nelze označit ani jako totožnost, ani jako protiklad, ale jako podobnost, umožňuje mezi biblickými a filosofickými pojmy spatřovat souvislost, která se nazývá „analogia entis“. Klaus Berger má svým „odporem“ k filosofii blízko k Martinu Lutherovi, který zdůraznil protiklad biblického a filosofického myšlení, a především pak ke Karlu Barthovi, který Luthera dále rozvinul svým protestem vůči „analogia entis“. V tomto ohledu vedl s Barthem diskuzi Ratzingerův učitel Söhngen²⁹³ a jeho žák pokračoval v polemice,²⁹⁴ kterou můžeme vztáhnout i na Bergera. Podle Bartha neexistuje kontinuita mezi filosofickým hledáním a biblickou vírou, ale diskontinuita, ne analogie, ale paradox. U Bergera je to patrné v jeho neustálém zdůrazňování cizoty biblického textu. Podle Ratzingera však víra, která se stává pouze paradoxem, „nemůže objasnit a proniknout náš každodenní svět (...), v čistém paradoxu nelze žít.“²⁹⁵ Ratzingerova odpověď Bergerovi, na základě dialogu s Barthem, by mohla vypadat takto: Pokud bychom zdůrazňovali pouze paradox, pouze cizotu Božího slova, náš každodenní život a naše existenciální otázky by nenacházely s vírou styčné body.

---

²⁹² „Exemplárním není míněno to, že pro Ratzingera má význam exemplární a nikoli konkrétní osoba, nýbrž že konkrétní osoba Krista jako taková je vzorem pro to, co znamená lidské bytí.“ Gerhard NACHTWEI, *Dialogische Unsterblichkeit. Eine Untersuchung zu Joseph Ratzingers Eschatologie und Theologie*, Leipzig: St. Benno – Verlag, 1986, s. 269. Zde celková kritika Kriega, který zveličuje vliv Maxe Schelera na Ratzingerovu christologii. Srov. tamtéž, s. 260–270.

²⁹³ Jan Štefan poukazuje na to, že Söhngenova odpověď na Barthovu kritiku „analogia entis“ vedla dokonce protestantského teologa k ochotě vzít zpět svůj výrok o tom, že „analogia entis“ je vynález Antikristův. Srov. Jan ŠTEFAN, *Karl Barth a ti druzí. Pět evangelických theologů 20. století Barth – Brunner – Tillich – Althaus – Iwand*, Brno: CDK, 2005, s. 193.

²⁹⁴ Srov. RATZINGER, „Glaube, Philosophie und Theologie,“ s. 16–18. K diskuzi ohledně „analogia entis“ srov. *Dogma*, s. 133–136.

²⁹⁵ RATZINGER, „Glaube, Philosophie und Theologie,“ s. 18.

Ratzinger tvrdí, že bez filosofie není teologie možná, nakonec i Barth nějakou filosofii používá. V současném sporu o filosofii jde však především o metafyziku, které by se současná teologie neměla vzdát.²⁹⁶ Metafyzika se totiž týká nejpodstatnějších otázek lidského života, jako je základ a cíl bytí vůbec, smysl lidského života tváří tvář smrti apod. Biblická víra musí mít vztah k těmto otázkám, aby na ně mohla dát odpověď.²⁹⁷ Tyto filosofické otázky však biblickému světu nejsou cizí, jak se domnívají někteří teologové, kteří by je rádi označili za helenizaci biblické zvěsti.²⁹⁸ Ratzinger poukazuje na to, že soulad mezi vírou a rozumem, který je zakotven v analogickém vztahu mezi stvořením a zjevením, umožnil setkání mezi řeckým myšlením a biblickou vírou nejprve v samotném Písmu a teprve potom v rané církvi.²⁹⁹ Nyní se podíváme na důsledky, které podle Ratzingera vyplývají ze spojení víry a rozumu.

2.3.1.4 Univerzalismus jako důsledek spojení víry a rozumu v křesťanství

Podle Ratzingera byl prvním důsledkem spojení víry a rozumu spočívající v přesvědčení, že Ježíš je Logos, univerzální povaha křesťanství, který vedl k setkání rané církve s helénskou filosofií. Toto setkání umožnilo misionářský úspěch křesťanů v helénském světě, neboť nabídli odpověď na jeho ontologické otázky, takže křesťanství bylo považováno za „pravou filosofii.“³⁰⁰ Ratzinger zdůrazňuje, že křesťané tehdy nenavázali na pohanské náboženství, ale na filosofii, na rozum hledající pravdu, který je schopen se kriticky postavit náboženským a kulturním tradicím.³⁰¹ Křesťanství lze v tomto smyslu označit za „osvícenské“ náboženství, protože ve vztahu k ostatním náboženstvím se chápalo jako „vítězství demytologizace, vítězství poznání a pravdy, a samo na sebe nahlíželo jako na univerzální.“³⁰² Jestliže křesťanství považuje Krista za Logos, za smysl stvoření, za pravdu o světě, pak zde Ratzinger spatřuje velký nárok křesťanské víry: „Nese v sobě vnitřní povinnost uvést všechny národy do Ježíšovy školy, protože Ježíš je

---

²⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 17.

²⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 19–20.

²⁹⁸ „Die Antithese zur Ontologie ist kein Produkt der Exegese, sondern ihr modernes Apriori, das Neue Testament selbst kennt keinen Antihellenismus.“ Joseph RATZINGER, „Die Christologie im Spannungsfeld von altchristlicher Exegese und moderner Bibelauslegung,“ in J. TENZLER (ed.) *Urbild und Abglanz*, Regensburg, 1972, s. 362.

²⁹⁹ Srov. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 75–76.

³⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 11–13, 23.

³⁰¹ Srov. *Unterwegs*, s. 73.

³⁰² RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 137

zosobněná pravda, a proto také cesta k lidství.³⁰³ Avšak hledající rozum, nikoliv pouze samotné náboženství a kultura, může nalézt plnou pravdu ve víře v Ježíše.

Můžeme říci, že Ratzinger svým pojetím Ježíše jako Logos apeluje na dynamickou schopnost rozumu překračovat statické kulturní a náboženské zvyklosti na cestě k víře v Krista.³⁰⁴ Ve schopnosti rozumu hledat pravdu a nalézat ji v Kristu objevuje současný papež řešení aktuální problematiky vztahu křesťanské víry k různým kulturám a náboženstvím.³⁰⁵

Schopnost rozumu nalézat pravdu je však ztížena převládajícím relativizmem, tedy ztrátou přesvědčení, že existuje univerzální pravda,³⁰⁶ a dále odklonem současného myšlení od metafyziky.³⁰⁷ Relativistické tendence jsou podle našeho autora patrné v teologii, kde je pojem pravdy nahrazen praxí, a křesťanství tak ztrácí svůj univerzální rozměr.³⁰⁸ Ratzinger však nepovažuje relativismus pouze za destrukci misijního poslání církve, ale za celkově patologický jev současnosti, protože bez pravdy není ani spravedlnost, ani svoboda.³⁰⁹ Cestu k uzdravení spatřuje v novém spojení rozumu s vírou. Ukazuje se totiž, že nejen víra potřebuje rozum, ale také rozum potřebuje víru.

2.3.2 Rozum potřebuje víru

Pro Ratzingera není pouze důležité ukázat, že křesťanská víra souvisí s rozumem, ale také, že rozum je ze své povahy otevřen víře. Náš autor je proto kritikem striktně autonomního rozumu, který Boží zjevení v dějinách odmítá jako iracionální. Tohoto tématu jsme se dotkli v Ratzingerově kritice historické exegeze, která může být v zajetí

---

³⁰³ Tamtéž, s. 55–56. „Zde je patrný základ univerzálního poslání: je jen jeden pastýř. Logos, který se v Ježíši stal člověkem, je pastýř všech lidí, neboť oni všichni byli stvořeni jedním Slovem; všichni jsou i ve svém rozptýlení jedno z něho a ve vztahu k němu.“ *Jesus I.*, s. 329.

³⁰⁴ „Rysem křesťanské víry je zcela nový způsob vzájemného vztahu rozumu a náboženství, aby se tak člověk zaměřil na pravdu a náboženství neupadlo do zvykovosti, nýbrž žilo pod nárokem pravdy.“ *Unterwegs*, s. 75. „Bůh požaduje: niterné procitnutí pro jeho tiché pobídky, které jsou tady, v nás, a které nás vytrhují z pouhých návyků na cestu k pravdě. Lidi, kteří »lační a žízňají po spravedlnosti«, to je cesta volná pro každého, to je cesta, která končí u Ježíše Krista.“ *Jesus I.*, s. 123.

³⁰⁵ Srov. Horst BÜRKLE, „»Den Originalton in den Religionen Wahrnehmen.« Benedikt XVI. theologische Orientierungen im Religionsdiskurs,“ in *IKZ Communio* 35 (2006), s. 573–593.

³⁰⁶ RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 94–96.

³⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 106–111.

³⁰⁸ Srov. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 60; RATZINGER, „Glaube, Philosophie und Theologie,“ s. 11–13, 23. „Wenn Christus nicht die Wahrheit ist, dann gibt es keinen Grund für den christlichen Universalitätsanspruch und für die Mission.“ Joseph RATZINGER, „Glauben im Kontext heutiger Philosophie. Ein Gespräch mit dem Philosophen Vittorio Possenti,“ in *IKZ Communio* 3 (2002), s. 272.

³⁰⁹ Srov. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 198–206; *Schauen*, s. 30–31. Srov. také papežův výklad Pilátova výroku: „Co je pravda?“ jako relativizmu, který vede k politickému pragmatismu bez ohledu na spravedlnost: *Jesus II.*, s. 214–224.

takto reduktivního filosofického pohledu na svět.³¹⁰ Náš autor považuje rozum, který není otevřen víře, za nemocný. Nyní se pokusíme odpovědět na otázku, proč je rozum ze své povahy k víře zaměřen a proč současné zpochybnění spojitosti rozumu s vírou lze považovat za jeho oslabení.

2.3.2.1 Problematika autonomního rozumu

Požadavek autonomního, tedy na víře, tradici a autoritě nezávislého rozumu nastolilo osvícenství a novověká filosofie. Ratzinger se domnívá, že takováto emancipace rozumu nakonec nevedla k jeho posílení, ale k zúžení.³¹¹ Nejnápadnější zúžení rozumu představuje odmítnutí ontologického myšlení. Tuto skutečnost náš autor spatřuje u novověkých filosofů, především u Kanta, který zpochybnil možnost metafyzického poznání,³¹² a dále v pozitivistické filosofii Augusta Comteho, jež vedla k celkovému nahrazení metafyziky fyzikou.³¹³ V současném pozitivistickém myšlení je proto otázka po Bohu odsunuta stranou jako nevědecká. Pozitivisticky „uvězněný“ rozum však nemůže dát odpovědi na velké otázky člověka po smyslu jeho existence, a ocitá se tak na scestí relativizmu.

Za zvlášť nebezpečné považuje Ratzinger teologické pokusy podříditi víru pozitivisticky zkrácenému rozumu. To podobně jako Berger považuje za nelegitimní racionalizaci. Cestu ze slepé uličky spatřuje v rozšíření rozumu skrze impulsy víry:

„Bída filosofie, tedy bída, do které se dostal pozitivisticky uvězněný rozum, se stala bídou naší víry. Ta se nemůže osvobodit, pokud se sám rozum nově neotevře. Když dveře k metafyzickému poznání zůstanou zavřené, když Kantem stanovené hranice lidského poznávání budou nepřekročitelné, pak víra musí zakrnět: Chybí jí jednoduše vzduch k dýchání. Ovšem stěží se podaří pokus striktně autonomního rozumu, který nechce nic vědět o víře, takřkajíc sebe sama vytáhnout za vlasy z bažiny nejistot. Neboť lidský rozum není zcela autonomní. Žije vždy v dějinných souvislostech. Dějinné souvislosti mu zakrývají rozhled, proto také potřebuje dějinnou pomoc, aby překonal dějinné překážky (...). Důležitá úloha víry je ta, aby nabídla uzdravení rozumu jakožto rozumu, aby ho neznásilnila, ani se od něj neodloučila, ale opět ho přivedla k sobě samému. Dějinný instrument víry může rozum jako takový opět osvobodit tím, že ho přivede na cestu, aby mohl sám sebe správně poznávat.

---

³¹⁰ Papež ve své knize o Ježíši označuje pokus reduktivně vykládat Biblii naším zúženým „vědeckým“ pohledem na svět, ve kterém Bůh nemůže jednat, za exegezi Antikrista. Srov. *Jesus I.*, s. 64–65.

³¹¹ Sottopietra dosvědčuje, že osvícenský boj za svobodu myšlení, má v sobě něco velikého a cenného a zároveň nebezpečného. Ratzinger se proto ptá: „Je novověk osvobozením člověka, nebo začátek jeho zničení? Znamená zlom ve vlastním polidštění člověka, nebo je začátkem jeho konce?“ SOTTOPIETRA, „Joseph Ratzinger – Neo-Aufklärer“, s. 69–70.

³¹² RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 106.

³¹³ Srov. tamtéž, s. 143–144.

O tento nový dialogický kontakt mezi vírou a rozumem musíme usilovat, neboť se navzájem potřebují. Rozum bez víry není zdravý, avšak víra bez rozumu není lidská.³¹⁴

Jak vidíme, podle Ratzingera je úlohou víry uzdravit zúžený rozum skrze dějinnou skutečnost zjevení. Tento proces uzdravování a očišťování rozumu křesťanskou vírou spatřuje náš autor v historii rané církve: tehdy biblická víra proměnila pohanskou filosofii. Mezi antickou filosofií a křesťanskou vírou nebyl jen soulad, ale také velké rozdíly, jejich setkání však nevedlo k helenizaci křesťanství, ale spíše ke christianizaci řeckého myšlení.³¹⁵

Je zajímavé, že Ratzinger pro popsání účinků víry v Krista na lidský rozum používá soteriologické pojmy: „osvobození“ a „uzdravení“.³¹⁶ Papež jde ve své knize o Ježíši ještě dále, když mluví o „exorcizování“ lidského světa ve světle Slova. Podle Benedikta XVI. zůstává racionální struktura světa bez víry v Krista, skrze nějž všechno povstalo (srov. 1Kor 8,5), chaotická a zatemněná. Ježíš, který jako Logos odhaluje stvořitelství záměr Boha, exorcizuje svět z nadvlády démonských sil.³¹⁷ Ačkoliv zatím musíme nechat otevřenou Bergerovu exegetickou otázku, zda je adekvátní takto interpretovat smysl Ježíšových exorcismů, můžeme s Michaelem Schulzem říci, že rozum uzavřený transcendenci je ďábelský, protože absolutizuje sám sebe a staví se na místo Boha.³¹⁸

Ratzingerův pokus rozšířit a posílit zkrácený a oslabený rozum skrze víru je pro moderní myšlení značnou provokací a setkal se s kritikou.³¹⁹ Námitku předložil například Ratzingerův žák Hansjürgen Verweyen.³²⁰ Verweyen spatřuje v Ratzingerově modelu vztahu víry a rozumu vnitřní rozpor: Filosofický rozum má být na jedné straně samostatný, aby demonstroval správnost víry, a na druhé straně na víře závislý, aby jí přiměřeným způsobem mohl být užitečný. Právě tuto závislost rozumu na víře Verweyen považuje za

---

³¹⁴ Tamtéž, s. 109–110.

³¹⁵ Srov. tamtéž, s. 70–74.

³¹⁶ Pro současný stav rozumu používá Ratzinger obrazné výrazy „vězení“ a „nemoc“. Srov. SOTTOPIETRA, „Joseph Ratzinger – Neo-Aufklärer,“ s. 58–60.

³¹⁷ Srov. *Jesus I.*, s. 210–211.

³¹⁸ „Eine jeder Transzendenz verschlossene Vernunft müsste sich demnach einen Exorzismus gefallen lassen, dass heißt eine Weitung, die allerdings vernunftgemäß und von der Vernunft selbst kontrolliert werden kann. Eine in sich verschlossene Vernunft des Menschen wird selbstwidersprüchlich: sie verabsolutiert sich.“ Michael SCHULZ, „Zwölf und der Siebzig – dass Israel Jesu als Zeichen der universellen Einheit der Völker,“ in *Jesus und der Papst*, s. 75.

³¹⁹ Například Hans Albert „dotčeně“ kritizuje papežovo demonizování autonomního „ateistického“ rozumu a jeho zdůrazňování víry, kterou chápe jako poslušnost papeži. Tato kritika je přehnaná, neboť papež rozhodně nechce nahradit svobodu rozumu poslušností církevní autoritě. Srov. Hans ALBERT, „Joseph Ratzingers Jesusdeutung. Kritische Bemerkungen zu einigen Aspekten seiner Untersuchung,“ in *Jesus von Nazareth* „kontrovers,“ s. 134–139.

³²⁰ VERWEYEN, *Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.*, s. 27–34, 99–113.

problematickou. Víra totiž, aby sebe legitimizovala, nepoužívá rozum jako takový, ale *svůj* rozum, tedy nakonec sebe samu.³²¹ Další teolog Klaus Müller proto odkrývá v Ratzingerově teologii „subtilní fideismus“.³²²

Je tato námitka správná? Upadla Ratzingerova teologie ve snaze vyhnout se nebezpečí neadekvátního racionalismu do pasti fideismu? Odpověď najdeme v jeho teologii stvoření, z níž vyvozuje dialogický charakter lidského rozumu.

2.3.2.2 Dialogický charakter rozumu

Jak jsme pozorovali, podle Ratzingera je analogický vztah mezi rozumem a vírou zakotven v souvislosti mezi stvořením a zjevením. Náš autor podobně otevřenost rozumu vůči víře spatřuje v jeho stvořeném charakteru. Stvoření a Stvořitel nejsou ani totožné skutečnosti jako v panteismu (monismus), ani dvě nezávislé či proti sobě stojící skutečnosti (dualismus), ale jsou k sobě dialogicky vztaženy.³²³ Tento vztah je ve zprávě o stvoření vyjádřen skrze kategorii „slova“, jímž Bůh tvoří svět: „Základní kategorie učení o stvoření je »slovo«, které (...) vyjadřuje zpětný vztah veškerého jsoucna k »Duchu«, který dává všemu počátek.“³²⁴ Druhým výrazem vztahu mezi stvořeným člověkem a Stvořitelem je pojem „obraz“. Podle svědectví Bible je člověk „Božím obrazem“ (Gn 1,27). Tím je vyjádřena podstatná vztahovost člověka k Bohu Stvořiteli.³²⁵

Ratzinger proto chápe člověka na základě jeho stvořenosti relacionálně: „Vztahovost k druhému konstituuje člověka. Člověk je vztahové bytí. On je tím více sám sebou, čím totálněji a usilovněji je vztahově zaměřen k svému poslednímu cíli, k transcenci.“ Ježíš, Boží Syn, jako Slovo a jako dokonalý Boží obraz ve své absolutní vztahovosti završuje dílo stvoření a lidského bytí. Ježíš je proto exemplární člověk, který odhaluje smysl a poslání člověka.³²⁶

---

³²¹ Takto shrnuje Verweyenovu námitku Schulz. Srov. SCHULZ, „Wenn der Salz »dumm« geworden ist,“ s. 35.

³²² Citováno tamtéž, s. 35.

³²³ Srov. Joseph RATZINGER, „Schöpfung“ in *LThK* 9, Freiburg i. Brg.: Herder, 1964, s. 460–466.

³²⁴ Tamtéž, s. 462.

³²⁵ Srov. RATZINGER, *Im Anfang schuf Gott*, s. 51–52.

³²⁶ „Křesťanská víra věří v Ježíše Nazaretského jako exemplárního člověka – tak můžeme nejlépe a přiměřeně přeložit Pavlův pojem »poslední Adam«. Ale právě jako exemplární, míru udávající člověk překračuje Ježíš hranice lidského bytí, pouze tak a právě proto je skutečně exemplárním člověkem. Neboť člověk je tím více sám sebou, čím více je u druhého. Jen tak přichází k sobě, že se vzdaluje od sebe. Přichází sám k sobě jen přes jiné a přes bytí u druhých.“ *Einführung*, s. 189–190.

Z uvedeného vyplývá, že lidský rozum je na základě své stvořené přirozenosti zaměřen k transcenci, k Bohu. Proto rozum zúžený pouze na empirické poznání je podstatně zkrácen a nedochází k pravému poznání. Tuto myšlenku vyjadřuje papež takto:

„Jen v Bohu a jen z Boha lze člověka znát správně. Poznání, který člověka redukuje na to, co je empirické a uchopitelné, nepostihuje právě skutečnou lidskou hloubku. Člověk zná sám sebe jen tehdy, když se učí rozumět si z Boha, a druhého zná jen tehdy, když v něm vidí Boží tajemství.“³²⁷

Nyní je pochopitelné, proč otázka po Bohu není pro lidské myšlení okrajová a nepodstatná a proč nemůže být vykázána z oblasti lidského rozumu. Bez Boha není svět pochopitelný, protože „svět je pravdivý v té míře, v jaké odráží Boha, stvořitelství, smysl, věčný rozum, z něhož pochází.“³²⁸ Křesťanská víra v Krista, Logos, který odhaluje tajemství stvoření, tedy odpovídá na podstatné otázky lidského rozumu. V tomto smyslu je víra impulsem pro rozum, aby se „rozpomenul“ na svou stvořenost a našel sám sebe.³²⁹

2.3.3 Vztah víry a rozumu – shrnutí a závěr

Spojení víry a rozumu je jedno z velkých témat současného papeže, neboť ho vyžaduje jak víra, tak rozum. Víra bez rozumu ztrácí svůj univerzální rozměr a stává se pouhou „tradicí“, která nedokáže dát odpověď na existenciální otázky člověka. Rozum bez světla víry zase ztrácí svou šíři a omezuje se pouze na empirickou oblast. Podle Ratzingera je nutné, aby se teologie vyhnula jak neadekvátnímu racionalismu, kdy pozitivisticky zúžený rozum redukuje biblickou víru, tak fideismu, v němž víra rozum nahrazuje. Východisko z obou krajností spatřuje Ratzinger v souvislosti mezi řádem stvoření a zjevení, v teologii Logos, podle které stvořitelství Slovo, s nímž Bůh stvořil svět, se vyjevuje v osobě Ježíše Krista. Ježíš z Nazareta je proto Boží odpovědí lidskému rozumu, který hledá pravdu o sobě a o světě.

Syntéza mezi vírou a rozumem je proto možná jen na základě christologie, na základě vtělení věčného Slova. Na Ratzingerovo christologické zdůvodnění vzájemné jednoty víry a rozumu upozornil nedávno Karl-Heinz Menke.³³⁰ Podle tohoto autora je zřejmé, že tak jako „skutečné lidství Ježíšovo existuje v hypostatické jednotě s božským Slovem, tak je rozum jednotlivého člověka skutečně sám sebou jen v nesmíšeném a nerozděleném spojení

---

³²⁷ *Jesus I.*, s. 327.

³²⁸ *Jesus II.*, s. 216.

³²⁹ Srov. SCHULZ, „Wenn der Salz »dumm« geworden ist,“ s. 42–44.

³³⁰ Srov. Karl-Heinz MENKE, *Der Leitgedanke Joseph Ratzingers*, s. 21–26.

s vírou.³³¹ Z toho vyplývá, že křesťanská víra rozum nepotlačuje, ale přivádí k vlastnímu naplnění. Menkeho tezi můžeme také obrátit: Jako se věčný Logos sjednotil s lidstvím, tak je víra nesmíšeně a nerozděleně spojena s rozumem. Víra bez rozumu by tudíž nebyla skutečně lidská.

Pokud bychom naše téma přirovnávali k christologickým bludům, pak bychom rozdělení víry a rozumu mohli označit jako nestorianismus. Fideismus, který nahrazuje rozum vírou, by odpovídal apollinarismu nebo monofyzitismu. A nakonec osvícenský racionalismus, jenž nahrazuje víru rozumem, by se blížil adopcionismu nebo arianismu.

Ratzinger se domnívá, že v dnešní teologii převládá nestoriánský a ariánský trend.³³² Proto je pochopitelné jeho zdůrazňování souvislosti mezi vírou a rozumem (proti nestorianismu) a podtržení úlohy víry, která může přivést rozum ke svému pravému určení (proti arianismu), aniž by ho nahradila sama sebou.

2.4 Základní metodologické přístupy k christologii – shrnutí a závěr

Základní Ratzingerův přístup k tajemství Ježíše z Nazareta můžeme označit jako teologický výklad evangelií, který kriticky zohledňuje moderní exegezi. Podle Ratzingera je otázka, jak správně číst Bibli, neoddelitelně spjata s christologií, tedy s otázkou, kdo je Ježíš Kristus.³³³ Není proto divu, že hlavní téma diskuze ohledně papežovy knihy o Ježíši se týká způsobu biblického výkladu, který popisuje kardinál Koch:

„Primát události zjevení před svědectvím o zjevení, christologická jednota Starého a Nového zákona a interpretace svědectví o zjevení v živém prostoru církve jsou tři podstatné hermeneutické perspektivy exegetické práce papeže, o níž sám řekl, že se stala »srdcem jeho vědecké práce.«³³⁴

Mohli bychom říci, že Ratzingerovo chápání Písma jako svědectví o události zjevení umožňuje našemu teologovi interpretovat evangelium hermeneutikou církevní víry. A tato víra dovoluje číst Písmo v jednotě, především v jednotě Starého a Nového zákona. Z pohledu christologie to znamená, že církev vyjadřuje svou víru v Ježíše titulem

---

³³¹ Tamtéž, s. 22. „Auf dem Themenfeld der Verhältnisbestimmung von Vernunft, Religion und Glaube vertritt Ratzinger im Unterschied zu Walter Kasper eine strikte Bindung der philosophischen und historischen Vernunft ab den Glauben, und zwar aus christologischen Gründen. Denn wie Jesus als ungetrennt und unvermischt mit dem göttlichen Logos verbundene Person ein wahrer Mensch mit einem unverkürzten menschlichen Willen, einer unverkürzten menschlichen Freiheit und einer unverkürzten menschlichen Vernunft ist, so ist jeder Mensch in eben derselben Masse er selbst (vernünftig und frei), als er auf die mit Christus identische Wahrheit bezogen ist.“ Tamtéž, s. 69.

³³² Srov. *Lied*, s. 9–23, 39–42.

³³³ Srov. *Unterwegs*, s. 8; *Jesus I.*, s. 10–11.

³³⁴ KOCH, *Das Geheimnis des Senfkorns*, s. 156.

„Kristus“, přičemž tento titul zároveň ukazuje na naplnění starozákonních zaslíbení v Ježíšově osobě. Základním Ratzingerovým přístupem k christologii je tedy pojmání Ježíše coby Krista, který jako nový Mojžíš ve své osobě naplnil smysl Tóry.

Téma, které Koch nezmiňuje, je Ratzingerův pokus spojit hermeneutiku víry s historickým bádáním a filosofií na základě syntézy víry a rozumu. Možnost a nutnost této syntézy spatřuje Ratzinger v samotné skutečnosti vtělení: Nesmíšené a nerozdělené sjednocení věčného Slova s lidskou přirozeností znamená rovněž spojení s lidskými dějinami a lidským rozumem. Víra proto nemůže podceňovat rozum a historii, a teologie musí zohledňovat filosofické a historické myšlení, které se však nesmí víře uzavřít.

Vztah mezi vírou a historií, vírou a filosofií, který je analogický vztahu mezi božskou a lidskou přirozeností v osobě vtěleného Slova, by ještě přiléhavěji mohl vyjádřit termín „perichoreze“, který ovšem Ratzinger nepoužívá. Perichoreze je nejprve pojmem trinitárním a vyjadřuje vzájemné pronikání a přebývání jednotlivých božských osob Trojice v sobě navzájem, jednotu lásky, která ovšem nestírá jejich identitu.³³⁵ Trinitární perichoreze zakládá možnost perichoreze v christologii, tedy přebývání Syna v lidství, které je s ním hypostaticky sjednoceno.³³⁶ Analogicky můžeme vztah mezi vírou a rozumem, potažmo teologií a filosofií, označit jako „perichoretický“, tedy jako vzájemně se prostupující jednotu, která neruší odlišnost.³³⁷ Takováto „perichoretická“ jednota církevní víry a lidského rozumu umožňuje správné poznání Ježíše z Nazareta v kontextu podstatných otázek současného člověka. Pro Ratzingera není jiný Ježíš než Kristus víry, avšak tento Ježíš je také Logos, je odpovědí na nejhlubší, existenciální otázky člověka, který hledá smysluplný život.³³⁸ Základní linie Ratzingerovy christologie budeme sledovat v následující kapitole.

---

³³⁵ Srov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Jako v nebi tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*, Praha: Krystal, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 392–397.

³³⁶ Srov. tamtéž, s. 397–398.

³³⁷ K perichorezi v hermeneutice srov. POSPÍŠIL, *Hermeneutika mystéria*, s. 31, 121–134.

³³⁸ Albert Franz naproti tomu vyslovil názor, že papežova kniha o Ježíši je pro svůj církevní horizont pro lidi mimo církev nesrozumitelná. Srov. Albert FRANZ, „Der Jesus des Papstes. Anmerkungen zu Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.: Jesus von Nazareth,“ in „*Jesus von Nazareth*“ *kontrovers*, s. 54–55. Papežův „církevní Ježíš“ nemusí být současnému myšlení cizí, ale blízký, protože je zároveň Logos, Boží odpovědí na tázání člověka.

3. Základní linie Ratzingerovy christologie a soteriologie

Poté, co jsme zkoumali Ratzingerův teologický přístup k tajemství Ježíše z Nazareta, můžeme se pokusit kriticky prezentovat jeho vlastní christologický výklad. Jak už jsme krátce zmínili a jak to papež znovu zdůrazňuje v úvodu své knihy o Ježíši, architektonickým principem christologie a „konstrukčním bodem“ celé jeho knihy *Ježíš z Nazareta* je chápat „Ježíše skrze jeho společenství s Otcem, které je pravým středem jeho osobnosti“.³³⁹ V Ježíšově vztahu k Otci spatřuje náš autor střed Kristovy bytosti, z něhož vychází Ježíšovo jednání i mluvení, a proto centrum celé christologie. Jestliže je podle Ratzingera možné objevit skutečného Ježíše z Nazareta jen ve víře církve, tak vlastním obsahem této víry je Ježíšovo Boží synovství. Pokud jsme přístup k Ratzingerově christologii mohli popsat na základě titulů „Kristus“, „Nový Mojžíš“ a „Logos“, potom určujícím titulem Ratzingerova christologického pojednání je titul „(Boží) Syn“.

V následující kapitole tudíž nejprve popíšeme, jak Ratzinger titul „Boží Syn“ interpretuje a jak mu rozumí. Poté budeme sledovat Ratzingerův výklad tajemství inkarnace a jeho pojmání vztahu mezi božstvím a lidstvím v osobě vtěleného Syna. V dalším oddíle se budeme zabývat tajemstvími Ježíšova života, abychom mohli posoudit autorův přístup k předvelikonočnímu Ježíši. V analýze teologie kříže zhodnotíme, jak autor pojímá vykupitelský a zjevitelský aspekt kříže a jaké používá kategorie k vysvětlení jeho soteriologického významu. Protože událost spásy Ratzinger koncentruje do tajemství kříže, pojednáme v tomto oddíle o celkovém pojetí spásy.

3.1 Titul „(Boží) Syn“ a nicejská formulace „homoúsios“

Titulu „Syn“ věnuje papež ve své knize o Ježíši vlastní kapitolu a do značné míry tím shrnuje svůj výklad v *Úvodu do křesťanství* a dalších studiích z doby svého profesorského působení.³⁴⁰ Ratzinger tehdy reagoval na teologickou debatu ohledně Ježíšova Božího synovství a pokoušel se vyvrátit teze některých odborníků první poloviny 20. století, kteří se domnívali, že titul „Boží Syn“ má helénský původ, a christologii prvních koncílů

---

³³⁹ Srov. *Jesus I.*, s. 12.

³⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 386–396.

považovali za helenizaci křesťanské zvěsti.³⁴¹ Odmítal rovněž údajný protiklad mezi funkcionální christologií Bible a ontologickou christologií koncilů rané církve.³⁴²

Ratzinger rozlišuje titul „Syn“ a „Boží Syn“.³⁴³ Výraz „Boží Syn“ pochází z královské teologie Starého zákona, jak je vyjádřen v žalmu 2,7, který byl vztažen na ukřižovaného a vzkříšeného Ježíše. Boží synovství, Ježíšovo kralování, je proto spjato s ponižeností a služebností. Tuto skutečnost ukazuje také christologický hymnus Flp 2, 5–11.

Titul „Syn“ vychází z jedinečné synovské identity Ježíše z Nazareta, jak ji podle svědectví synoptiků projevovat ve svém modlitebním oslovení Boha „Abba“. U synoptiků si Ratzinger všimá Ježíšova jedinečného synovského vztahu, který se projevovat především v jeho modlitbě. Věnuje pozornost především evangelistu Lukášovi, který „modlitbu Ježíše pozvedl na centrální christologickou kategorii, na jejímž základě popsal tajemství Syna.“³⁴⁴ Opírá se rovněž o bádání Joachima Jeremiase, který na základě Ježíšovy modlitby „Abba“ poukázal na jedinečný vztah pozemského Ježíše k Bohu.³⁴⁵

Ratzinger dále podtrhuje, že již v Janově evangeliu dochází k ontologizování titulu „Syn“, které vyjadřuje totální vztahovost Kristova bytí. Ontologické výpovědi Niceje a Chalcedonu navazují na toto svědectví Janovo a další biblická místa, „které vyjadřuje prodloužení Ježíšova rozhovoru s Otcem a Ježíšovo bytí pro lidi až k vydanosti na kříži.“³⁴⁶ Podle Ratzingera je nicejská formulace „homoúsios“ jednoduše překladem obrazného slova „Syn“ do pojmu, chce říci: „»Syn« není pouhý příměr, nýbrž doslovná skutečnost (...) Slovo platí ve své jednoduchosti (...) Syn je skutečně Syn.“³⁴⁷ Opírá se při tom o bádání Aloise Grillmeiera, který vyvrátil, že by tímto výrazem došlo k nelegitimní helenizaci biblické výpovědi.³⁴⁸

---

³⁴¹ Pojem „helenizace“, jako výraz radikálního oddělení biblického a historického křesťanství, vnesl do teologického slovníku především Adolf Harnack. Podle Harnacka je helenizace procesem zesvětštění křesťanství, které bylo započato gnózí a jež pokračovalo v dalších dějinách katolické církve. Srov. Adolf HARNACK, *Dějiny dogmatu*, Praha: Kalich, 1974 (přetisk prvního vydání z roku 1903), s. 44–53. Tento názor se stal historicky neudržitelným, teologická myšlenka helenizace se však v teologii rozšířila. Srov. RATZINGER, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, s. 74–75. K Ratzingerově kritice Harnackova pojmu „helenizace“ srov. J. H. TÜCK, „Auch der Sohn gehört in das Evangelium“, s. 158–164.

³⁴² Srov. *Einführung*, s. 171–173. K sporu o biblický původ titulu „Boží Syn“ srov. Raymond E. BROWN, *Ježíš v pohledu Nového zákona. Úvod do christologie*, Praha: Vyšehrad 1998, s. 105.

³⁴³ Srov. *Einführung*, s. 174–184.

³⁴⁴ *Gott Jesu*, s. 152.

³⁴⁵ Srov. *Einführung*, s. 177.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 183. Srov. *Dogma*, s. 135–136; *Schauen*, s. 15–20.

³⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 74.

³⁴⁸ Srov. *Gott Jesu*, s. 74.

Ratzinger tak ve své době velmi originálním způsobem poukázal na spojitost mezi christologií Nového zákona a christologií prvních koncilů na základě kontinuity mezi funkcionální a ontologickou christologií, která je patrná již v Novém zákoně.³⁴⁹

Papež tyto své úvahy znovu shrnuje ve své knize o Ježíši a nově zmiňuje další biblická místa, která ukazují, že již předvelikonoční označování Ježíše jakožto Syna má ontologický charakter. Musíme zmínit především papežův výklad Petrova vyznání, které souvisí s Ježíšovým proměněním na hoře.³⁵⁰ U evangelistů je Petrovo vyznání formulováno různě: „Ty jsi Mesiáš (Kristus)“ (Mk 8,29), „Kristus Páně (Pomazaný Páně)“ (Lk 9,20), „Kristus (Mesiáš), Syn živého Boha“ (Mt 16,16) a „Svatý Boží“ (Jan 6,69). Podle papeže jsou všechny tituly funkcionální, protože ohlašují velikonoční tajemství kříže a zmrtvýchvstání, ale zároveň také ontologické. Oboje spolu souvisí:

„Oba typy vyznání patří k sobě a jeden bez druhého zůstávají neúplné a vlastně nesrozumitelné. Tituly zůstávají bez konkrétních dějin spásy dvojnásobně: nejen slovo Mesiáš (Kristus), ale i »Syn živého Boha«. Neboť i tento titul může být pojímán v opozici k tajemství kříže. A naopak: výpověď pouze na základě dějin spásy zůstává bez bytostné hloubky, není-li jasné, že ten, který zde trpěl, je Syn živého Boha, rovný Bohu (Flp 2,6), který se ale sám sebe zřekl a byl jako služebník...ponížil se a byl poslušný až k smrti na kříži (Flp 2,7).“³⁵¹

Podle Benedikta XVI. je ontologický a funkcionální význam christologických titulů neoddělitelný.³⁵² Papež dále ukazuje „ontologickou hloubku“ Petrova titulu „Syn živého Boha“ na základě dalších událostí, v nichž apoštol poznává Ježíšovu tajemnou Boží identitu již před Velikonocemi. Petr poznává v Ježíši tajemství „živého Boha“ po zázračném rybolovu, při utišení bouře a v dalších situacích.³⁵³ Nicejský pojem „homoúsios“ pak obhájí ve své doslovnosti rozvinutou velikonoční víru v Ježíše jakožto v Syna, která je přítomná v Písmu svatém.³⁵⁴

---

³⁴⁹ Ratzinger vyjadřuje soulad mezi funkcionální a ontologickou christologií: „Myšlenka spásy dostává konečnou ontologickou hloubku: Bytí člověka je přijato do Božího bytí. Ale tato ontologická výpověď má smysl pouze tehdy, předpokládá-li konkrétní, reálné a žijící bytí Ježíše, v jehož smrti se zcela konkrétně otevírá bytí člověka pro Boha a Bohu se odevzdává.“ *Dogma*, s. 136. Srov. ocenění tohoto přístupu: KASPER, „Das Wesen des Christlichen“, 183–184; Joseph KREIML, „»Gott ist unendliche Nähe.« Der Glaube an Jesus Christus in der Theologie Joseph Ratzingers“, in *Der Glaube ist einfach*, s. 94–96.

³⁵⁰ Srov. *Jesus I.*, s. 334–352.

³⁵¹ Tamtéž, s. 345.

³⁵² Srov. komentář M. Schneidera: „Bůh není abstraktní, on jedná v dějinách a našem životě. Avšak všechny výpovědi o konkrétním Ježíši z Nazareta jsou prázdné, pokud není jasné, že je živý Syn Boha.“ Michael SCHNEIDER, *Jesus von Nazareth – Zum neuen Buch von Papst Benedikt XVI.*, Köln: Koinonia – Oriens e.V., 2007, s. 22

³⁵³ Srov. *Jesus I.*, s. 348–350.

³⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 368–369.

Je zřejmé, že papežova snaha překonat rozdělení historického Ježíše a Krista víry má konkrétní podobu ve zdůraznění kontinuity mezi předvelikonoční a povelikonoční vírou v Ježíšovo božství a v jejím dalším vyjádření v prvních koncilech. Někteří kritikové vytýkají Ratzingerovi přílišnou harmonizaci christologického vývoje.³⁵⁵ Můžeme říci, že dnes je obecně přijímanou tezí, že christologický titul „(Boží) Syn“ má biblický, nikoliv helénský původ.³⁵⁶ Po důkladném Grillmeierově bádání³⁵⁷ je nutno rovněž opustit myšlenku, že rané koncily neadekvátně helenizovaly biblickou zvěst.³⁵⁸ Jinou velice diskutovanou otázkou však je, jakou konkrétní podobu měla předvelikonoční víra učedníků v Ježíšovo božství. Je zřejmé, že Ratzinger je skeptický k exegetickým pokusům označovat mnohé evangelijní zprávy, které vyjadřují božskou identitu pozemského Ježíše, za produkt povelikonoční víry, a proto za historicky nepůvodní.³⁵⁹

3.2 Teologie vtělení

Jestliže náš teolog nahlíží Ježíše z Nazareta především jako Božího Syna, pak se můžeme ptát, jak pojímá vlastní událost vtělení a jaký jí dává význam. V předchozí kapitole jsme pozorovali, že skutečnost inkarnace umožňuje spojení víry a rozumu, víry a historie. Je zřejmé, že otázka vzájemného vztahu mezi božskou a lidskou přirozeností v osobě vtěleného Syna je určujícím tématem Ratzingerovy christologie. V následujícím oddíle popíšeme Ratzingerovo chápání události vtělení, dále jeho pojetí hypostatické unie a nakonec se pokusíme vyjádřit důsledky pro christologii.

---

³⁵⁵ Srov. např. Rudolf HOPPE, „Schriftauslegung und Rückfrage nach Jesus“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 87 – 89. Podobně i další příspěvky ve sborníku.

³⁵⁶ „To, že novozákonní církev vyznávala Ježíše jako Syna Božího, uznávají všichni badatelé, a je možné, že toto vyznání synovství Božího pochází již z prvního desetiletí jejího života.“ BROWN, *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 105.

³⁵⁷ Patristické bádání Aloise Grillmeiera shrnuje jeho monumentální dílo *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*. V první svazku významný badatel sledoval dějiny christologické reflexe od biblických dob až do Chalcedonského koncilu. Tato kniha vyšla poprvé v roce 1979 a není bez zajímavosti, že ji Grillmeier věnoval tehdejšímu mnichovskému arcibiskupovi kardinálu Ratzingerovi. V předmluvě autor zmiňuje skutečnost, že Ratzinger dílo podporoval jak konzultacemi, tak finančně. Srov. Alois GRILLMEIER, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche I. Von der Apostolischen Zeit bis zum Konzil von Chalcedon* (451), Freiburg i. Br.: Herder, 2004, (zvláštní vydání 3. upraveného vydání z roku 1990), s. 9.

³⁵⁸ „Nicejští otcové odmítli nelegitimní helenizaci křesťanství a podřazení zjevení řeckému filosofickému myšlení. Spíš než helenizace kerygmatu se koncilní otcové „dopustili“ pokřesťanštění filosofické terminologie a vzhledem k postupu ariánů přímo dehelenizace.“ POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, 130.

³⁵⁹ Nejvýraznějším a nejvíce fundovaným kritikem hypotetických pokusů rozlišování „předvelikonoční – povelikonoční“, „pravý – nepravý“ je mezi německými biblisty Klaus Berger: „Ich die Alternative »echt/unecht« bzw. die Unterscheidung »vorösterlich/nachösterlich« für unbeantwortet und deshalb für unergiebig und irrelevant halte.“ BERGER, *Berichte*, s. 60. Berger dále považuje exegetické „dogma“, že se celé christologické poznání zrodilo až po Velikonocích za neodůvodněný konstrukt. Ze systematických teologů navazuje na Bergerovu pozici Karel-Heinz Menke. Srov. MENKE, *Jesus ist Gott der Sohn*, s. 173, 327–330.

3.2.1 Teologie vtělení a teologie kříže

Ratzinger nechápe vtělení jako izolovaný akt přijetí lidské přirozenosti božskou osobou, ale jako událost, která zahrnuje celý Ježíšův život, smrt a oslavení. Tuto skutečnost vyjadřuje již ve svém *Úvodu do křesťanství* v oddíle „Inkarnační teologie a teologie kříže“.³⁶⁰ Ratzinger tehdy poukazyval na to, že teologie vtělení, která je teologií „bytí“, je v určitém napětí s teologií kříže, teologií „události“. Problematiku řeší poukazem na Ježíšovo bytí, které není statické, nýbrž je posláním a událostí. Naopak zase platí, že kříž jakožto událost Ježíšova života vyjadřuje Kristovo bytí. Na tomto základě vidí náš autor jednotu teologie vtělení a teologie kříže a vzájemnou neoddělitelnost ontologické a funkcionální christologie.

Podobně papež hovoří o vtělení, které znamená zároveň plnou jednotu s Otcem a zároveň plné bytí pro svět. Proto Ježíšovo ontologické bytí vtěleného Syna je v celé své dynamice „bytí pro“, které se radikálně vyjevuje na kříži.³⁶¹

Ve svém zamyšlení nad janovským obrazem „chleba“ dále mluví o Ježíšově těle, které se stává živým pokrmem. Skutečnost vtělení znamená, že věčný Syn přijal tělo, ovšem takové tělo, které je životem pro svět. Událost vtělení proto v sobě nese tajemství kříže a oběti.³⁶² Tato oběť zakládá eucharistii, ve které Ježíš daruje své tělo věřícím. Podle papeže proto teologii vtělení a teologii kříže nelze oddělit.

„V této kapitole se vzájemně prostupuje teologie vtělení a teologie kříže: Obojí je neodlučné. Nelze stavět velikonoční teologii synoptiků a svatého Pavla proti domněle čisté inkarnační teologii svatého Jana. Výpověď Prologu o tom, že Slovo se stalo tělem, míří k tomu, že tělo se na kříži vydává a stává se nám přístupným ve svátosti. Jan zde sleduje stejnou linii, jako rozvinul list Židům na základě žalmu 40, 6–8: dary ani oběti jsi nechtěl, ale připravils mi tělo (Žid 10, 5).“³⁶³

Papež v tomto úryvku navazuje na své dřívější zamyšlení nad 10. kapitolou listu Židům, v němž vyložil Synovo přijetí lidské přirozenosti jako událost, která v sobě zahrnuje celý jeho život, jenž vyústil v oběti na kříži.³⁶⁴ Ježíšovo oslavené tělo, vydané za spásu světa, se pak dává člověku ve svátosti eucharistie.

---

³⁶⁰ Srov. *Einführung*, 184–186.

³⁶¹ *Jesus* II., s. 105–106.

³⁶² *Jesus* I., s. 313.

³⁶³ Tamtéž, s. 314.

³⁶⁴ Ratzinger na základě 10. kapitoly listu Židům popisuje vtělení jako „událost modlitby“, která je vyjádřena pomocí 40. žalmu (vv. 7–9), tedy jako rozhovor Otce a Syna, který se vtělením uskutečňuje. Ratzinger chápe vtělení jako „duchovní dění uskutečněné modlitby,“ jako „inkarnovanou poslušnost“ Syna k Otci, která

Tím se dostáváme k důležitému motivu Ratzingerovy teologie. *Communio* Boha a člověka, uskutečněné aktem vtělení v osobě Ježíšově, se prostřednictvím Kristovy smrti a zmrtvýchvstání komunikuje věřícím ve svátosti. Ve svátosti eucharistie se přijímající křesťan sjednocuje s Kristem, a proto také s Bohem. Tato jednota mezi Bohem a člověkem zakládá jednotu mezi lidmi navzájem, vzniká tak *communio* církve.³⁶⁵ Podle Ratzingera je křesťan prostřednictvím eucharistie vtažen do tajemství vtělení:

„Vtělený Syn je „*communio*“ mezi Bohem a člověkem. Být křesťanem není ve skutečnosti nic jiného než účast na tajemství inkarnace, nebo podle formule sv. Pavla: Církev, pokud a jak dalece je církví, je „tělem Kristovým“ (tj. účastí člověka na *communio* mezi člověkem a Bohem, které je vtělením Slova.) Pokud toto pochopíme, pak nám bude zřejmá i neoddělitelnost církve a eucharistie, *communio* svátostného a *communio* obce.“³⁶⁶

K. H. Menke spatřuje v Ratzingerově *communio*-teologii „zkřížení vertikální a horizontální inkarnace.“ Chce tím vyjádřit, že Ratzinger propojuje „vertikální inkarnaci“, která znamená, že Ježíš ve svém lidství žil v tom samém bytostném vztahu k Otci, jako věčný Syn v Trojici, a „horizontální inkarnaci“, totiž rozšíření od Krista neoddělitelných prostředků spásy na všechny lidi.³⁶⁷ Důležité však je, že soteriologický význam vtělení neleží pouze v samotném aktu spojení božské a lidské přirozenosti v Kristově osobě, ale také v Ježíšově životě a především ve velikonočních tajemstvích.

Můžeme uzavřít, že Ratzinger neodděluje, ale propojuje teologii vtělení a teologii kříže a zároveň ontologickou a funkcionální christologii. Pro Ratzingera je inkarnace, Ježíšův život i velikonoční události jediným zjevitelským a zároveň soteriologickým dějem.

---

spočívá „v přijetí a odevzdání v lidství přijatého stvoření.“ Toto „duchovní dění“ je procesem celého Ježíšova života a vrcholí na kříži. Srov. *Gott Jesu*, s. 54–56. Je ovšem problematické interpretovat vnitrobožský dialog Syna s Otcem skrze kategorii „poslušnosti“, která se vtěluje. Jednotlivé osoby Trojice mají totiž společně jednu jedinou vůli. Poslušnost můžeme vztahovat pouze na vtěleného Syna, který má lidskou vůli sjednocenou s Boží vůlí. Srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 324.

³⁶⁵ „Vtělení Syna vytváří *communio* mezi Bohem a člověkem, a otvírá tak možnost nového *communio* mezi lidmi navzájem. Toto *communio* mezi Bohem a člověkem, které se uskutečňuje v osobě Ježíše Krista, se stává komunikabilní ve velikonočním tajemství, tj. ve smrti a zmrtvýchvstání Páně. Eucharistie je naší účastí na velikonočním tajemství a konstituuje tak církev, tělo Kristovo.“ *Schauen*, s. 79.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 74–75.

³⁶⁷ Srov. MENKE, *Der Leitgedanke Joseph Ratzingers*, s. 10–11. Kardinál Koch vyzdvihuje Menkeho interpretaci a považuje Ratzingerovu christologii za elementární teologii vtělení. Srov. KOCH, *Das Geheimnis des Senfkorns*, s. 18.

3.2.2 Reflexe nad tajemstvím hypostatické unie

Jestliže Ratzinger pojímá vtělení jako skutečnost, kterou nelze oddělit od Kristova života, smrti a zmrtvýchvstání, pak jeho reflexe hypostatické unie není jen metafyzickým konceptem, ale zahrnuje také Ježíšův dějinný příběh.

Sledujeme-li Ratzingerovu christologii z doby jeho profesorského působení, objevíme, že náš autor často usiluje o to, aby ukázal autenticitu ba dokonce normativitu lidství vtěleného Božího Syna, exemplárního člověka.³⁶⁸ Vychází při tom z relacionálního pojetí lidské osoby, kdy „člověk je tím více sám sebou, čím totálněji a usilovněji je vztahově zaměřen k svému poslednímu cíli, k transcendenci.“³⁶⁹ Ježíš, exemplární člověk, proto ve svém absolutně vztahovém bytí rozvinul své lidství nejvyšším možným způsobem. Osoba věčného Slova tedy neubírá nic na Ježíšově lidství, ale naopak jej v plnosti uskutečňuje.³⁷⁰

V podtextu této reflexe můžeme sledovat snahu vyhnout se nebezpečí podcenění Ježíšova lidství, tedy implicitního monofyzitismu. V pozdějších pracích kardinála Ratzingera nalézáme zajímavý teologický posun. Podle našeho autora implicitní monofyzitismus v teologii a faktický ve víře lidí, proti kterému v posledních desetiletích bojovali teologové jako J. A. Jungmann, K. Adam, K. Rahner aj., nahradilo nebezpečí nestorianismu, rekonstruování pouhého člověka Ježíše, kdy se odhlíží od personální jednoty přirozeností. Vzniká tak novodobý „ikonoklasmus“: Lidství Ježíšovo nezjevuje osobu Božího Syna, a proto také neodhaluje tajemství Trojice.³⁷¹ Podle kardinála Ratzingera je potřeba se vyhnout nejen nebezpečí monofyzitismu, ale v současnosti i ohrožení nestorianismem.³⁷²

Cestou k správnému chápání chalcedonského dogmatu je pro Ratzingera neochalcedonská teologie, kterou představuje především dílo Maxima Vyznavače a která byla shrnuta na III. Konstantinopolském koncilu.³⁷³ Tento koncil se vyhnul jak nebezpečí jakékoliv redukce Ježíšova lidství, tak nebezpečí obhájit celistvost lidství na základě dualismu přirozeností. Maxim Vyznavač vyložil podstatu jednoty božské a lidské

---

³⁶⁸ Srov. *Einführung*, s. 189–190.

³⁶⁹ *Dogma*, s. 220.

³⁷⁰ „V Kristu, v člověku, který je zcela u Boha, není lidské bytí narušeno, nýbrž přichází ke svým nejvyšším možnostem, které spočívají v sebepřekročení do absolutního a v uskutečnění vlastní vztahovosti k absolutnosti božské lásky.“ Tamtéž, s. 221. Srov. Joseph RATZINGER, *Meditation zur Karwoche*, Meitingen – Freising: Kyrios-Verlag, ⁶1978, s. 9–10.

³⁷¹ Srov. *Lied*, s. 40.

³⁷² Srov. tamtéž, s. 9–23, 39–42.

³⁷³ Srov. *Schauen*, s. 33–37.

přirozenosti v osobě vtěleného Slova na základě Ježíšovy modlitby. Lidská vůle se v modlitbě k Otci sjednocuje s vůlí věčného Syna, jenž je jako Osoba čistým vztahem k Otci, tím je lidská vůle zbožštěna a přivedena ke své pravé svobodě.³⁷⁴

Je člověk Ježíš zjevením Boha? Pro našeho autora je to právě christologie Maxima Vyznavače, která našla správnou odpověď: „»V Kristu se stala lidská přirozenost schopnou být podobnou Boží lásce (...). Láska je ikonou Boha.« Proto ten, kdo vidí Ukřižovaného, vidí Otce – ano, celé tajemství Trojice.“³⁷⁵ Kardinál tedy uzavírá, že kříž je nejvyšším projevem personální jednoty lidské a Boží vůle, lidské a Boží přirozenosti Ježíše Krista, proto také v něm vrcholí zjevení tajemství Trojice.³⁷⁶

Papež své úvahy o jednotě Boží a lidské vůle v osobě Ježíše z Nazereta znovu rozvíjí ve svém zamyšlení nad Kristovou modlitbou v Getsemanské zahradě, což je událost, která nám umožňuje nahlédnout hluboko do Ježíšova nitra.³⁷⁷ Podle papeže není správné tvrdit, že člověk Ježíš zde oslovuje trinitárního Boha, ale že se v této modlitbě obrací k Otci Syn, „který do sebe přijal veškerou lidskou vůli a proměnil ji ve vůli Syna.“³⁷⁸

Můžeme shrnout, že podle Ratzingera je nutné se vyhnout nejen jakémukoliv krácení plného Ježíšova lidství, ale také každému konstruování Ježíšova lidského příběhu, který by nezohledňovalo jeho identitu Božího Syna. Náš autor proto vykládá evangelia v hermeneutice chalcedonského dogmatu, jehož správnou interpretaci umožňuje neochalcedonská teologie Maxima Vyznavače, neboť pouze tento přístup umožňuje uchopit celek Ježíšova tajemství.³⁷⁹ Pokud bychom přesto chtěli poukázat na důraz v christologii současného papeže, můžeme říci, že v reakci na současný „nestoriánský trend“ v teologii více akcentuje jednotu subjektu vtěleného Slova. V Ratzingerově christologii Ježíšovo lidství vždy neoddělitelně zjevuje tajemství Boha a jeho spásy.

---

³⁷⁴ „Ježíšova lidská vůle se integruje do vůle Syna. Tím, že tak činí, přijímá jeho identitu, totiž plnou podřízenost já vůči ty, sebedarování a vydání se já do ty: to je přece podstatou toho, který je čirý vztah a čirý akt. Kde se já daruje ty, vzniká svoboda, protože se přijímá „forma Boží.“ Tamtéž, s. 36.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 39. Citace je z knihy *Christus-Ikone* od Ch. Schönborna. Autor zde ukázal stěžejní důležitost Maximovy christologie pro teologii ikony. Srov. slovenský překlad: Christoph SCHÖNBORN, *Ikona Krista. Teologické východiska*, Bratislava: Vydavateľstvo Oto Németh, 2002, s. 99–129.

³⁷⁶ Srov. *Unterwegs*, s. 13–14.

³⁷⁷ Srov. *Jesus II.*, s. 179–184.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 184.

³⁷⁹ Srov. *Dogma*, s. 138–139. Výklad „Syn Boží, stejné podstaty s Bohem a stejné podstaty s námi,“ považuje Ratzinger za jedinečný způsob, jak vyjádřit celek víry. A dodává: „Je mi pořád zřejmější, že hermeneutika Chalcedonu je jediná, která ve své interpretaci nemusí nic vynechat, nýbrž může uchopit celek.“ Tamtéž, s. 139.

3.2.3 Důsledky teologie vtělení pro christologii

Na některé spíše metodologické důsledky Ratzingerovy teologie vtělení jsme narazili v předchozí kapitole, kde jsme ukázali, že skutečnost inkarnace umožňuje náležitou syntézu historické a teologické exegeze, resp. rozumu a víry. Ve srovnání s Walterem Kasperem jsme mohli rovněž pozorovat Ratzingerův větší důraz na církevní víru a odmítnutí možnosti naprosto autonomního (historického) rozumu. V teologii našeho autora jde především o překonání nebezpečí „nestoriánského“ oddělování božského a lidského, které je patrné v současné teologii.

Pochopitelně se rovněž objevily různé kritické hlasy, které se ptají, zda Ratzinger neupadl do opačného úskalí, tedy k podcenění Ježíšova lidství,³⁸⁰ a proto také k podhodnocení vlastní úlohy historické vědy, které vede k oslabení významu konkrétního Ježíšova lidského příběhu pro christologii.³⁸¹ S těmito kritickými hlasy se sice nemůžeme plně ztotožnit, jelikož současný papež vědomě odmítá jakoukoliv redukci Ježíšova lidství a ze skutečnosti vtělení obhajuje nutnost historického bádání, přesto můžeme poukázat na některé momenty Ratzingerovy christologie, které zdůrazňují spíše božskou než lidskou stránku osoby Ježíše z Nazareta. Je to jednak Ratzingerův pohled na Ježíšovu psychologii a jednak jeho celkový výklad Ježíšova života. Tato dvě témata nám pomohou objasnit, proč papež nechce psát Ježíšovu biografii ani vykreslovat jeho psychologii.

3.2.3.1 Problematika Ježíšovy psychologie

Důvod, proč papež nechce psát o Ježíšově psychologii, můžeme nalézt v Ratzingerově líčení Kristova křtu. Benedikt XVI. odmítá chápat tento křest jako prožitek Ježíšova povolání, protože podle něj nelze vykreslovat psychologii Ježíše jako „geniálního člověka s jeho nezdary a zdary.“ Podle papeže je Ježíš jako „milovaný Syn“ zcela jiný, je „nad našimi psychologiemi“, jak to formuloval Romano Guardini.³⁸² Vzhledem k Ratzingerově

---

³⁸⁰ Kritiku Ratzingerovy teologie vtělení předložil Frank Meier-Hamidi. Podle tohoto autora dochází v Ratzingerově recepci Maxima Vyznavače k vytrácení Ježíšova lidství a jeho lidské vůle: „So scheint auch Ratzingers »wirklicher« Jesus ganz aufzugehen in einem Gehorsamakt an den Willen des Vaters. Sein menschlicher Selbststand verblasst vor der alles durchscheinenden Präsenz des Vaters.“ Frank MEIER-HAMIDI, MEIER-HAMIDI, „»Wer mich gesehen hat, hat den Vater gesehen«,“ s. 67. Tato argumentace se jeví pochybná. Ditheletická nauka Maxim Vyznavače a II. nicejského koncilu hájila právě plnost Ježíšova lidství. Nemá-li však Kristova osoba být „schizofrenní“, musí být Ježíšova lidská vůle perichoreticky spojena s Boží vůlí Syna, což ovšem neznamená pohlčení lidské vůle, ale její pozvednutí. Srov. Jan-Heiner TÜCK, „Gethsemani – das Drama des menschlichen Willens Jesu,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 146–155.

³⁸¹ Srov. např. Ralf MIGGELBRINK, „Historische Kategorien in der Christologie. Überlegungen im Anschluss an »Jesus von Nazareth« von Benedikt XVI.,“ in „Jesus von Nazareth“ in der wissenschaftlichen Diskussion, s. 147–152.

³⁸² *Jesus I.*, s. 50–51.

snaze zdůraznit jednotu subjektu vtěleného Syna můžeme zde spatřovat snahu odmítnout jakoukoliv podobu adopcionismu.

Zajímavou studii k Ratzingerově tezi o Ježíši, jenž překračuje naše psychologie, předložil Thomas Krenski.³⁸³ Tento německý teolog poukazuje na to, že Guardini vyjádřil svou pozici k Ježíšově psychologii nejprve negativně, jelikož osobu vtěleného Syna nelze plně vystihnout psychologickými měřítky. Guardini si byl vědom, že Ježíš jakožto člověk má lidskou psýché, ve které a skrze kterou se projevuje jeho bytostný vztah k Otci. Tuto ontologickou skutečnost Ježíšova Božího synovství však nelze vyvodit ze samotné psychologie. Guardini v této kritice psychologie v christologii chtěl uchránit křesťanskou víru před úskalím adopcionismu.³⁸⁴ V tom se shoduje s Ratzingerem. Krenski však upozorňuje na to, že se Guardini (a po něm také Balthasar) na rozdíl od papeže pokusil učinit rovněž pozitivní krok ve snaze určit, jak se v Ježíšově mysli vyvíjelo vědomí jeho bytostného Božího synovství.³⁸⁵

Podle Krenského vede Benedikta XVI. obava z adopcionismu v exegezi k nedostatečné interpretaci vztahu mezi Ježíšovým lidským vědomím a vlastním sebepoznáním věčného Slova.³⁸⁶ Jestliže papež interpretuje hypostatickou unii dějinně jako sjednocení lidské vůle s vůlí Syna, které je zcela zjevné v tajemství kříže, pak je otázkou, proč se vyhýbá možnosti, že poznání věčného Syna se sděluje Ježíšovu lidskému vědomí a poznání postupně, jak to odpovídá psychologickému vývoji člověka.³⁸⁷ Podle Krenského tak vzniká dojem, že papež má potíže akceptovat, že ačkoliv vtělený Logos přesahuje naši psychologii, přesto se naší lidské psýché „kenoticky“ natolik podřídil, aby se stal plným člověkem. Tento dojem však neodpovídá intencím Ratzingerovy teologie, která rozhodně nechce redukovat Ježíšovo plné lidství.³⁸⁸

Krenského postřehy jsou správné, ačkoliv můžeme najít určité náznaky o vývoji Ježíšova vědomí a poznání v Ratzingerových pracích z profesorského působení.³⁸⁹ V papežově christologii je tak patrný posun od snahy obhájit plnost Ježíšova lidství

---

³⁸³ Srov. Thomas KRENSKI, „Steht Jesus über unseren Psychologien? Joseph Ratzinger kommentiert Benedikt XVI.“ in *Jesus und der Papst*, s. 13–24.

³⁸⁴ Srov. tamtéž, s. 14–15.

³⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 15–16.

³⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 17.

³⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 18–20. Srov. Zdeněk KUČERA, „Vědecké poznání a víra,“ s. 101–103.

³⁸⁸ Srov. KRENSKI, „Steht Jesus über unseren Psychologien,“ s. 21–22.

³⁸⁹ Krenski upozorňuje na pro mě nedostupný Ratzingerův článek z roku 1961: „Bewusstsein und Wissen Christi. Zu E. Gutwengers gleichnamigem Buch.“ Srov. tamtéž, s. 15–16.

k potřebě zdůraznit Kristovo božství, které si Ježíš plně uvědomoval. Otázkou počátku tohoto vědomí či vývojem vědění se náš autor nezabývá.

S problematikou Ježíšova vědomí a vědění ohledně svého božského synovství je spjata rovněž otázka, jak náš autor posuzuje teorii Ježíšova blaženého patření v době jeho pozemského života. Na základě Ratzingerových starších prací můžeme říci, že má Ježíš ojedinělé poznání Boha, které nelze označit ani jako víru, ani jako přímé patření.³⁹⁰ Nikde se nesetkáme s tvrzením, že by Ježíš byl věřící, nenalezneme však ani myšlenku, že by toto poznání bylo přímým patřením. Raymond Brown proto zařazuje Ratzingera mezi teology, kteří netrvají na teorii blaženého patření.³⁹¹

Papežův popis Ježíšova poznání Boha Otce se však myšlenice blaženého patření velmi blíží. Náš autor cituje závěr Janova prologu: „Boha nikdo nikdy neviděl; jednorozený Syn, který je v náruči Otcově, nám o něm podal zprávu“ (Jan 1, 18). Benedikt XVI. plynule a nerozlišeně přechází z poznání Otce, které má Syn v imanentní Trojici, na vlastní poznání historického Ježíše:

„V Ježíši se naplnil příslib nového proroka. U něj se cele uskutečňuje to, co o Mojžíši platilo jen neúplně: žije před Boží tváří, nejen jako přítel, ale jako Syn; žije v nejnaternější jednotě s Otcem.(...)

Ježíšova nauka nepochází z lidského učení, ať už z jakéhokoli. Pochází z bezprostředního doteku s Otcem, z dialogu »tváří v tvář« - z vidění toho, který byl v Otcově náruči. (...)³⁹²

Papež zdůrazňuje, že Ježíšova nauka nepochází od lidí, ale z přímého kontaktu s Bohem Otcem. Tento názor je jistě správný, přesto se zdá, že se Benedikt XVI. až příliš vyhýbá historickým kategoriím, které by popsaly rozvoj Ježíšova lidského poznání jeho jedinečného vztahu k Bohu Otci.³⁹³

---

³⁹⁰ K tomuto spíše negativnímu zjištění: „Případ Ježíše z Nazareta je naprosto ojedinělý a neopakovatelný, a tak i jeho vědomí a vědění se prostě nevejde do běžných kategorií. Zdá se nanejvýš moudré (...) vyhnout se nepřiléhavým antropologickým nebo eschatologickým kategoriím jako oblažující patření, přímé patření, mystický kontakt, víra.“ POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 235. K problematice také srov. Jaen GALOT, *Za koho ma pokladáte?*, Trnava: Dobrá kniha, 1999, s. 93–130.

³⁹¹ „Význační katoličtí teologové nyní připouštějí meze Ježíšova poznání. Někteří jako K. Rahner, J. Galot a J. Ratzinger netrvají na teorii blaženého zření alespoň v její klasické formě.“ BROWN, *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 51.

³⁹² *Jesus I.*, s. 31–32. „Podstatou jeho osobnosti je právě to, že vidí Boha, že je s ním tváří v tvář, že žije v neustálém niterném kontaktu s ním – v synovské existenci.“ *Jesus I.*, s. 125–126.

³⁹³ Srov. KRENSKI, „Steht Jesus über unseren Psychologen,“ s. 16–17.

3.2.3.2 Problematika Ježíšovy biografie

Ačkoliv Ratzingerova christologie má narativní povahu, papež nelíčí souvislý historický příběh Ježíše z Nazareta. Benedikt XVI. nepíše Ježíšovu historickou biografii, ale teologický portrét „Kristovy tváře.“³⁹⁴ Tato metodická volba, o které jsme mluvili v předchozí kapitole, je výrazem Ratzingerova spojení historického a teologického výkladu evangelíí. Důvod, proč Ratzinger nechce líčit Ježíšův historický příběh, můžeme spatřovat v reakci na „nestoriánský“, často přímo „jezuologický“ trend v soudobých biografiích Ježíšova života.³⁹⁵

Papež sám v předmluvě k druhému svazku své knihy o Ježíši přirovnává svou knihu k teologickému traktátu o tajemstvích Ježíšova života od Tomáše Akvinského.³⁹⁶ Na rozdíl od tohoto velkého dominikánského teologa však nechce svou spekulativní teologii demonstrovat na evangelijních příbězích, ale spíše obráceně chce v životě reálného Ježíše odhalit často implicitní christologii, která dává biblický základ církevnímu dogmatu.³⁹⁷

Papež považuje „vzestupnou“ christologii, která vychází z Ježíšova lidství a dochází k jeho božské identitě, a „sestupnou“ christologii, jež začíná nejprve u Ježíšova božství a přechází k jeho lidství, za komplementární.³⁹⁸ V Ratzingerově christologie přesto však spíše převažuje linie „sestupná“, neboť jejím záměrem je ukázat, jak se Kristovo božství zjevuje a spásně projevuje v lidském životě vtěleného Syna.

Benedikt XVI. proto nelíčí Ježíšův příběh zcela kontinuálně, ale ve vybraných úsecích, na kterých vykládá tajemství Kristova božského synovství. Ježíšův lidský příběh se tak v papežově líčení rozpadá do velkých obrazů, v nichž autor medituje tajemství zjevujícího a zachraňujícího Boha. Můžeme říci, že Ratzinger po vzoru Balthasara a Guardiniho vypracovává jakousi naraticko-estetickou christologii, která v Ježíšově lidské tváři spatřuje zjevení Boží tváře.³⁹⁹

---

³⁹⁴ Srov. *Jesus* I., s. 22.

³⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 50.

³⁹⁶ Srov. *Jesus* II., s. 12–13.

³⁹⁷ Srov. Jan-Heiner TÜCK, „Vorwort,“ in *Passion aus Liebe*, s. 9; Thomas MARSCHLER, „Joseph Ratzinger als Interpret der »Mysterien des Lebens Jesu«,“ in *Jesus und der Papst*, s. 94.

³⁹⁸ Srov. *Jesus* II., s. 13. „U sestupné christologie reflexe začíná od Kristova božství, od jeho preexistence, od tajemství Trojice. Vzestupná christologie se nejprve zabývá výzkumem Ježíšova lidství a snaží se dojít k jeho božské identitě.“ POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 23. K potřebné komplementaritě obou přístupů srov. tamtéž.

³⁹⁹ Srov. *Unterwegs*, s. 31–40. Srov. Knut BACKHAUS, „Christus-Ästhetik. Der »Jesus« des Papstes zwischen Rekonstruktion und Realpräsenz,“ in *Das Jesus-Buch des Papstes*, s. 28; Michael THEOBALD, „Das »hohepriestliche« Gebet Jesu (Joh 17). Ein Eckpfeiler in der sazerdotal-kultischen Wahrnehmung der Passion Jesu durch Joseph Ratzinger,“ in *Passion aus Liebe*, s. 77–78.

Někteří teologové spatřují v papežově „krásné knize“ nedostatečné uchopení reality Ježíšova lidského života ve své celistvosti. Podle významného německého exegety Rudolfa Pesche by papežova dominující „sestupná“ christologie mohla být adekvátněji doplněna přístupem christologie „vzestupné“, tedy zřetelnějším zohledněním konkrétních historických dimenzí Ježíšova života.⁴⁰⁰ Podle Pesche je hermeneutika chalcedonského dogmatu jen tehdy správně uchopena, když víra v Kristovo božství nerozsmazává, ale ponechává ve své ostrosti lidské a historické kontury Ježíšovy osoby.⁴⁰¹

Ačkoliv nemůžeme říci, že by Ratzinger přehlížel průběh Ježíšova života, přesto ho nevypráví s detailním zájmem o jeho celistvý lidsko-historický rozměr. V Ratzingerově spíše „sestupné“ christologii se tak Ježíšův příběh rozpadá do fragmentů, které autor považuje za teologicky (často apologeticky) důležité pro vyjádření Kristova božství. Je tak zřejmé, že Ratzinger ve své teologii vtělení při vši diferencovanosti přece jen klade větší důraz na božskou identitu vtěleného Syna než na plnou autenticitu jeho lidství ve všech důsledcích. Ratzingerův výklad tajemství Ježíšova života budeme blíže zkoumat v následujícím oddíle.

3.3 Tajemství Ježíšova života

Joseph Ratzinger dlouho nevěnoval událostem Ježíšova předvelikonočního života ve svých christologických pojednáních příliš pozornosti. Někteří kritici proto upozorňovali na slabinu Ratzingerovy christologie, jíž je nezáměr o specifické rysy historické postavy Ježíše z Nazareta.⁴⁰² Pravděpodobně první vyslovil tuto kritiku Walter Kasper ve své recenzi *Úvodu do křesťanství*.⁴⁰³ Ratzinger reagoval vysvětlením, že nechce „v jednotlivostech načrtávat obraz historického Ježíše,“ ale zaměřuje se na to, „co se na kříži vyjevuje jako souhrn a střed jeho historické existence.“⁴⁰⁴

V Ratzingerově raném díle se skutečně setkáváme s výrazným zaměřením na téma kříže a ostatní události z Ježíšova života jsou zmiňovány okrajově a vždy v souvislosti s velikonočním tajemstvím. V pozdějších pracích se přesto Ratzinger některými tématy

---

⁴⁰⁰ Srov. Rudolf PESCH, „»Der Jesus der Evangelien ist auch der einzig wirkliche historische Jesus.« Anmerkungen zum Konstruktionspunkt des Jesus-Buches, in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 44–46. Autor mluví o christologii „zdola“ a „shora“, v myšlenkovém kontextu je však lepší mluvit o christologii „vzestupné“ a „sestupné“.

⁴⁰¹ Srov. tamtéž, s. 46.

⁴⁰² „Ratzinger má malý zájem o věci, které by ukázaly, jaký člověk byl Ježíš.“ KRIEG, „Kardinal Ratzinger,“ s. 261.

⁴⁰³ Srov. KASPER, „Das Wesen des Christlichen,“ s. 186.

⁴⁰⁴ RATZINGER „Glaube, Geschichte und Philosophie,“ s. 538.

ze života předvelikonočního Ježíše zabývá více. Můžeme jmenovat především Ježíšovu modlitbu, která odhaluje tajemství jeho synovství,⁴⁰⁵ dále Ježíšovy mesiášské zkoušky, jež ukazují Kristův zápas o jednotu Boží a lidské vůle,⁴⁰⁶ a nakonec důležité téma vztahu Ježíše k náboženské tradici Izraele.⁴⁰⁷ Svůj pohled na předvelikonočního Ježíše papež shrnul a zásadně rozvinul ve své knize *Ježíš z Nazareta*.

Chceme-li uchopit papežovo pojetí předvelikonočního Ježíše, musíme si všimnout především dvou přístupů, které jsou patrné už v jeho dřívějších pracích. Prvním velkým papežovým zájmem je popsat v Ježíšově jednání a řečech implicitní christologii. Benedikt XVI. vede polemiku s tezí A. Harnacka, že christologie nepatří k Ježíšovu poselství, podle papeže je naopak „tajemství Syna jako zvěstovatele Otce, přítomno v celé Ježíšově řeči a konání.“⁴⁰⁸

Druhou Ratzingerovou snahou je vyjádřit Ježíšův život jako anticipaci velikonočního tajemství. Náš autor spatřuje tajemství Kristova kříže přítomné v celém Ježíšově životě a odmítá názory některých teologů, kteří mezi Ježíšem hlásajícím Boží království a Ježíšem zástupně trpícím za lidstvo spatřují diskontinuitu a rozpor.⁴⁰⁹

V následující části proto popíšeme, jak je podle Ratzingera tajemství Syna přítomno v Ježíšově řeči a konání, a dále vyjádříme snahu našeho autora ukázat na kontinuitu mezi předvelikonočním Ježíšem na jedné straně a ukřižovaným a oslaveným Kristem na straně druhé.

Na začátku našeho zkoumání je třeba zdůraznit, že Ratzinger od sebe neodděluje nejen Ježíše předvelikonočního a velikonočního, ale také Ježíšova slova a skutky, ty na sebe naopak vzájemně odkazují. Podobně nelze oddělit Ježíšovu osobu od jeho slov a činů, takže platí: „Ježíšova slova nejsou jen slova, je to on sám. A jeho slova jsou pravda, jsou láska.“⁴¹⁰ Již v Kristově životě je tak patrná neoddělitelnost zjevení a spásy, která se uskutečnila v osobě Ježíše z Nazareta.⁴¹¹

---

⁴⁰⁵ Srov. *Gott Jesu*, s. 65–68; *Schauen*, s. 15–23.

⁴⁰⁶ Srov. *Unterwegs*, s. 59–67.

⁴⁰⁷ Srov. *Schauen*, s. 26–27.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 32. Srov. TÜCK, „Auch der Sohn gehört in das Evangelium,“ s. 157.

⁴⁰⁹ Srov. *Jesus II.*, s. 143–144; KUHN (ed.), *Gespräch über Jesus*, s. 88–89.

⁴¹⁰ *Jesus II.*, s. 76.

⁴¹¹ Srov. Karl-Heinz MENKE, „Kreuz und Auferstehung Jesu Christi. Annäherungen an das Jesus-Buch des Papstes,“ in *Passion aus Liebe*, s. 197–200.

3.3.1 Tajemství Syna v událostech Ježíšova života

Nyní vyjádříme důležité události z Ježíšova života, ve kterých je patrné tajemství Syna a jimž Ratzinger věnuje pozornost. Je to Ježíšovo narození a dětství, dále jeho modlitba, křest v Jordánu, mesiášské zkoušky, zázraky, proměnění na hoře a vyčištění chrámu.

Papež se hodlá zabývat Ježíšovým narozením a dětstvím v posledním třetím svazku své knihy, avšak některé teologické postřehy k tomuto tématu můžeme nalézt v jeho starších pracích. Nejprve můžeme zmínit událost *panenského početí*. Ve své mariologické knize *Die Tochter Zion (Dcera Siónská)*⁴¹² navazuje na postřeh Balthasara a říká, že sice na ontologické rovině není Boží synovství vázáno na biologický původ Ježíše, avšak pro Ježíšův jedinečný synovský vztah k Bohu je nutné, aby neměl biologického otce: „Pozemské početí bez otce je nutný počátek toho, který jediný mohl Bohu říkat: »můj Otče«, který také jako člověk byl z podstaty Syn, Syn tohoto Otce.“⁴¹³

V knize *Bůh Ježíše Krista* se zabývá *úlohou matky Marie* v úvaze o Ježíšově dětství.⁴¹⁴ Ježíšův synovský vztah k matce souvisí s jeho bytostným vztahem k Otci, neboť Ježíšův vztah k matce Marii není uzavřený, ale zcela transparentní Bohu, a proto mu na lidské rovině umožňuje rozvinutí jeho Božího synovství.⁴¹⁵

Centrálním tématem Kristova života je podle Ratzingera *modlitba*, ve které se projevuje Ježíšův jedinečný vztah k Otci.⁴¹⁶ Papež v Ježíšově modlitbě spatřuje „jednotu vůle s Otcem, která je jádrem jeho bytí vůbec.“⁴¹⁷ Význam modlitby podtrhuje zvláště evangelista Lukáš, který „modlitbu Ježíše pozvedl na centrální christologickou kategorii,

---

⁴¹² Srov. Joseph RATZINGER, *Die Tochter Zion. Betrachtungen über den Marienglauben der Kirche*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1977, s. 48–51. K vztahu christologie a mariologie srov. tamtéž, s. 31–34.

⁴¹³ Tamtéž, s. 49. K hodnocení vztahu panenského početí (narození) a Božího synovství: „Nemělo tím být popřeno, že mezi oběma skutečnostmi – personální jednotou Ježíše s věčným Synem věčného Otce a chyběním pozemského otce člověka Ježíše – při vši rozdílnosti rovin spočívá hluboká, nezrušitelná shoda.“ Tamtéž, s. 50. Ratzinger tak poněkud modifikuje své tvrzení z *Úvodu do křesťanství*: „Nauka o božství Ježíšově nebyla porušena, i kdyby Ježíš vyšel z normálního lidského manželství.“ *Einführung*, s. 225. Ratzinger trvá na doslovné, historické a biologické skutečnosti panenského početí a narození. Srov. RATZINGER, *Tochter Zion*, s. 51–60; *Gott Jesu*, s. 36. Víra v historickou realnost panenského početí a narození je důležitým potvrzením Boží stvořitelské moci konkrétně jednat ve světě, ve svém stvoření. Srov. RATZINGER, *Skandalöser Realismus*, s. 6–15.

⁴¹⁴ Srov. *Gott Jesu*, s. 57–61.

⁴¹⁵ „Vyslovovat »Otče« znamená být dítětem (...) Je třeba však dodat: být dítětem znamená také vyslovovat »Matko«. Když se toto popírá, popírá se právě lidské dětství Ježíše a ponechává se pouze synovství Slova, které však nám může být přístupné právě prostřednictvím dítěte Ježíše.“ Tamtéž, s. 61.

⁴¹⁶ Srov. *Gott Jesu*, s. 65–68; *Schauen*, s. 15–23.

⁴¹⁷ *Jesus I.*, s. 183.

na jejímž základě popsal tajemství Syna.⁴¹⁸ Podle Benedikta XVI. „celé Ježíšovo působení povstává z jeho modliteb, jimi je neseno. Tak se jednotlivé události jeho cesty, v nichž se pozvolna odhaluje jeho tajemství, jeví jako události modlitby.“⁴¹⁹

Zjevení tajemství Syna spatřuje papež rovněž při *křtu v Jordánu*, kdy Bůh Otec vyhlašuje Ježíšovo poslání, které vysvětluje jeho bytí: „On je milovaný Syn.“ V události Kristova křtu se zjevuje nejen Otec a Syn, ale také Duch svatý, a naznačuje se tak tajemství trojjediného Boha.⁴²⁰

Podobně *pokoušení na poušti* se týká samotné Ježíšovy synovské identity, neboť začíná: „Jsi-li Syn Boží...“⁴²¹ Důležitost příběhu shrnuje autor připomínkou, že obrazy pokoušení souhrnně vyjadřují životní Ježíšův zápas o „podstatu svého poslání“.⁴²² Je podstatou jeho mesiášského poslání jeho Otec, nebo pouze potřeby a přání okamžiku?⁴²³ Papež v těchto úvahách ukazuje konkrétní podoby falešného mesianismu, jenž chce odmítnout Boha a uskutečnit „vykoupení“ bez Boha.⁴²⁴

Překvapivé je, že Ratzinger takřka vůbec nemluví o Ježíšových uzdravujících *zázracích* a exorcismech. Zmiňuje jen některé zázračné události, v nichž učedníci poznávají v Ježíši tajemství „živého Boha“, jako je zázračný rybolov a utišení bouře.⁴²⁵ Naopak velkou pozornost věnuje papež *proměnění na hoře*, ve kterém „jde o božství Ježíše, Syna, ale (...) též se projev jeho slávy pojí s tématem utrpení.“⁴²⁶ Papež si všímá zprávy u Lukáše, podle níž je proměnění událost modlitby (srov. Lk 9,29) a kterou komentuje: „Je vidět, co se děje tím, že Ježíš mluví s Otcem: jeho bytí se nejvnitřněji

---

⁴¹⁸ *Gott Jesu*, s. 152. „Ostatně – abychom zůstali u svébytného přínosu Lukášova evangelia – už jsme nejednou viděli, že tento evangelista obrací pozornost zvláště k Ježíšovým modlitbám jako k prameni jeho zvěstování i jednání: ukazuje nám, že všechny Ježíšovy skutky i promluvy vycházejí z jeho vnitřní jednoty s Otcem, z dialogu Otce a Syna. Smíme-li být přesvědčeni, že svatá Písma jsou »inspirovaná«, vyzrálá zvláštním způsobem pod vedením Ducha, pak smíme být rovněž přesvědčeni, že právě v těchto mimořádných aspektech Lukášova podání se nám uchovává cosi podstatného z Ježíšovy původní podoby.“ *Jesus I.*, s. 219

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 166.

⁴²⁰ Srov. tamtéž, s. 49–50.

⁴²¹ Srov. *Unterwegs*, s. 79–102; *Jesus I.*, s. 54–74.

⁴²² Srov. *Unterwegs*, s. 86.

⁴²³ „Jádrem každého pokoušení – to je zde zřejmé – je odsunutí Boha, který se vedle všeho toho, co se dere vpřed, jeví jako druhořadý, ne-li zbytečný a rušivý. Toto je pokoušení, jež nás ohrožuje v mnoha podobách: dávat svět do pořádku po svém, bez Boha, budovat si pro sebe, uznávat za skutečnost jen politickou a materiální realitu a Boha nechávat stranou jako iluzi.“ *Jesus I.*, s. 57.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 73–74. „Tam, kde se rezignuje na Boha, kde se pokoušíme zařadit si svět bez něho vlastním kalkulem, kde se domníváme, že uspokojení materiálních potřeb je skutečným řešením problémů, tam nic nevykupujeme, jen ničíme, konáme dílo ďáblovo.“ Joseph RATZINGER, *Bůh a svět*, Praha: Barrister & Principal – Vyšehrad, 2003, s. 173.

⁴²⁵ Srov. *Jesus I.*, s. 348–350.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 353.

prolíná s Bohem a stává se čistým světlem. V jednotě s Bohem je Ježíš sám světlo ze světla.⁴²⁷ Opakuje se zde rovněž scéna z Ježíšova křtu, kdy Otec o Ježíši prohlašuje, že je jeho milovaný Syn, jehož mají učedníci poslouchat: Ježíš sám je Tóra.⁴²⁸

Benedikt XVI. v druhém svazku své knihy o Ježíši dále komentuje události v Jeruzalémě, které předcházejí vlastnímu pašijovému příběhu. Především nás může zaujmout papežova interpretace *vyčištění chrámu*.⁴²⁹ Autor považuje za nedostatečný výklad, který v Ježíšově jednání v chrámu spatřuje jen obhajobu starozákonních kultických předpisů, a za zcela pochybnou interpretaci, jež v této události spatřuje záměr politické revoluce.⁴³⁰ Podle papeže se zde naplňuje starozákonní zaslíbení univerzalizace kultu pravého Boha, které Ježíš naplnil ve svém ukřižovaném a oslaveném těle, jež je novým chrámem pro celé lidstvo.⁴³¹

Můžeme uzavřít, že podle papeže je jedinou zcela správnou interpretací události Ježíšova života jeho jedinečné spojení s Bohem, ve kterém se ukazuje jako vtělený Syn.

3.3.2 Tajemství Syna v Ježíšových slovech

Náš autor odkrývá skrytou christologii nejen v událostech Ježíšova života, ale také v jeho řečech. V tomto oddíle popíšeme Ratzingerův christologický výklad Ježíšova hlásání Božího království, podobenství, eschatologické řeči a horského kázání.

Papež považuje zvěst o přicházejícím *Božím království* za „centrum Ježíšových slov a činů.“⁴³² Nespatřuje diskontinuitu, ale souvislost mezi Ježíšovým předvelikonočním hlásáním Božího království a povelikonočním kázáním církve o Kristu. Tajemství Božího království je totiž úzce vázáno na Ježíšovu osobu. Ratzinger proto považuje za nedostatečné nejen čistě etické (A. Harnack) a politické (J. Moltmann), ale také eschatologické (A. Schweitzer) výklady pojmu „Boží království“.⁴³³ Ježíšova slova o Božím království nejsou zvěstí o nastávajícím apokalyptickém konci světa, neboť

---

⁴²⁷ Tamtéž, s. 357. Ratzinger již dříve zajímavě komentoval Lukášovu zprávu o Ježíšově proměnění na hoře (srov. Lk 9,28–36). Událost proměnění je anticipací vzkříšení skrze Ježíšovu modlitbu k Otci, „protože vnitřní základ vzkříšení v pozemském Ježíši je již tady, ponoření hloubky jeho existence do dialogu s Otcem. Tento dialog je zároveň slávou Syna, ano, je vyjádřením jeho synovství. Utrpení a smrt pak znamenají, že celá pozemská existence se vylévá a stravuje v totálním dialogu lásky.“ *Gott Jesu*, s. 67

⁴²⁸ *Jesus I.*, s. 364.

⁴²⁹ Srov. *Jesus II.*, s. 26–38. Srov. dřívější text: *Lied*, s. 105–112.

⁴³⁰ Srov. *Jesus II.*, s. 26–30.

⁴³¹ Srov. tamtéž, s. 30–38.

⁴³² *Jesus I.*, s. 77.

⁴³³ Srov. tamtéž, s. 80–84.

blízkost Božího království je „proces přicházení, který probíhá teď a postihuje dějiny.“⁴³⁴ Ježíš tím, že zvěstuje Boží království, mluví o Bohu, který právě teď jedná ve světě a v dějinách.⁴³⁵ Ovšem tato blízkost Boha spočívá v Kristu, „skrze jeho přítomnost a působení vstoupil Bůh zcela nově teď a tady do dějin.“⁴³⁶ Papež proto souhlasí s Origenovým christologickým výkladem Božího království: Ježíš sám je „autobasileia“, království v osobě.⁴³⁷

Eschatologické Ježíšovy řeči podobně jako eschatologický rozměr Božího království jsou podle Ratzingera správně uchopeny pouze skrze christologickou interpretaci. Ježíš, který ohlašuje konec světa, návrat Syna člověka a poslední soud (srov. Mk 13,24-27), dává starozákonním apokalyptickým obrazům „personalistický střed“:

„Do jejich centra se posouvá samotná Ježíšova osoba, která propojuje žitou přítomnost a tajemnou budoucnost. Vlastní »událost« je osoba, v níž v míjení času skutečně trvá přítomnost. V této osobě je budoucnost teď, tady. Koneckonců nás budoucnost nepostaví do žádné jiné situace, než jaká je už dána v setkání s Ježíšem.“⁴³⁸

Vidíme, že nejen Ježíšova zvěst o Božím království, ale též jeho eschatologické řeči mají svůj střed v Kristově vlastní osobě: On, přítomný, je budoucností světa a dějin.⁴³⁹

Na tomto základě je také pochopitelné papežovo chápání *podobenství*. Ratzinger recipuje poznatky anglického biblisty Charlese H. Dodda, podle kterého podobenství směřují k Božímu království a tím, že „odkazují ke Království, odkazují ke Kristu jako k pravé podobě Království.“⁴⁴⁰ Podobenství proto nemluví o Božím království jako o budoucí eschatologické skutečnosti, nýbrž hovoří o jeho přítomnosti v Kristu, v němž se eschatologie realizuje. Podle papeže proto pro podobenství platí to, co lze říci o celém Ježíšově hlásání: „Nejhlubším tématem Ježíšova zvěstování bylo jeho vlastní tajemství, tajemství Syna, v němž je mezi námi Bůh, který (...) ve své osobě ohlašuje Boží království jako přicházející a příšlé.“⁴⁴¹

---

⁴³⁴ Tamtéž, s. 87.

⁴³⁵ Srov. tamtéž, s. 85.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 90.

⁴³⁷ Srov. tamtéž, s. 79. Srov. *Dogma*, s. 44; RATZINGER, *Eschatologie. Smrt a věčný život*, Brno: Barrister & Principal, 1996, s. 26.

⁴³⁸ *Jesus II.*, s. 66.

⁴³⁹ Srov. také RATZINGER, *Eschatologie*, s. 20–32.

⁴⁴⁰ *Jesus I.*, s. 226.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 227. Podle Petera Hofmanna jsou Ježíšova podobenství obrazy, které mluví o Kristu – pravém Božím obrazu. Srov. Peter HOFMANN, „In den Gleichnissen spricht Christus, die Gleichnisse sprechen von Christus,“ in *Jesus und der Papst*, s. 86–88.

Skutečnost, že Ježíš zvěstuje vlastní tajemství Syna, je podle papeže zřejmé také v horské řeči. Ježíšova *blahoslavenství* vyjadřují, co znamená učednictví, které ovšem není ničím jiným, než následováním Krista. Blahoslavenství jsou proto „Ježíšova zastřená vnitřní biografie, jsou portrétem jeho osoby.“⁴⁴² Podobně jako pro blahoslavenství je pro celou horskou řeč konstitutivní christologie, protože „Ježíš sám je orientačním bodem správného života, on sám je cílem a středem.“⁴⁴³

V souvislosti s horskou řečí se papež věnuje *Ježíšovu výkladu Tóry* a pokouší se tak objasnit Kristův vztah k vlastní židovské tradici. Jak jsme již zmínili v předchozí kapitole naší práce, vede náš autor v tomto směru dialog s Jakobem Neusnerem. Podle tohoto amerického rabína Ježíš z Tóry nic neubral, ale přidal sebe sama, jelikož své učedníky nezavazuje pouze k následování Zákona, ale k následování jeho samého. Centrem Ježíšova kázání proto není Tóra jako taková, ale jeho vlastní osoba. Neusner tak zřetelně v Ježíšových slovech odkrývá božský nárok.⁴⁴⁴ Ratzinger s tímto zjištěním souhlasí: Ježíš není pouze interpret Tóry, ale sám sebe chápe jako Tóru – jako zosobněné Boží Slovo.⁴⁴⁵ Jádrem Ježíšových sporů s jeho židovskými současníky, ať už se to týká soboty, rodiny nebo chrámu nebyla nová a vyšší etika (Harnack), ale jeho vlastní osoba, která jedná s autoritou Boha.⁴⁴⁶ A právě spor o Ježíšovu božskou autoritu přivedl Muže z Nazareta až na smrt.⁴⁴⁷

Papežův pohled na život předvelikonočního Ježíše můžeme shrnout jeho vlastními slovy:

„Především nám je zřejmé, že Ježíš stále hovoří jako Syn, že v pozadí jeho poselství stojí pořád vztah Otce a Syna. V tomto smyslu je v centru řeči neustále Bůh, ale právě proto, že Ježíš je sám Bůh – Syn, je celé jeho zvěstování poselstvím jeho vlastního tajemství, christologií, to znamená řečí o Boží přítomnosti v jeho vlastním konání a bytí. A my vidíme, jak je právě toto bod, který vyzývá k rozhodnutí, a jak je toto bod, jenž vede ke kříži a zmrtvýchvstání.“⁴⁴⁸

---

⁴⁴² *Jesus I.*, s. 104.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 121.

⁴⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 136–137.

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 143.

⁴⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 138–160.

⁴⁴⁷ „Ježíšův výklad zákona je pouze tehdy pochopitelný, jestliže je výkladem z božské moci, tedy když Bůh vykládá sám sebe. Ve sporu mezi Ježíšem a židovskými autoritami jeho doby nejde v posledku o jednotlivé porušení zákona, ale o Ježíšův nárok jednat »ex auctoritate divina«, ano, sám touto »auctoritas« být.“ RATZINGER, „Israel, die Kirche und die Welt,“ s. 1093.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 92.

Papež ve všech Ježíšových slovech a činech odkrývá někdy skrytě, někdy explicitně vyjádřené tajemství Božího Syna, které se plně odhaluje ve velikonočních událostech. Náš autor se proto snaží ukázat na kontinuitu mezi Ježíšovým životem a jeho smrtí na kříži a zmrtvýchvstáním.

3.3.3 Velikonoční tajemství v Ježíšových činech a slovech

Velikonoční tajemství je podle Benedikta XVI. tajemně přítomno v celém Ježíšově životě. Anticipaci velikonočních událostí, která je výrazná v Janově evangeliu, spatřuje papež takřka všude: především v Ježíšově křtu,⁴⁴⁹ v jeho pokušení na poušti,⁴⁵⁰ v blahoslavenstvích,⁴⁵¹ v modlitbě,⁴⁵² v podobenstvích,⁴⁵³ v proměnění na hoře,⁴⁵⁴ ve vyčištění chrámu.⁴⁵⁵ Pro Ratzingera tedy celý Ježíšův život spěje ke kříži a zmrtvýchvstání, a teprve skrze tyto události je správně pochopitelný. Papež je proto kritický k pokusům exegetů označovat evangelijní zmínky z Ježíšova života, v nichž je patrné předznamenání smrti a zmrtvýchvstání, za promítnutí velikonoční perspektivy, a proto za nehistorické.⁴⁵⁶

Benedikt XVI. v druhém svazku své knihy o Ježíši polemizuje s exegetickým názorem, že zpráva o ustanovení eucharistie je historicky nepůvodní, jelikož „mezi Ježíšovým poselstvím o Božím království a představou jeho zástupné smrti, smiřující viny, je nepřekonatelný rozpor.“⁴⁵⁷ Ratzinger reaguje kriticky především na Petera Fliedera, podle něhož Ježíš ve své zvěsti o Božím království hlásal dobrotivého, odpouštějícího Boha, který by si odporoval, kdyby nyní žádal usmíření vin Kristovou obětí.⁴⁵⁸

Benedikt XVI. se domnívá, že v těchto námitkách je zjevný odpor moderního rozumu k myšlence zástupné smiřující oběti, která zdánlivě nezapadá do naopak libivé představy

---

⁴⁴⁹ „Své působení (Ježíš) zahajuje anticipací kříže.“ *Jesus I.*, s. 44.

⁴⁵⁰ „Pasáž o pokušení na poušti se nám vyjevuje – podobně jako křest – jako anticipace, v níž se zhušťuje zápas celé cesty.“ Tamtéž, s. 55–56.

⁴⁵¹ „Blahoslavenství jsou promítnutí kříže a zmrtvýchvstání do učednické existence.“ Tamtéž, s. 104.

⁴⁵² „V prosbě Otčenáše slyšíme především Ježíšův vášnivý zápas vedený v rozhovoru na Olivové hoře.“ Tamtéž, s. 183.

⁴⁵³ „Na kříži se stávají srozumitelnými všechna podobenství.“ Tamtéž, s. 230.

⁴⁵⁴ „Ježíšovo božství a kříž patří k sobě; Ježíše správně poznáme jen v tomto spojení.“ Tamtéž, s. 353.

⁴⁵⁵ „Kříž a zmrtvýchvstání ho legitimují jako toho, který nastoluje pravý kult.“ *Jesus II.*, s. 36.

⁴⁵⁶ K problematice srov. Thomas SÖDING, „Brückenbau über dem Abgrund. Das Passionsweg Jesu in der Sicht des Pontifex,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 84–89.

⁴⁵⁷ *Jesus II.*, s. 137–138.

⁴⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 138.

Boží všeodpouštějící dobrotivosti.⁴⁵⁹ Zmiňuje názor významných exegetů (Rudolf Pesch, Gerhard Lohfink, Ulrich Wilckens), kteří v Ježíšově životní cestě spatřují dvě etapy: nejprve poselství o Božím království a nabízení bezpodmínečného odpuštění, a poté, co byla tato nabídka odmítnuta, přišel na řadu „nouzový plán“ v odpuštění vin skrze kříž.⁴⁶⁰ Podle papeže je sice tento výklad možný, avšak příliš se k němu nepřiklání, neboť podle evangelií se Ježíš už od počátku svého působení setkává s odmítnutím, a tak celý jeho život je poznamenán křížem.⁴⁶¹ Podle Ratzingera prostě „mezi Ježíšovým radostným poselstvím a jeho přijetí kříže za mnohé“ není rozpor, ale hluboký soulad:

„Na všechna podobenství a na celé poselství o Božím království se snáší znamení kříže. Z perspektivy poslední večeře a zmrtvýchvstání bychom k tomu mohli říci, že právě kříž je maximální radikalizací bezpodmínečné Boží lásky, v níž On sám sebe dává, oproti veškerému »ne« ze strany lidí; jejich »ne« bere na sebe a tak je táhne do svého »ano« (srov. Kor 1,19).“⁴⁶²

Vidíme, že tam, kde někteří teologové pozorují rozpor, Ratzinger spatřuje kontinuitu.⁴⁶³ Je-li smyslem Ježíšova poselství o přicházejícím Božím království zvěst o Boží lásce, tak na kříži se tato láska zjevuje v celé své radikalitě. Ovšem myšlenka o usmíření člověka s Bohem skrze kříž musí být správně pochopena. Ratzingerovu výkladu této soteriologické kategorie se budeme muset ještě podrobněji věnovat. Zatím můžeme uzavřít, že podle současného papeže nepředstavuje velikonoční tajemství změnu, ale završení zjevení a spásy, která již dříve byla přítomná v událostech Ježíšova života.⁴⁶⁴

3.3.4 Pojetí předvelikonočního Ježíše

Chceme-li souhrnně vyjádřit Ratzingerovo pojetí předvelikonočního Ježíše, můžeme říci, že základním a vše prostupujícím tématem je Kristův jedinečný synovský vztah k Bohu. Jestliže v centru Ježíšových slov a činů je tajemství Boha Otce, pak tato zvěst mluví i o Kristově vlastním tajemství Syna. Vrcholným zjevením neoddělitelné jednoty Otce a Syna je velikonoční příběh, který je skrytě přítomný v celém Ježíšově životě.

---

⁴⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 139. O problematickém přístupu moderního člověka k poselství o Ježíšově zástupné oběti hovořil Benedikt XVI. s německým evangelickým exegetou Peterem Stuhlmacherem v Castelgandolfu v roce 2008. Srov. KUHN (ed.), *Gespräch über Jesus*, s. 86–95.

⁴⁶⁰ Srov. *Jesus II.*, s. 140–141.

⁴⁶¹ Srov. tamtéž, s. 141–144.

⁴⁶² Tamtéž, s. 143.

⁴⁶³ K Ratzingerově snaze číst celé evangelium ve vzájemné souvislosti srov. Ludger SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER, „»Gegenwart des lebendigen Gottes.« Das Alte Testament im Jesus-Buch (2.Band) Papst Benedikts XVI.“ in *Passion aus Liebe*, s. 50–54.

⁴⁶⁴ „Jesu gesamte Verkündigung ist von der Unbedingtheit der Hingabe geprägt, die im Tod blutiger Erst wird.“ SÖDING, „Brückenbau über dem Abgrund,“ s. 89.

Ratzinger je v tomto ohledu kritikem nedostatečných nebo zcela pochybných interpretací Ježíšova života a díla, které nemají za východisko střed Ježíšovy bytosti, jímž je synovský vztah k Bohu Otci. Jsou to výklady, podle kterých je Ježíš například učitelem nové a vyšší morálky, eschatologickým prorokem nebo politickým revolucionářem.

Papež se na druhou stranu ve svém teologickém výkladu evangelií natolik vyhýbá politickým a etickým interpretacím Ježíšova života, až se zdá, že přehlíží jeho konkrétní sociální dimenzi.⁴⁶⁵ Ratzinger se například nezmiňuje o Ježíšově revolučním přístupu k veřejným hříšníkům, ale také k ženám a dětem. V papežově knize nenajdeme pasáže o Ježíšovi, který jí s celníky u jednoho stolu a jenž kritizuje učitele zákona a farizeje. Ačkoliv jádrem Ježíšova sporu s jeho židovskými současníky je jeho božská autorita, přesto nelze zcela přehlížet ani tyto sociálně etické souvislosti.

Dále nás může překvapit, že Benedikt XVI. takřka vůbec nemluví o Ježíšových uzdravujících zázracích a exorcismech, které však úzce souvisí s Kristovou zvěstí a přicházejícím Božím královstvím. Vypadá to, jako by Ratzinger poněkud podceňoval skutečnost, že Ježíš vychází vstříc i pozemským potřebám lidí. Zřejmé je, že Ratzinger zdůrazňuje především vertikální rozměr Ježíšova života a nevěnuje tolik pozornosti jeho horizontální dimenzi.

V papežově pojetí předvelikonočního Ježíše si také můžeme všimnout, že dominantním tématem je vztah Otec a Syna, nesetkáme se však příliš s úlohou Ducha svatého.⁴⁶⁶ Papež mluví o zjevení Ducha svatého při Ježíšově křtu, ale nezmiňuje jeho další působení během Ježíšova veřejného působení. Ratzinger nemluví o „střetu“ Ježíše plného Ducha svatého s nečistým zlým duchem, jak během pokušení na poušti, tak při exorcismech, při nichž Ježíš vyhání zlého ducha, „prstem Božím“, tedy mocí Božího Ducha (srov. Lk 11,20).

Tento démonický kontext Ježíšova života, který u Ratzingera chybí, naopak vyzdvihuje Klaus Berger, jenž spatřuje historický původ titul „Boží Syn“ právě zde: Ve vítězství Ježíše nad zlým duchem prostřednictvím Ducha svatého, jehož je nositelem.⁴⁶⁷

---

⁴⁶⁵ Námitka nedostatečně vyjádřené sociální dimenze Ježíšova života v Ratzingerově christologii je často přítomná u různých kritiků. K papežově knize o Ježíši srov. EBNER, „Jeder Ausleger hat seine blinden Flecken,“ s. 30–42; THEOBALD, „Der vier Evangelien und der eine Jesus von Nazareth“, s. 16–19. K starší Ratzingerově christologii srov. Jacques ROLLET, *Le cardinal Ratzinger et la théologie contemporaine*, Paris: Les Édition du Cerf, 1987, s. 32–33.

⁴⁶⁶ K potřebě obnovit pneumatologický rozměr christologie srov. MTK, „Vybrané otázky z christologie“ in *Dokumenty MTK věnované christologii a soteriologii do roku 1995*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, čl. 5.1., s. 41–42; Yves CONGAR, *Der Heilige Geist*, Leipzig: St:Benno-Verlag, 1988, s. 419–424.

⁴⁶⁷ Srov. BERGER, *Jesus*, s. 253 – 256.

Podle Bergera má titul „Boží Syn“ na rozdíl od papežova výkladu především pneumatologickou valenci.⁴⁶⁸

Můžeme zatím uzavřít, že se Ratzinger zaměřuje na christologické „jádro“ evangelií, jímž je Ježíšův bytostný vztah k Bohu, méně se setkáme s úlohou Ducha svatého a se sociálním rozměrem Ježíšova života. Papež spíše zdůrazňuje vertikální vztah vtěleného Syna k Otci, který nachází své plné vyjádření ve velikonočních událostech. Ratzingerova christologie je proto především teologií kříže.

3.4 Teologie kříže

Vzhledem k tomu, že Ratzinger považuje tajemství kříže za střed a vrchol Ježíšova života, můžeme teologii kříže považovat za samotné jádro jeho christologie. Teologie kříže při tom není jenom reflexe velikonočního tajemství, ale do značné míry hermeneutický klíč k celému teologickému myšlení současného papeže.

Své zkoumání rozdělíme do tří oblastí: Nejprve zhodnotíme, jak náš teolog pojímá zjevitelský aspekt Kristova kříže a poté, jakými kategoriemi interpretuje jeho soteriologický význam. Jelikož se podle Ratzingera udála spása primárně prostřednictvím kříže, pojednáme v tomto oddílu také o soteriologii.⁴⁶⁹

Je třeba podotknout, že náš teolog neodděluje soteriologický a zjevitelský aspekt Kristova kříže. Jednota obou aspektů souvisí s celkovou nedělitelností christologie a soteriologie, která je patrná v celém Ratzingerově díle.⁴⁷⁰ Tuto jednotu vysvětluje na základě totožnosti osoby a díla Ježíše Krista, nebo na vzájemné nedělitelnosti pravdy a lásky.⁴⁷¹ V pozdějším díle mluví kardinál Ratzinger o jednotě pravdy a svobody.⁴⁷² Rezignace na poznání pravdy, především pravdy o Bohu, považuje za základní problém naší doby, neboť „otázka po Bohu je stejnou a jedinou otázkou po pravdě a svobodě.“⁴⁷³ Můžeme tedy říci, že pro Ratzingera je zjevení Boha v Kristově kříži neoddělitelné od uskutečněné spásy, osvobození člověka.

---

⁴⁶⁸ Srov. BERGER, „Kant sowie ältere protestantische Systematik,“ s. 29 – 30.

⁴⁶⁹ O soteriologické koncentraci na událost kříže svědčí například věta: „Není žádná milost bez kříže.“ *Dogma*, s. 179.

⁴⁷⁰ Srov. *Einführung*, s. 164–166.

⁴⁷¹ Srov. tamtéž, s. 167.

⁴⁷² *Schauen*, s. 30–31.

⁴⁷³ *Lied*, s. 37.

3.4.1 Zjevitelský význam Kristova kříže

Joseph Ratzinger podobně jako svatý Bonaventura⁴⁷⁴ spatřuje v kříži plné zjevení tajemství Boha a člověka. Ve svých starších reflexích mluví Ratzinger o kříži, který má na jedné straně kritický rozměr, demaskuje člověka jako toho, který žije proti pravdě a spravedlnosti a odhaluje jeho hřích,⁴⁷⁵ a na druhé straně ukazuje vlastní poslání člověka, totiž v následování ukřižovaného Ježíše „být pro druhé.“⁴⁷⁶

Kříž odhaluje rovněž tajemství Boha, protože v Ježíšově lásce poznáváme Boží lásku.⁴⁷⁷ Na kříži se tak v plnosti odhaluje Ježíšova identita Božího Syna, neboť podle Ratzingera „Syn přeložený do řeči stvoření znamená: »poslušnost až k smrti na kříži«,“⁴⁷⁸ kde se „pozemská existence vylévá a stravuje v totálním dialogu lásky.“⁴⁷⁹ Kříž jako zjevení Boží lásky je zjevením trinitárního tajemství.

Tyto své úvahy kardinál Ratzinger dále rozvinul, když vlivem Maxima Vyznavače pojímá kříž jako vrcholný projev sjednocené Boží a lidské vůle v osobě vtěleného Syna, kdy ukřižovaný člověk Ježíš se stává dokonalou „ikonou“ trojjediného Boha.⁴⁸⁰ Trpící Ježíš, který je zcela sjednocen s Otcem v Duchu svatém odhaluje spoluutrpení Trojice: „Nechat trpět Syna představuje současně i pašije Otce a v nich spolutrpi i Duch.“⁴⁸¹ Podle našeho autora však „Bůh trpí, protože miluje.“⁴⁸² Utrpení Ježíše tedy zjevuje Boží utrpení jako hloubku jeho lásky.⁴⁸³

Papež ve své knize o Ježíši navazuje na své předchozí úvahy o kříži, který je plným zjevením Boha a člověka. Benedikt XVI. se na základě Pilátova zvolání „ejhle člověk – ecce homo“ (Jan 19,5) domnívá, že se v trpícím a ukřižovaném Ježíši ukazuje, kým je člověk. V něm se odhaluje jednak tragičnost lidského hříchu, jednak skutečnost, že i utýraný člověk je Božím obrazem.⁴⁸⁴

---

⁴⁷⁴ K souvislosti mezi Ratzingerem a teologií kříže svatého Bonaventury srov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Soteriologie a teologie kříže Bonaventury z Bagnoregia*, Brno: L. Marek, 2002, s. 141–147.

⁴⁷⁵ Srov. *Einführung*, s. 241–242.

⁴⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 195; *Dogma*, s. 240.

⁴⁷⁷ Srov. *Einführung*, s. 167.

⁴⁷⁸ *Gott Jesu*, s. 55.

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 67.

⁴⁸⁰ *Schauen*, s. 39.

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 49.

⁴⁸² Tamtéž, s. 50.

⁴⁸³ K této problematice srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 185.

⁴⁸⁴ Srov. *Jesus II.*, s. 222–223. Srov. dvojí pravdu o člověku v meditaci nad Pilátovým výrokem „ecce homo“: „V něm, Ježíši Kristu, můžeme číst, co je člověk, projekt Boží (...). Ve ztýraném Ježíši můžeme vidět, jak člověk může být brutální, malý a uboze nízký. V něm můžeme pozorovat dějiny lidské nenávisti a hříchu. (...) Otázka »co je člověk?« nachází odpověď v následování Ježíše Krista. V jeho krocích můžeme

Pro papeže je rovněž kříž zjevením Božího tajemství. Svědectví římského setníka, který o ukřižovaném Ježíši vyznává, že je Božím Synem (srov. Mk 15,39), ukazuje, že pohané „skrze trpícího Syna poznávají pravého Boha.“⁴⁸⁵ Roztržení chrámové opony (srov. Mk 15,38) symbolizuje odhalení Boží tváře, která byla dosud zahalená. V Ukřižovaném se odhalil Bůh jako „ten, který miluje až do krajnosti.“⁴⁸⁶

Ježíš na kříži nezjevuje jen „Boží tvář“, ale rovněž „Boží jméno“. Podle papeže dokončuje Ježíš to, co Mojžíš začal u hořícího keře, kde Bůh zjevil své „jméno“ (srov. Ex 3,14). Ježíš jako nový Mojžíš je sám „Božím jménem“, pravým poznáním Boha.⁴⁸⁷ Ježíš svými výroky o sobě „já jsem to“ odkazuje na tajemné starozákonné zjevení Božího jména JHWH, které sám Bůh vyložil jako „Jsem, který jsem.“ Jelikož Ježíš jako Syn je s Otcem jedno (srov. Jan 10,30), je jeho sebe prezentace zároveň zjevením Boha Otce.⁴⁸⁸ Právě tato skutečnost se v plnosti zjevuje na kříži:

„Po otázce židů – a také naší otázce – „Kdo jsi?“ Ježíš nejprve odkazuje na toho, který ho poslal a od kterého odvozuje to, co promlouvá k světu. Ještě jednou opakuje formuli zjevení „já jsem to“, ovšem rozprostírá ji do budoucích dějin. »Až povýšíte Syna člověka, tehdy poznáte, že jsem to já...« (Jan 8,28) Na kříži se poznává jeho synovství, jednota jeho bytí s Otcem. Kříž je v pravdě »výše«. Je to výše »lásky až do krajnosti« (13,1); na kříži je Ježíš na »výši« Boha, který je láska. Tam ho lze »poznat«, poznat »že jsem to já«.

Hořící keř je kříž. Nejvyšší nárok zjevení, »já jsem to« a Ježíšův kříž jsou neoddělitelné. (...)⁴⁸⁹

Můžeme shrnout, že podle Ratzingera se na kříži završuje zjevení Boha, protože se zde vyjevuje totální jednota Otce a Syna v lásce.⁴⁹⁰ Kříž je proto pravým a jedinečným „místem“ poznání trojjediného Boha. Přestože náš teolog považuje kříž za vrcholné místo zjevení tajemství Trojice, trinitární reflexi nerozvíjí. Především se nesetkáváme s hlubšími úvahami o zjevení Ducha svatého.⁴⁹¹

---

den co den poznávat v trpělivosti lásky a utrpení, co je člověk a jak se jím stát.“ RATZINGER, *Im Anfang schuf Gott*, s. 59.

⁴⁸⁵ Srov. *Jesus* II., s. 248–249, 34.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 233.

⁴⁸⁷ Srov. tamtéž., s. 108–110.

⁴⁸⁸ Srov. *Jesus* I., s. 398–400.

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 401.

⁴⁹⁰ „Trinitární tajemství lásky, které se vyjevuje ve slově »Syn«, je zcela jedno s dějinným tajemstvím lásky, realizované v Ježíšově pesachu.“ Tamtéž, s. 395

⁴⁹¹ „Jestliže však Ježíš na kříži nepřekonatelným způsobem učedníkům zjevuje, daruje, otevírá, komunikuje hlubinu své osobní identity, pak je nevyhnutelně zjevitelem celé Trojice a všeho ostatního. V kříži vrcholí celé zjevení. Z toho nevyhnutelně vyplývá, že zároveň musí kulminovat inspirativní působení Ducha, pod

3.4.2 Spasitelský význam Kristova kříže

Současný papež věnuje více pozornosti soteriologickému než zjevitelskému významu Kristova kříže. V následující části naší práce se pokusíme popsat Ratzingerův výklad velikonočního tajemství, které člověku přineslo spásu. Budeme vycházet především z druhého svazku papežovy knihy o Ježíši, která ovšem navazuje na předchozí Ratzingerovy studie týkajících se velikonočních událostí.

Již na začátku našeho zkoumání můžeme říci, že základní kategorií, kterou náš autor popisuje soteriologický význam Kristovy smrti, je kategorie „oběti.“ Pokud bychom chtěli souhrnně vyjádřit Ratzingerův výklad spasitelského významu Ježíšova kříže, můžeme ho označit jako *zástupnou dokonalou oběť, která byla uskutečněna skrze radikální poslušnost Krista Velekněze a jež přinesla smíření a sjednocení člověka s Bohem i mezi lidmi navzájem.*

V následujícím oddíle se pokusíme analyzovat jednotlivé části této teze. Nejprve popíšeme, jak náš autor pojímá Ježíšovu poslušnost a její spasitelský význam. Poté se zaměříme na Ratzingerův výklad kategorie „oběti“ a její „zástupnosti“ za lidstvo. Nakonec budeme zkoumat, jak lze podle našeho autora pojímat smíření, které Ježíšova oběť přinesla.

3.4.2.1 Poslušnost Krista Velekněze

Východiskem Ratzingerových úvah o spáse uskutečněné Kristovým křížem je Ježíšova poslušnost, která se projevuje v jeho modlitbě k Bohu. Papež věnuje pozornost Ježíšově modlitbě na Olivové hoře. Ježíšova lidská vůle se v poslušnosti sjednocuje s vůlí Syna, tato poslušnost překonává rozdělení božské a lidské vůle způsobené hříchem a umožňuje synovskou jednotu mezi Bohem a člověkem.⁴⁹²

Benedikt XVI. spatřuje důležitou souvislost mezi Ježíšovou modlitbou na Olivové hoře a tou, kterou nám předkládá list Židům: „Ježíš za svého pozemského života přinesl s bolestným voláním a slzami oběť modliteb a úpěnlivých proseb Bohu, který ho mohl zachránit před smrtí; a Bůh ho pro jeho pokoru slyšel.“ (Žid 5,7). List Židům nejen Ježíšovu modlitbu v Getsemanech, ale celé jeho utrpení chápe jako „jedinou úpěnlivou prosbu k Bohu.“⁴⁹³ V této modlitbě se podle papeže realizuje Ježíšovo velekněžství: „Právě v křiku, pláči a modlitbě koná Ježíš to, co přísluší veleknězi: vynáší k Bohu bídu lidského

---

jehož přímým vlivem bylo sepsáno celé Písmo.“ Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Duch svatý a kříž Ježíše z Nazareta,“ in *MKR Communio* 3 (1998), s. 238.

⁴⁹² Srov. *Jesus* II., s. 181–183.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 186.

bytí; přináší člověka před Boha.⁴⁹⁴ Ratzinger v návaznosti na exegezi Alberta Vanhoye připomíná, že slovo „přinášet“ („prospherein“) patří do terminologie starozákonního kultu a výraz „dojít dokonalosti“ („teleioun“) (Žid 5,8) má původně význam „vysvětit na kněze“. Papež proto shrnuje:

„Toto místo tedy říká, že Ježíšova poslušnost, nejzazší »ano« Otci, vybojované na Olivové hoře, ho současně »vysvětila na kněze«, že právě tímto, darem sebe sama, vynesemím lidského bytí k Bohu, se v opravdovém smyslu stal knězem »podle řádu Melchizedechova« (Žid 5,9).“⁴⁹⁵

Vykupitelské dílo Ježíše z Nazareta má základ v Kristově synovské poslušnosti, ve které přináší dar sebe sama Otci, a v modlitbě tak nese k Bohu celé lidstvo. Papež zmiňuje rovněž 10. kapitolu listu Židům, podle které Ježíš realizuje pravý kult, protože Bohu nepřináší oběti zvířat, ale oběť sebe sama, oběť svého těla. Vtělený Syn ve svém těle „přináší celé lidské bytí Bohu nazpět (...). Jeho tělesná poslušnost je nová oběť, do níž nás všechny vtahuje a v níž se naše neposlušnost ruší a proměňuje jeho láskou.“⁴⁹⁶ Podle našeho autora je dokonalá Ježíšova poslušnost vyjádřením jeho radikální lásky k svému Otci a k lidem, která tak napravuje hřích lidské neposlušnosti jakožto nelásky.

Vidíme, že papež vykládá spasitelské dílo uskutečněné na kříži na základě Ježíšovy poslušnosti. V důrazu, který náš teolog klade na jednotu mezi vůlí Otce a vůlí vtěleného Syna, můžeme rovněž spatřovat snahu odmítnout interpretace spasitelského významu Kristova kříže, které kladou proti sobě vůli Otce a vůli Syna, což je z hlediska trinitární teologie nesmyslné.⁴⁹⁷ K takovým teoriím patří především nesprávný pokus chápat kříž jako zástupný trest, který proti sobě staví „spravedlivě rozhněvaného Boha Otce“ a „milosrdného a utrpením trestaného“ Boha Syna. Podobný protiklad mezi vůlí Otce a vůlí Syna je rovněž patrný v takové podobě satisfakční teorie, podle níž lidským hříchem způsobená urážka Boha Otce je nekonečná, a proto ji může usmířit pouze nekonečné zadostiučinění vtěleného Boha Syna.⁴⁹⁸

Můžeme shrnout, že podle Ratzingera Ježíšova ukřižovaná poslušnost zjevuje nejen trinitární jednotu mezi Otcem a Synem, ale vyjadřuje rovněž „vtažení“ lidské vůle do této jednoty, jež překonává rozdělení hříchu a přináší spásu.

---

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ Tamtéž, s. 186–187.

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 259.

⁴⁹⁷ Srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 331.

⁴⁹⁸ Srov. MENKE, „Kreuz und Auferstehung Jesu Christi,“ s. 201–203.

3.4.2.2 Kříž jako oběť

Důraz na kněžskou poslušnost Ježíše z Nazareta umožňuje našemu autorovi chápat kříž především jako oběť. Ratzinger privileguje tuto soteriologickou kategorii jednak pro její biblický původ a jednak pro její teologický význam, který není jen christologický a soteriologický, ale též liturgický, svátostný a ekleziologický.

Papež navazuje na své dřívější teologické práce a ve druhém svazku své knihy o Ježíši komentuje biblické zmínky o Ježíšově utrpení a smrti jakožto oběti. Podle Benedikta XVI. je Kristus ukřižovaný a vzkříšený „novým chrámem“, který naplňuje a završuje starozákonní obětní kult.⁴⁹⁹ Papež ukazuje, jak různé podoby starozákonní oběti umožňují interpretovat tajemství kříže: Je to oběť velikonočního beránka, oběť smlouvy a oběť Hospodinova služebníka. O oběti smíření budeme muset pojednat ještě zvlášť.

Ježíšovo obětní smýšlení vyjadřují především události poslední večeře, která je „anticipací kříže a zmrtvýchvstání“.⁵⁰⁰ Náš autor se přiklání k janovské chronologii, podle níž Ježíšova večeře s učedníky není obyčejnou starozákonní paschální večeří, ale předjímáním jeho paschy, kdy umírá na kříži jako pravý Beránek.⁵⁰¹ Ukřižovaný uskutečňuje pravý exodus, pravou cestu ke svobodě.⁵⁰²

V Ježíšových slovech při poslední večeři pak vystupuje tématika oběti smlouvy (srov. Ex 24) a zástupné oběti trpícího služebníka (srov. Iz 53). Mezi obojím je podle Ratzingera souvislost.⁵⁰³ Krev obětních zvířat, již se kropil oltář a lid, byla znamením věrnosti smlouvě na Sinaji a poslušnosti vůči Bohu (srov. Ex 24). Lidské zpronevření této smlouvě proto vyžaduje novou smlouvu (srov. Jer 31), která musí mít základ v nové poslušnosti. Takovou poslušnost uskutečňuje Ježíš: „Touto poslušností sahající ke kořeni lidského bytí je poslušnost Syna, který se učinil služebníkem a ve své poslušnosti až k smrti na sebe bere, protrpí a překoná všechnu lidskou neposlušnost.“⁵⁰⁴ Ježíš, který

---

⁴⁹⁹ Srov. *Jesus II.*, s. 36.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 134. Pro Ratzingera vyjadřují slova poslední večeře Ježíšovo smýšlení o soteriologickém významu jeho smrti. Eucharistie anticipuje Kristovu smrt a ukazuje její smysl: „Kdyby nebylo slov při poslední večeři, byla by smrt pouhá poprava bez rozpoznatelného smyslu.“ Joseph RATZINGER, *Eucharistie – Mitte der Kirche*, München: Erich Wewel Verlag, 1978, s. 11.

⁵⁰¹ Srov. *Jesus II.*, s. 131–134.

⁵⁰² Srov. *Jesus I.*, s. 48.

⁵⁰³ Srov. *Jesus II.*, s. 151–154.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 152–153.

zakládá novou smlouvu ve své poslušnosti, proto zároveň naplňuje předpověď o Božím služebníkovi, který ponese hříchy mnohých a získá jim spásu.⁵⁰⁵

Podle Benedikta XVI. je možné nalézt v celé obětní tématice myšlenku Kristovy zástupné poslušnosti, která napravuje lidský hřích. To platí i pro oběť beránka. Papež odkazuje na objev Joachima Jeremiase, že hebrejské slovo „talia“ znamená jak „beránek“, tak „služebník“. Ježíš jako pravý Beránek osvobozuje svět ze zajetí hříchu prostřednictvím svého „služebného“ utrpení a smrti za druhé.⁵⁰⁶

Oběť na kříži proto Ratzinger podobně jako ve svém *Úvodu do křesťanství* interpretuje jako vrcholný projev Ježíšovy „proexistence“: existence ne jen pro sebe, ale pro Boha a pro člověka.⁵⁰⁷ Kristova oběť na kříži je proto jak sestupnou kategorií, tedy darování Boha člověku, tak také kategorií vzestupnou, tedy sebeodevzdání člověka Bohu.⁵⁰⁸

Jelikož je podstatou Ježíšovy oběti jeho „bytí pro“, jeho láska k Bohu a k člověku, odmítá náš autor interpretaci Kristova kříže jako usmíření Božího hněvu.⁵⁰⁹ Takový výklad činí poselství o Boží lásce nevěrohodným. Bolest, násilí a smrt se stávají prostředkem vyjádření Ježíšovy lásky, a pouze takto jsou zevnitř proměněny a překonány.⁵¹⁰ Jestliže Kristus přináší lidstvu spásu prostřednictvím své zástupné poslušnosti, která je výrazem jeho lásky, můžeme se ptát, jak této zástupnosti rozumět.

---

⁵⁰⁵ V této souvislosti se papež zabývá otázkou, co to znamená, když Ježíš mluví o své krvi, že se prolévá „za mnohé.“ Náš autor tvrdí, že Jeremiasovu tezi, že „mnozí“ z filologického hlediska jsou „všichni“, je třeba překonat, neboť „mnozí“ u Izaiáše a Ježíše znamená celek Izraele. Teprve církev pronikající do plného tajemství poznává, že Ježíš nezemřel jen za Izrael, ale za všechny (srov. 1Tim 4,26). Srov. *Jesus II.*, s. 154–158. K probíhající diskusi ohledně „za mnohé“ – „za všechny“ srov. Magnus STRIET (ed.), *Gestorben für wenn? Zum Diskussion um das „pro multis“* Freiburg i. Br.: Herder, 2007.

⁵⁰⁶ Srov. *Jesus I.*, s. 48–49.

⁵⁰⁷ Srov. *Jesus II.*, s. 154–155; *Einführung*, s. 237–238.

⁵⁰⁸ Ratzinger vytýká (krom jiného) *Holandskému katechismu*, že zcela opomíjí vzestupnou soteriologickou linii: „Tato smrt je dar milosti od Boha i oběť člověka v jednom. »Katabatická« (sestupující) i »anabatická« (vzestupující) linie patří dohromady. Obě odpovídají biblickým výpovědím, obě odpovídají skutečnosti.“ *Dogma*, s. 77.

⁵⁰⁹ Srov. *Einführung*, s. 238–239. „Mnoho lidí má na základě nepochopené teologie celkem falešný obraz (o Bohu), obraz ukrutného Boha, který žádá krev vlastního Syna.“ *Gott Jesu*, s. 45. K problematice srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 330–332.

⁵¹⁰ „(Ježíš) naplňuje to, co řekl v promluvě o pastýři: »Nikdo mi jej (život) neodnímá, ale dávám jej sám od sebe« (Jan 10,18). Život mu bude odňat na kříži, ale on jej už teď dává sám od sebe. Proměňuje svoji násilnou smrt ve svobodný akt vydání se za druhé a pro druhé.“ *Jesus II.*, s. 151. „On nereaguje na násilí násilím, což by mohl, ale ukončuje násilí tím, že ho proměňuje v lásku. Skutečnost zabíjení a smrti je v lásce proměněna, násilí je poraženo láskou. To je ta základní proměna, na níž stojí vše ostatní. To je ta vlastní proměna, kterou svět potřebuje a která jediná může svět spasit. Protože Kristus zevnitř proměnil sílu násilí v úkon lásky, a tím nad ní zvítězil, je sama smrt proměněna: Láska je silnější než smrt. Láska zůstává.“ *Unterwegs*, s. 127–128. Srov. *Schauen*, s. 23.

3.4.2.3 Zástupnost Kristovy oběti

Papež Benedikt XVI. shodně s exegetou Peterem Stulmacherem přiznává, že pro současné myšlení je představa zástupné oběti těžko srozumitelná. Immanuel Kant a další osvícenští filosofové postulují nemožnost zastoupení jedno člověka druhým na základě autonomie individua, které je morálně zodpovědné pouze samo za sebe.⁵¹¹ Pro biblické myšlení je tomu jinak, jak zdůrazňuje papež, „ve Starém zákoně se myšlenka zástupnosti jeví jako naprosto ústřední.“⁵¹² Je to zřejmé například na postavě Mojžíše, který se přimlouvá za svůj lid a zástupně za něj trpí a především na postavě trpícího služebníka z Iz 53, „který na sebe bere vinu druhých a tak je ospravedlňuje.“⁵¹³ Na tyto postavy navazuje Ježíšovo poslání, jehož nejhlubším obsahem je tajemství zástupnosti. Prorocká slova velekněze Kaifáše o smrti jednoho člověka za lid (srov. Jan 11,50) podle Benedikta XVI. shrnují tradici Izraele a svědčí o Ježíšově „proexistenci“.⁵¹⁴

Jak jsme již výše mohli pochopit, náš autor Kristovo utrpení a smrt nechápe ani jako zástupné odsouzení hříchu na Ježíši, ani jako přenesení trestu z hříšníka na nevinného Ježíše, ale jako událost, ve které vtělený Syn jako „korporativní osoba“ nese celé lidství k svému Otci.⁵¹⁵ Tato zástupnost je zjevná v modlitbě, kterou se ukřižovaný Pán modlí na kříži. Papež zdůrazňuje, že Ježíšův výkřik: „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“ (Mk 15,34) není výraz opuštěnosti a beznaděje, ale voláním k Otci slovy žalmu 22, v nichž nese celý Izrael a celé lidstvo:

„Není to »nějaký« výkřik opuštěného člověka. Ježíš se modlí velký žalm trpícího Izraele a pojímá tak do sebe nejen celé utrpení Izraele, ale všech lidí tohoto světa, trpících skrytostí Boha. Sám nese před Boží srdce bědný křik světa, který nepřítomností Boha strádá. Identifikuje se s trpícím Izraelem, s lidstvem, trýzněným temnotou Boha, pojímá do sebe jeho křik, bídu, celou jeho bezmoc a tím je zároveň proměňuje.“⁵¹⁶

Vzhledem k tomu, že Ježíš přednáší modlitbu Izraele, je podle našeho autora nutné překonat příliš individualistický výklad ukřižování. Žalm je velmi osobní modlitbou, která je však zároveň kolektivní. Ježíšův osobní hlas se spojuje s hlasem Izraele a vůbec celého lidstva, a tak Kristovo utrpení „není jen individuální, ale nese v sobě bídu nás všech.“⁵¹⁷

⁵¹¹ KUHN (ed.), *Gespräch über Jesus*, s. 92–93, 109–110.

⁵¹² *Jesus II.*, s. 195.

⁵¹³ Tamtéž, s. 197. Srov. Joseph RATZINGER, „Stellvertretung“ in *HThG II.*, München 1963, s. 566–570.

⁵¹⁴ Srov. *Jesus II.*, s. 197.

⁵¹⁵ Srov. tamtéž, s. 239, 259.

⁵¹⁶ Tamtéž, s. 237–238.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 239.

Ukřižovaný Ježíš proto přináší oběť svého život nejen za nás, ale také s námi.⁵¹⁸ Podle papeže tudíž Ježíšova zástupnost není jen exkluzivní, ale také inkluzivní, protože v Kristu je posláním celé církve: „Mystérium kříže tu nestojí proti nám, ale zahrnuje nás do sebe.“⁵¹⁹ Církev má mít podíl na Kristově zástupné poslušnosti a stávat se darem pro druhé. To se děje ve slavení eucharistie, která „vtahuje každého jednotlivce a svět do Kristovy lásky“ a činí z nich „živou a svatou oběť“ (srov. Řím 12,1).⁵²⁰ Církev se tak skrze eucharistii podílí na Ježíšově bytí pro druhé, aby mohla realizovat své poslání lásky ve světě.⁵²¹ Podle Ratzingera proto Kristova velikonoční oběť, liturgie a konkrétní život církve tvoří neoddělitelnou jednotu.⁵²²

3.4.2.4 Kristova oběť jako smíření

Nyní se dostáváme k cíli papežových úvah o soteriologickém významu Kristovy oběti na kříži: Ježíš, který zástupně trpí za druhé, přináší člověku smíření s Bohem, jež je podstatou spásy. Papež v tomto svém zamyšlení vychází z biblických míst, které Ježíšovu smrt interpretují na základě starozákonní oběti smíření.

Papež vícekrát zmiňuje text z listu Římanům, ve kterém apoštol Pavel označuje Ježíše za „hilasterion“ (Řím 3,25), čímž je míněn příkrov schrány úmluvy, který býval v Den smíření při smírné oběti kropen krví.⁵²³ Tento příkrov je znamením Boží přítomnosti, a zároveň místem očištění od hříchu. Pokud Pavel označuje Ježíše jako „hilasterion“, je tím vyjádřeno, že v Kristu je Bůh sám „místem“ smíření:

„Ježíš sám je přítomnost živého Boha. V něm se stýkají Bůh a člověk, Bůh a svět. V něm se děje to, co bylo míněno obřadem smíření Dne smíření: ve vydání se na kříži vkládá Ježíš

---

⁵¹⁸ Srov. tamtéž.

⁵¹⁹ Srov. tamtéž, s. 260. K Ratzingerovu pojetí inkluzivní zástupnosti srov. MENKE, „Kreuz und Auferstehung Jesu Christi“, s. 211–214. K zřejmé souvislosti s pojetím inkluzivní zástupnosti u Balthasara srov. Hans Urs von BALTHASAR, *Teologie troch dní*, Trnava: Dobrá kniha, 2009, s. 151–161; Karl-Heinz MENKE, „Balthasarova »Teologie tří dnů«. Ježíš jde na kříž, k mrtvým, k Otci,“ in *MKR Communio* 1 (2010), s. 30–35.

⁵²⁰ Srov. *Jesus* II., s. 262.

⁵²¹ „Um die Rettung aller sein zu können, muss sich die Kirche nicht auch äußerlich mit allen decken, sondern eher macht dies ihr Wesen aus, dass sie in der Nachfolge Christi, des »Einen«, die Schar der »Wenigen« darstellt, durch die Gott »die Vielen« retten will. Ihr Dienst wird zwar nicht von allen, wohl aber für alle getan.“ RATZINGER, „Stellvertretung,“ s. 574. Srov. *Unterwegs*, s. 113–126. Tématika se rovněž odráží v první encyklice současného papeže. Srov. Benedikt XVI., Encyklika *Deus caritas est*, Praha: Nakladatelství Paulínky, 2006, čl. 19–39.

⁵²² Ke vztahu mezi teologií kříže, eucharistie a ekleziologie srov. např. *Unterwegs*, s. 109–130; Joseph RATZINGER, *Duch liturgie*, Brno: Barrister & Principal, 2006, s. 30–43; Joseph RATZINGER, „Eucharistie und Mission,“ in *JRGS* 11, s. 397–423. Ze sekundární literatury srov. Helmut HOPING, „Gemeinschaft mit Christus“ in *IKZ Communio* 35 (2006), s. 558–570.

⁵²³ Srov. *Jesus* II., s. 54–56, 255–257.

takřikajíc veškerou vinu světa do Boží lásky a v ní ji rozpouští. Přistoupit ke kříži, vstoupit do společenství s Kristem znamená vstoupit do prostoru proměny a smíření vin.⁵²⁴

Ratzinger zdůrazňuje, že Ježíš nesmiřuje Boha s člověkem, ale člověka s Bohem, a to tak, že „Bůh ustanovuje sám sebe místem smíření a ve svém Synu bere utrpení na sebe. Bůh sám daruje do světa svoji nekonečnou čistotu.“⁵²⁵ Benedikt XVI. se vícekrát zamýšlí nad biblickým pojmem „čistoty“ a ukazuje, že to není jen pojem morální, ale je schopností člověka přijít k Bohu.⁵²⁶ Pravou čistotu daruje člověku Ježíš, neboť on ho uschopňuje pro Boha. Podle papeže je „koupel, která nás očišťuje, Ježíšova láska, jdoucí až k smrti.“⁵²⁷ Nejvyšším projevem očišťující Boží lásky je Kristův kříž:

„V Ježíšově utrpení se veškerá špína světa dotýká nekonečně Čistého, Ježíšovy duše a tím i samotného Božího Syna. Je-li zpravidla čisté dotekem nečistého nakaženo a poskvřeno, zde je tomu naopak: tam, kde se svět s veškerým bezprávím a hrůzami, které jej poskvřují, dotkne nekonečně Čistého – je on, čistý, zároveň tím silnějším. V tomto doteku špína světa skutečně vyprchá, pozbude platnosti, proměněna v bolest nekonečné lásky. Protože s člověkem Ježíšem je tu nekonečné dobro, je teď v dějinách přítomná síla, která působí proti veškerému zlu, a dobro je pořád nekonečně větší než celá sebehřůznější masa zla.“⁵²⁸

V těchto obrazných slovech je vyjádřeno, že je to Kristova božská láska, které očišťuje svět od hříchu a činí ho schopným návratu k Bohu. Jestliže podle Ratzingera Ježíš v celém svém životě přináší světu Boha, na kříži paradoxně dochází k nejhlubšímu „dotyku“ Boha s člověkem. To je naznačeno roztržením chrámové opony při Ježíšově smrti (srov. Mk 15,38): „Teď oponu odhalil sám Bůh, ukázal se v Ukřižovaném jako ten, který miluje až do krajnosti. Přístup k Bohu je volný.“⁵²⁹

V Kristově velekněžské oběti se zcela spojuje božská a lidská láska a vytváří plné *communio* mezi Bohem a člověkem.⁵³⁰ Vlastní spása člověka tedy spočívá ve sjednocení člověka s Bohem. Společenství mezi Bohem a člověkem, které je založeno v Ježíšově

---

⁵²⁴ Tamtéž, s. 55. Menke upozorňuje na to, že Pavlovo označení Ježíše jako „hilasterion“ znamená, že Kristus je chápán jako místo přítomnosti Boží a nikoliv jako „oběť za hřích“. Proto z tohoto úryvku nelze vyvozovat, že by Bůh chtěl smrt svého Syna jako oběť za hřích. Srov. MENKE, *Jesus ist Gott der Sohn*, s. 132.

⁵²⁵ Tamtéž, s. 256. „Bůh nečeká, až viníci přijdou a usmíří se, nýbrž sám jim jde vstříc a usmířuje je. Zde se ukazuje pravý směr vtělení, pravý význam kříže.“ *Einführung*, s. 232.

⁵²⁶ Srov. *Jesus II.*, s. 74–78.

⁵²⁷ Tamtéž, s. 76.

⁵²⁸ Tamtéž, s. 255–256.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 233.

⁵³⁰ Srov. *Schauen*, s. 79.

poslušnosti, umožňuje překonání rozdělení mezi lidmi a uzdravení hříchem zraněného světa.⁵³¹

3.4.2.5 Závěr – Kristův kříž jako společenství s Bohem

Poté, co jsme v hrubých rysech načrtli Ratzingerův výklad spasitelského významu Kristova kříže, pokusíme se naše zjištění shrnout a zhodnotit. Jak jsme pozorovali, náš autor pojímá Ježíšovo utrpení a smrt především jako *zástupnou oběť kněžské poslušnosti, která přinesla smíření člověka s Bohem i mezi lidmi navzájem*. V Ratzingerově pojetí je „kříž liturgií poslušnosti, v níž se projevuje jednota mezi Otcem a Synem ve věčném Duchu.“⁵³² Podle papeže se na kříži završuje poslání Ježíše „přinést světu Boha“, které je patrné již před Velikonocemi.⁵³³ Kříž je totiž vrcholným projevem jednoty Boží a lidské vůle a v Ježíšově naprosté synovské poslušnosti vůči Otci je zlomen lidský vzdor vůči Bohu.

Podle Ratzingera je člověk vykoupen ne samotným utrpením, ale láskou a poslušností vtěleného Syna, proto náš autor odmítá interpretovat Kristův kříž jako zástupný trest.⁵³⁴ Nepřijímá rovněž satisfakční teorii, a zcela vyhýbá kategorii „zadostiučinění“.⁵³⁵ Jak říká Menke, „když Ježíš vstupuje na místo hříšníků, pak ne proto, aby náhradním způsobem zaplatil Otci za jejich viny, nýbrž aby hříšníky přivedl k obrácení a k obnovenému společenství s Otcem.“⁵³⁶

Podle papeže Ježíš ve svém utrpení ani ve svém posledním výkřiku na kříži není od svého Otce opuštěn. Ukřížovaný vstupuje do „pekla“ člověka vzdáleného Bohu, aby „vztyčil uprostřed opuštěnosti Bohem blízkost Boží“.⁵³⁷ Je zřejmé, že podle Ratzingera

---

⁵³¹ Srov. *Unterwegs*, s. 113–126.

⁵³² MTK, „Některé otázky týkající se teologie vykoupění,“ in *Dokumety MTK věnované christologii a soteriologii do roku 1995*, čl. 12, s. 155.

⁵³³ *Jesus I.*, s. 73.

⁵³⁴ K původu teorie „penální substitute“ u Martina Luthera a Jana Kalvína srov. Christoph SCHÖNBORN, *Gott sandte seinen Sohn. Christologie*, Paderborn: Bonifatius, 2002, s. 253–267. „Penální substituci“ ve své kritice papežova výkladu kříže zastává evangelický teolog Uwe Swarat. Srov. Uwe SWARAT, „Das Kreuz Jesu als Gottesdienst vollkommenen Gehorsams? Zum Verständnis der Heilsbedeutung des Todes Jesu im Buch Joseph Ratzingers,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 170–174. O neudržitelnosti této teorie jak z exegetického tak z dogmatického hlediska srov. MENKE, *Jesus ist Gott der Sohn*, s. 116–147.

⁵³⁵ Srov. Lothar ULRICH, „Satisfakční teorie,“ in Wolfgang BEINERT (a kol.), *Slovník katolické dogmatiky*, Olomouc: MCM, 1994, s. 112. Výklad kříže pomocí kategorie „zadostiučinění“ může být přijatelný srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 338–341.

⁵³⁶ Srov. MENKE, *Jesus ist Gott der Sohn*, s. 132.

⁵³⁷ *Einführung*, s. 245.

Kristus nezakouší „pekelná muka“.⁵³⁸ Ježíš vstupuje do kruté reality smrti jakožto opuštěnosti, ale překonává ji skrze svou lásku k Bohu.⁵³⁹

Pro Ratzingera je tedy kříž návratem člověka k Bohu, jeho zbožštěním. V kříži je tak skryta samotná událost zmrtvýchvstání, neboť Ježíšova láska je silnější než smrt.⁵⁴⁰ Pravá spása člověka se děje tudíž pouze skrze Ježíšův kříž.

3.4.3 Soteriologie

Podle Ratzingera pravou spásu přinesl člověku Kristův kříž, neboť on je největším projevem uzdravující Boží lásky k hříšnému člověku. Nyní se pokusíme vyjádřit, co to pro člověka konkrétně znamená, a přiblížit tak Ratzingerovu soteriologii. Nutno říci, že toto téma je poměrně rozsáhlé (týká se rovněž mimo jiné také teologické antropologie, eschatologie a etiky) a velmi diskutované. My se zaměříme na Ratzingerovo chápání spásy jako osvobození člověka a na jeho polemiku s politickou teologií a s teologií osvobození. Pokusíme se při tom poukázat na určitý vývoj myšlení současného papeže, neboť jeho teologická reflexe spásy se přes všechnu kontinuitu stále rozvíjí v reakci na mnoho dobových podnětů.

3.4.3.1 Spása jako osvobození

Ratzinger chápe spásu především jako dar pravé svobody, ačkoliv samotný pojem „osvobození“ objevujeme až v jeho novějším díle. Ve starším Ratzingerově díle se setkáme s pojmáním spásy jako přechodu člověka od „bytí jen pro sebe“ k „bytí pro druhého“, který se v plnosti uskutečňuje v kříži „exemplárního člověka.“ Člověk, který je ze své podstaty vztahové bytí, nachází své plné uskutečnění v Ježíšově „proexistenci“, kterou v plnosti projevil právě na kříži.⁵⁴¹ Takto pojatá spása je především dovršením stvoření, naplněním tvůrčí ideje Boha o člověku. Umožňuje však také vysvětlit vykoupění z hříchu a zla, neboť peklo znamená „chtít být jen sám“, tedy odmítnutí bytí ve vztahu.⁵⁴² Kříž tedy jednak přináší vykoupění tím, že obnovuje hříchem ztracený vztah člověka

---

⁵³⁸ K problematice srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 332–333.

⁵³⁹ „Kdo svou existenci tak rozepjal, že je současně ponořen v Boha a ponořen do propasti Bohu vzdáleného tvora (...) je skutečně ukřižovaný.“ *Einführung*, s. 239. Z tohoto hlediska je třeba odmítnout názor luterského teologa Ringlebena, že Ježíš byl naprosto opuštěn od svého Otce. Srov. Joachim RINGLEBEN, „Lutherische Anfrage an Joseph Ratzingers Darstellung der Passion Jesu,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 133–136.

⁵⁴⁰ „Sie (Auferstehung) ist das Stärkersein der Liebe gegenüber dem Tod.“ *Einführung*, 249. „Ve výkřiku z žalmu 22 (...) je také již přítomný základ vzkříšení (...) neboť jeho lidství je vnořeno do trinitárního rozhovoru věčné lásky.“ *Gott Jesu*, s. 69.

⁵⁴¹ Srov. *Einführung*, s. 169, 207; *Dogma*, s. 221.

⁵⁴² Srov. *Einführung*, s. 259–260; *Gott Jesu*, s. 55.

k Bohu,⁵⁴³ a zároveň dovršuje jeho lidství v nové kvalitě vztahové existence, k „proexistenci.“

Ratzinger reaguje ve svých novějších pracích na touhu člověka po opravdové svobodě a stále častěji mluví o spáse jako o osvobození. Podle našeho autora však pravá svoboda není naprostá autonomie a nezávislost na všech i na Bohu, ale naopak „bytí ve vztahu“, tedy v lásce.⁵⁴⁴ Vztahovost lidského bytí je totiž do podstaty člověka „vepsána“ Bohem Stvořitelem, odmítnout ji znamená žít proti pravdě a v hříchu.⁵⁴⁵ Je zřejmé, že pouze láska umožňuje svobodu, a Ratzingerovo pojetí svobody proto můžeme označit jako dialogické.⁵⁴⁶

V návaznosti na myšlenky Maxima Vyznavače náš teolog vysvětluje, že jedinou cestou ke svobodě, tedy k opravdovému lidství, je zbožštění, které spočívá v úplném sjednocení Boží a lidské vůle:

„Stává se tak pochopitelným i způsob našeho osvobození, naší účasti na svobodě Syna (...) v jednotě vůlí se udála ta největší myslitelná proměna člověka a současně to jediné žádoucí: jeho zbožštění.“⁵⁴⁷

Pro Ratzingera je kříž místem osvobození od hříchu sebelásky, která vytváří protiklad Boží a lidské vůle, k lásce, v níž se uskutečňuje společenství Boží a lidské vůle, a tím opravdová synovská svoboda.⁵⁴⁸ Spása se děje primárně skrze Kristův kříž, v němž se v plnosti uskutečňuje společenství mezi Bohem a člověkem.

Ratzinger chápe spásu jako bytostné osvobození člověka a odmítá chápat spásu pouze jako osvobození od vnějších zotročujících společenských a hospodářských struktur.⁵⁴⁹ Ve vlastním slova smyslu proto spása není politická kategorie:

---

⁵⁴³ K pojetí vykoupění z hříchů jako napravení synovského vztahu k Bohu skrze kříž srov. RATZINGER, *Im Anfang schuf Gott*, s. 64–74. „Ježíš Kristus je nový Adam, se kterým začíná nově lidské bytí. On, který je ze základu vztah a vztahové bytí, jako Syn napravuje vztah.“ Tamtéž, s. 73.

⁵⁴⁴ Srov. Joseph RATZINGER, „Vorfragen zur einer Theologie der Erlösung,“ in Leo SCHEFFCZYK (ed.), *Erlösung und Emanzipation*, Herder: Freiburg i. Br., 1973, s. 147–151.

⁵⁴⁵ Srov. papežův výklad podobenství o marnotratném synu: „Člověk, který chápe svobodu jako radikální libovůli, pouze své vlastní chtění a svoji vlastní cestu, žije ve lži, neboť ze své podstaty patří k pospolitosti, jeho svoboda je svobodou sdílenou (...). Tak vede falešná autonomie k otroctví: dějiny nám to ukázaly nesčetněkrát.“ *Jesus I.*, s. 244.

⁵⁴⁶ Srov. KOCH, *Das Geheimnis des Senfkorns*, s. 79–81.

⁵⁴⁷ Srov. *Schauen*, s. 35–37.

⁵⁴⁸ „V exodu Kristovy lásky, tedy v přechodu od protikladu ke společenství, který prochází skrze kříž poslušnosti, se uskutečňuje pravé vykoupění, tedy osvobození. Tento exodus vede z otroctví philautia, z propadnutí sobě samému a z uzavření se v sobě samém, do lásky Boží.“ *Lied*, s. 39.

⁵⁴⁹ Srov. MENKE, *Der Leitgedanke Joseph Ratzingers*, s. 59–68.

„Politicky uskutečněná spása není žádná spása. A emancipace, která přichází jen zvenčí, člověka neosvobozuje. Může přinést fragmenty svobody, možnosti svobody, ale ne svobodu samu. Svoboda může povstat jen ze svobody. Pouze tam, kde se člověk nechá osvobodit k lásce, ke smyslu, dotýká se území spásy. Kde však jeho „být“ je zakryto nastavením na „mít“, tam se pořád dál od svobody vzdaluje, a tak také od možnosti spásy. Na tomto místě se opět vynořuje otázka po Bohu. Pouze Bůh ve své podstatě může dostačit lidské svobodě.“⁵⁵⁰

Podle Ratzingera si člověk nemůže dávat spásu sám, proto ani politika nemůže přinést skutečnou spásu, kterou může dát pouze Bůh. Pokud se osvobození očekává pouze od politiky, pak dochází ke zbožštění státní moci a k její tyranii: „Skutky neospravedlňují, to znamená, politika nepřináší spásu, a když si ji nárokuje, stává se otroctvím.“⁵⁵¹ Ratzinger proto vede velmi ostrou polemiku s politickou teologií a s teologií osvobození, nakolik tyto směry redukují spásu člověka pouze na sociologickou veličinu.

V tomto ohledu je zajímavý komentář kardinála Ratzingera k soteriologii „nestora“ teologie osvobození Gustava Gutiérreze. Podle Ratzingera je vztah mezi teologií a politikou určen v díle tohoto jihoamerického teologa nesprávně, jelikož politicko-sociologická problematika nenáleží do oblasti nauky o spásy, ale do teologické etiky. Spása se totiž týká bytí člověka, tedy metafyziky, a politika se vztahuje k jednání člověka, tedy k etice.⁵⁵² Proto vlastní teologické řešení zmíněné problematiky je možné nalézt v sociální nauce církve, které usiluje „učinit víru operativní, to znamená vztáhnout ethos víry k hospodářskému a politickému rozumu a z tohoto vztahu rozvinout takové modely jednání, které nemohou produkovat spásu, ale poskytnout společenské podmínky pro vykoupené bytí.“⁵⁵³

Jestliže Ratzinger ostře rozlišuje mezi politikou a spásou, můžeme se ptát, jak pojímá vztah mezi horizontální a vertikální spásou.

3.4.3.2 Spása „podle Boha“ a „podle člověka“

Vzhledem k tomu, že v obecné rovině je spása každé osvobození od zla, můžeme ji rozlišit na vnitrosvětskou spásu, neboli spásu „podle člověka“, a na osvobození od hříchu a zbožštění, neboli spásu „podle Boha“.⁵⁵⁴ Již v naší analýze Ratzingerova pojetí předvelikonočního Ježíše a také v jeho teologii kříže jsme objevili zřejmý důraz na spásu

---

⁵⁵⁰ RATZINGER, „Vorfragen zur einer Theologie der Erlösung,“ s. 147.

⁵⁵¹ Joseph RATZINGER, „Politik und Erlösung,“ in *Vom Wiederauffinden der Mitte*, s. 264.

⁵⁵² Srov. tamtéž, s. 259–264.

⁵⁵³ Tamtéž, s. 263.

⁵⁵⁴ Srov. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta*, s. 289–293.

podle Boha. Na tuto skutečnost upozornil Walter Kasper se ve své recenzi *Úvodu do křesťanství*, který se domnívá, že v Ratzingerově teologii ztrácí kříž svůj kritický a na konkrétní církevní praxi zaměřený význam.⁵⁵⁵ Jisté je, že téma „pozemské“ spásy rozhodně není nepodstatné, zvláště v posledních desetiletích je zohledňováno také v církevním magisteriu.⁵⁵⁶

Na tuto skutečnost Ratzinger odpovídá tím, že všechna bída člověka není primárně problémem politickým nebo hospodářským, ale duchovním.⁵⁵⁷ Pouze v náležitém vztahu člověka k Bohu se mohou řešit konkrétní potíže naší doby, neboť jedině sjednocení Boha a člověka vytváří zároveň vzájemnost mezi lidmi.⁵⁵⁸ Následování Krista a jeho kříže je vždy cestou lásky k druhým, pomoci druhým.⁵⁵⁹ Podle našeho autora je primární spása „podle Boha“ a teprve skrze ni se může uskutečnit spása „podle člověka“.

Podobným způsobem pojímá spásu Benedikt XVI. ve své knize o Ježíši. Jedno z hlavních poselství knihy je bezesporu to, že člověk potřebuje Boha a že spása bez Boha je ďábelská a vede k otroctví. Reaguje tak na mentalitu sekulárního člověka, který si myslí, že k svému šťastnému životu Boha ani nepotřebuje.⁵⁶⁰ Podle papeže však Ježíš není dárcem spokojeného života podle světských měřítek, ale Dárcem Boha: „Co Ježíš vlastně přinesl? (...) Odpověď zní úplně jednoduše: Boha. Přinesl Boha. (...) Jen kvůli tvrdosti našich srdcí si myslíme, že to je málo.“⁵⁶¹ Ježíš ho může dávat, „protože sám je s Bohem jedno, protože je Syn.“⁵⁶² A právě Boha člověk skutečně potřebuje:

---

⁵⁵⁵ Srov. KASPER, „Theorie und Praxis,“ s. 152–157. Ratzinger v odpovědi souhlasí s Kasperem, že víra má „kritický a praktický“ charakter, odmítá však redukovat teologický výklad jako takový pouze na rozměr kritické praxe. Nakonec v této otázce spatřuje shodu mezi svými a Kasperovými závěry. Srov. tamtéž, s. 158–159.

⁵⁵⁶ Jan Pavel II. ve své encyklice *Redemptor hominis*, v návaznosti na *Gaudium et spes*, pojímá spásu, kterou přinesl Kristus, jako odpověď na různé podoby zla, které dnes ohrožují jednotlivce i svět. Srov. JAN PAVEL II., *Redemptor hominis*, Praha: Zvon, 1996, čl. 15–17.

⁵⁵⁷ „Náš svět je v nepořádku, protože naše srdce je v nepořádku, protože mu chybí láska, která by ukázala cestu k spravedlnosti.“ *Unterwegs*, s. 103.

⁵⁵⁸ Srov. úvahy o vztahu mezi *communio* a solidaritou: tamtéž, s. 113–126. „Účast na poslušnosti Syna je skutečná proměna člověka a pro Ratzingera jediná účinná událost pro proměnu a obnovu společnosti a světa vůbec.“ Erwin DIRSCHERL, „Gott und Mensch als Beziehungswesen. Die theologische und anthropologische Denkfigur Joseph Ratzingers ausgehend von der Christologie,“ in *Der Theologe Joseph Ratzinger*, s. 63.

⁵⁵⁹ Srov. *Lied*, s. 32; *Unterwegs*, s. 28–29.

⁵⁶⁰ Srov. *Jesus I.*, s. 58–63.

⁵⁶¹ Tamtéž, s. 73.

⁵⁶² Tamtéž, s. 405–406.

„Roztržka s Bohem je počátkem každé nákazy v člověku; a její překonání základní podmínkou míru ve světě. Jen člověk usmířený s Bohem může být v míru a souladu sám se sebou a jen člověk usmířený s Bohem i se sebou může šířit mír kolem sebe a dál do světa.“⁵⁶³

Papež svým podtržením vertikálního rozměru spásy zdůrazňuje její transcendentální charakter, jehož opomenutí vede k „popření svobody člověka a k falešným mesianismům.“⁵⁶⁴ Na druhou stranu se můžeme ptát, zda naopak poněkud nepodceňuje její horizontální rozměr, čemuž by Ratzingerovo pojmání předvelikonočního Ježíše nasvědčovalo.⁵⁶⁵

Užitečný nám bude postřeh Gerharda L. Müllera, který umožňuje postavit jakýsi most mezi Ratzingerovou soteriologií a teologií osvobození, jak ji reprezentuje Gutiérrez. Müller zdůrazňuje, že spása je jen jedna, má však svou transcendentní a imanentní dimenzi. Mezi pozemskými dobry a věčnou spásou je třeba rozlišovat, protože je nelze ztotožnit, ovšem ani zcela od sebe oddělit. Oba aspekty jsou totiž k sobě vztaženy a odkazují na sebe.⁵⁶⁶ Toto přesvědčení sdílí jak Ratzinger, tak Gutiérrez,⁵⁶⁷ rozdílná jsou však východiska obou teologů. Zatímco peruánský teolog se ptá, jak je možné mluvit o Bohu uprostřed nezměrné bídy jihoamerického lidu,⁵⁶⁸ papež si klade otázku, jak je možné mluvit o Bohu světu, který se domnívá, že jej nepotřebuje. Na základě tohoto rozlišení, jsou pochopitelné odlišné soteriologické důrazy obou autorů.

---

⁵⁶³ Tamtéž, s. 115.

⁵⁶⁴ Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Základní charakteristika teologie dějin Josepha Ratzingera,“ in *AUC Theologica* 1 (2011), s. 190.

⁵⁶⁵ Joseph Ratzinger - Benedikt XVI. se věnuje této otázce daleko více ve svých pojednáních týkajících se politiky, spravedlnosti ve světě, než christologie. Srov. Joseph RATZINGER, *Kirche, Ökumene und Politik*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1987; Joseph RATZINGER, *Wendezeit für Europa? Diagnosen und Prognosen zur Lage von Kirche und Welt*, Freiburg i. Br.: Herder, 1991.

⁵⁶⁶ Srov. Gustavo GUTIÉRREZ – Gerhard Ludwig MÜLLER, *An der Seite der Armen. Theologie der Befreiung*, Augsburg: Sankt Ulrich Verlag, 2004, s. 106.

⁵⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 24–25.

⁵⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 45, 84.

Závěr

V závěru naší práce shrneme a zhodnotíme výsledky našeho zkoumání christologie v díle Josepha Ratzingera – Benedikta XVI. Papežův teologický kolega z řezenské fakulty biblista Franz Mußner nazývá knihu *Ježíš Nazaretský* „knihou vztahů“.⁵⁶⁹ Myslím, že celou Ratzingerovu christologii můžeme označit jako „christologii ve vztazích“ a prostřednictvím těchto vztahů ji uchopit vcelku.

1. *Vztah mezi historií a vírou církve.* Ratzinger ztotožňuje „historického Ježíše“ a „Krista víry“. Základ pro tuto jednotu spatřuje v pojetí zjevení, jehož pramenem je osoba Ježíše Krista. Zjevení je historickou skutečností, avšak zároveň vyžaduje přijímající subjekt církve, v jejíž víře nepatří nikdy pouze do minulosti, ale je stálou přítomností. Hermeneutika Písma, které není pramenem zjevení, ale svědectvím o zjevení, proto vyžaduje vedle historických metod, také církevní víru reprezentovanou v Krédu, tradici a magisteriu.

2. *Vztah mezi historickou a teologickou exegezí.* Ratzinger usiluje o syntézu historické a teologické exegeze. Jeho výklad evangelií je primárně teologický, jeho exegeze je však zároveň podložena historickými poznatky. Nebo jinak řečeno: Ratzingerův přístup k christologii je především „shora“, ale propojuje ho rovněž s přístupem „zdola“.

3. *Vztah mezi Kristem a církví.* Podle našeho autora je christologický přístup „zdola“, který nezohledňuje víru církve, chybný, neboť odděluje Krista od církve. Jednotu mezi Kristem a církví chápe jako svátostné – eucharistické „communio“, jako jednotu, která ovšem nestírá odlišnost. Na základě této jednoty není možné „konstruovat“ církve bez Krista a poznávat Krista bez církve.

4. *Vztah mezi mnohostí a jednotou v christologii.* Pluralita novozákonních výpovědí o Ježíši z Nazareta vyplývá z nevyčerpatelnosti Kristova tajemství. Víra církve je však jednotícím hermeneutickým principem, který mnohost novozákonních christologií sjednocuje v „harmonii“ a umožňuje číst Písmo jako jednu knihu. Ratzinger proto historickou exegezi doplňuje kanonickým výkladem Bible, aby tak ve „fragmentu viděl celek“.

5. *Vztah mezi Starým a Novým zákonem.* Číst Písmo na základě víry jako jednu knihu umožňuje chápat poměr mezi Starým a Novým zákonem jako analogický. Neboť víra v Ježíše jako Krista znamená vyznávat, že Muž z Nazareta je naplněním starozákonních

---

⁵⁶⁹ Srov. Franz MUBNER, „Ein Buch der Beziehungen,“ s. 87–97.

zaslíbení. Tato víra umožňuje christologický výklad Starého Zákona a dává možnost rozumět Ježíšovu příběhu prostřednictvím židovské Bible. Ratzingerův důraz na jednotu zákonů vyjadřuje oblíbený christologický titul „nový Mojžíš“, jenž je sám „zosobněnou Tórou“.

6. *Vztah mezi rozumem a vírou.* Syntéza historické a teologické exegeze je vlastně důsledkem úzkého vztahu mezi rozumem a vírou. Porozumění Ježíši z Nazareta ve světle víry a rozumu je založeno na skutečnosti vtělení: V osobě vtěleného Syna se nesjednocuje jen božská a lidská přirozenost, ale také božský a lidský rozum. Zcela autonomní rozum bez víry je proto zúžený a víra bez rozumu není zcela lidská. Ratzingerova christologie proto zohledňuje historické bádání a filosofii, pokud ovšem není uzavřena metafyzice. Zvláštní důraz náš autor klade nejen na racionální uchopení christologie, ale také na osvobození pozitivisticky uvězněného rozumu skrze víru.

7. *Vztah mezi božstvím a lidstvím v osobě vtěleného Slova.* Ratzinger vykládá hypostatickou unii podle chalcedonského dogmatu. V reakci na nestoriánské nebezpečí oddělování Božího a lidského navazuje na neochalcedonskou teologii Maxima Vyznavače a zdůrazňuje jednotu subjektu vtěleného Syna na základě jednoty božské a lidské vůle v osobě vtěleného Syna.

8. *Vztah mezi „vzestupnou“ a „sestupnou“ christologií.* Ratzingerovým primárním zájmem je obhájit plnost Ježíšova božství, aniž by redukoval jeho lidství. Jeho christologie je proto spíše „sestupná“, ačkoliv „sestupný“ i „vzestupný“ směr v christologii považuje za komplementární. Ratzingerův důraz na Ježíšovo božství je zřejmý v tom, že náš autor nevykresluje Ježíšovu psychologii a nevypracovává ani jeho biografii.

9. *Vztah mezi funkcionální a ontologickou christologií.* Podle Ratzingera je kontinuita mezi funkcionální a ontologickou christologií patrná již v Novém zákoně. Ontologické výpovědi prvních koncilů navazují na toto biblické svědectví a nepředstavují helenizaci christologie. Ontologické chápání titulu „Boží Syn“ jako „homoúsios“ jen podtrhuje jeho plný funkcionální význam.

10. *Vztah mezi Ježíšem a Bohem Otcem.* Bytostný vztah Ježíše k Bohu Otci je základním tématem celé christologie současného papeže. Ježíšova slova a skutky, které se týkají Boha Otce, jsou tak vždy skrytou christologií Syna. Poněkud nezvýrazněna je v Ratzingerově pojmání předvelikonočního Ježíše úloha Ducha svatého.

11. *Vztah mezi „předvelikonočním“ a „velikonočním“ Ježíšem.* Mezi životem a působením Ježíše z Nazareta a jeho smrtí a zmrtvýchvstáním je podle našeho autora kontinuita. Celý život nazaretského Mistra je ponořen do tajemství kříže. Velikonoční

události jsou vyvrcholením Ježíšova života, jeho zjevitelského a soteriologického významu. V Kristově kříži je Bůh člověku nejbliže, očisťuje ho od hříchu a smiřuje ho se sebou. Ratzingerova christologie je proto především teologií kříže.

12. *Vztah mezi christologií a soteriologií.* Jako Ratzinger neodděluje ontologickou a funkcionální christologii, tak chápe v jednotě christologii a soteriologii, zjevení a spásu. Ježíš jako Boží Syn koná to, co je, a je tím, co koná. Jednota christologie a soteriologie je zvláště patrná na kříži, kde Ježíš jako pravý Velekněz neobětuje „něco“, ale sebe sama, celou svou „proexistenci“.

13. *Vztah mezi božskou a lidskou svobodou.* Vtělení, které nachází své plné vyjádření na kříži, znamená překonání protikladu lidské a božské vůle a ustanovení harmonie, jež je dána Ježíšovou poslušností. Pravá svoboda člověka je proto možná v účasti na zástupné poslušnosti Krista, který přináší sebe sama jako oběť Bohu a lidem. Tato účast církve na inkluzivní Ježíšově oběti je možná zvláště skrze eucharistii.

14. *Vztah mezi horizontálním a vertikálním rozměrem spásy.* V Ratzingerově soteriologii je silně zdůrazněn vertikální rozměr spásy, tedy spása podle Boha. Horizontální dimenze spásy vychází z vertikálního rozměru, tedy ze smíření člověka s Bohem, které uskutečnil Kristus ve svém kříži. Náš autor se na druhou stranu nevěnuje reflexi spásy podle člověka jako znamení a předstupni spásy podle Boha.

Vidíme, že Ratzinger ve své christologii, ačkoliv je na první pohled fragmentární, usiluje o velkou syntézu, o „jednotu teologie“, kterou považuje za důležitou.⁵⁷⁰ Jeho christologie je komplexní a vyvážená. Přesto můžeme pozorovat určité důrazy. Hlavním akcentem christologie současného papeže je důraz na víru církve v Ježíše Božího Syna, v němž Bůh konkrétně jedná v dějinách (spása podle Boha). Je to důraz na víru, která uzdravuje lidský rozum a svobodu. Ve srovnání se svými staršími pracemi Benedikt XVI. stále více zdůrazňuje božskou identitu vtěleného Syna. Centrem Ratzingerovy teologie je tak Bůh sám, který se stal v Ježíši blízkým a jenž je pravou spásou jednotlivce i celého světa.

Současný papež reaguje na sekulární myšlení, pro něž Bůh je „nepotřebná hypotéza“. Pro Ratzingera naopak bez světla víry upadá lidský rozum do relativismu a svoboda nenachází své naplnění. Jeho snahou je proto rovněž posílit víru křesťanů, neboť sama teologie je ohrožena nebezpečím oddělování „Božího“ a „lidského“, které nakonec

---

⁵⁷⁰ Srov. předmluvu kardinála Ratzingera ke knize: Jean-Hervé NICOLAS, *Syntéza dogmatické teologie I. Bůh v Trojici*, Praha: Krystal, 2003, s. 6.

christologii mění v „jezuologii“ a soteriologii v politickou utopii. Můžeme říci, že současný papež je především apologeta víry v trojjediného Boha. Bez této víry se rozpadá nejen christologie, ale celý život církve a její poslání ve světě.

Je zřejmé, že Ratzingerova christologie reaguje především na situaci v západním světě. Na druhé straně nejen „nestoriánské“ nebezpečí oddělování Boha a člověka, ale i „monofyzitické“ směšování božského a lidského je stále aktuální téma v teologii. Toto téma Ratzinger rovněž reflektuje, neboť odmítá jakoukoliv formu fideismu potlačující lidský rozum a svobodu. Každá nelidská víra není v pravém slova smyslu křesťanská a je třeba ji odmítnout. Kristus je totiž plný člověk, a nejen to, je „exemplární člověk“, neboť v něm, ve vtěleném Synu, dosáhl lidský rozum a svoboda svých nejvyšších možností.

Můžeme říci, že papežova christologie je velmi podnětná i pro moderního člověka. Klade nám před oči Ježíše z Nazereta, na němž je zřejmé, že Bůh není ohrožením člověka. Právě naopak: Svět „osvobozený“ od Boha se stává nelidským. Kristus se sám v kříži nechá zasáhnout nelidskostí člověka, aby ho tak proměnil lidskostí Boží lásky. Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. tedy ve své knize o Ježíši ukazuje na kříž, který je jedinou nadějí církve i celého světa.

Seznam použitých zkratk

CDK	Centrum pro studium demokracie a kultury
čl.	článek
ed.	vydavatel
HThG	Handbuch theologischer Grundbegriffe
IKaZ Communio	Internationale katholische Zeitschrift Communio.
JRGS	Joseph Ratzinger, Gesammelte Schriften
kol.	kolektiv (autorů)
LThK	Lexikon für Theologie und Kirche
MCM	Matice cyrilometodějská
MTK	Mezinárodní teologická komise
MKR Communio	Mezinárodní katolické revue Communio
MIPB	Mitteilungen des Institut – Papst – Benedikt XVI.
PBK	Papežská biblická komise
s.	strana
sl.	sloupec
srov.	srovnej

Seznam literatury

1. Prameny

RATZINGER Joseph, *Einführung in das Christentum. Vorlesungen über das Apostolische Glaubensbekenntnis*, München: Kösel Verlag, 1985. (Zkráceně: *Einführung*).

RATZINGER Joseph, *Dogma und Verkündigung*, München - Freiburg: Erich Wewel Verlag, 1973. (Zkráceně: *Dogma*).

RATZINGER Joseph, *Der Gott Jesu Christi. Betrachtungen über den Dreieinigen Gott*, München: Kösel Verlag, 1976. (Zkráceně: *Gott Jesu*).

RATZINGER Joseph, *Schauen auf den Durchbohrten. Versuche zu einer spirituellen Christologie*, Einsiedeln: Johannes Verlag, 1984. (Zkráceně: *Schauen*).

RATZINGER Joseph, *Ein neues Lied für den Herrn. Christusglaube und Liturgie in der Gegenwart*, Freiburg i. Br.: Herder, 1995. (Zkráceně: *Lied*).

RATZINGER Joseph, *Unterwegs zu Jesus Christus*, Augsburg: Sankt Ulrich Verlag, 2003. (Zkráceně: *Unterwegs*).

RATZINGER Joseph – BENEDIKT XVI., *Jesus von Nazareth. Von der Taufe im Jordan bis zur Verklärung*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007. (Zkráceně: *Jesus I.*).

RATZINGER Joseph – BENEDIKT XVI., *Jesus von Nazareth. Vom Einzug in Jerusalem bis zur Auferstehung*, Freiburg i. Br.: Herder, 2011. (Zkráceně: *Jesus II.*).

2. Ostatní dílo Josepha Ratzingera – Benedikta XVI.

RATZINGER Joseph, *Bůh a svět*, Praha: Barrister & Principal – Vyšehrad, 2003.

RATZINGER Joseph: *Cesta veľkonočným tajomstvom*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2003.

RATZINGER Joseph, HOMMES Ulrich, *Das Heil des Menschen. Innerweltlich – Christlich*, München: Kösel Verlag, 1975.

RATZINGER Joseph, „Der Gott des Glaubens und der Gott der Philosophen. Ein Beitrag zum Problem Theologia Naturalis,“ in RATZINGER Joseph, *Vom Wiederauffinden der Mitte. Grundorientierungen. Texte aus vier Jahrhunderten*, Freiburg i. Br.: Herder 1997, s. 40–59.

RATZINGER Joseph, „Der Neue Bund. Zur Theologie des Bundes im Neuen Testament,“ in JRGS 8/2, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 1099–1119.

RATZINGER Joseph, „Die Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils,“ in JRGS 8/1, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 258–282.

RATZINGER Joseph, „Die Christologie im Spannungsfeld von altchristlicher Exegese und moderner Bibelauslegung,“ in TENZLER J. (ed.) *Urbild und Abglanz*, Regensburg, 1972, s. 359–367.

RATZINGER Joseph, „Die Kirche als Heilssakrament,“ in JRGS 8/1, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 244–257.

- RATZINGER Joseph, *Die Krise der Katechese und ihre Überwindung. Rede in Frankreich*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1983.
- RATZINGER Joseph, *Die Tochter Zion. Betrachtungen über den Marienglauben der Kirche*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1977.
- RATZINGER Joseph, „Die Vielfalt der Religionen und der Eine Bund. Vorwort,“ in *JRGS* 8/2, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 1078–1080.
- RATZINGER Joseph, „Einleitung und Kommentar zum Vorwort und zu Kapitel I, II, und VI der Offenbarungskonstitution *Dei Verbum*,“ in *LThK²*, 2. dopl. sv., Freiburg i. Br.: Herder, 1967, s. 498–503, 504–528, 571–581.
- RATZINGER Joseph, „Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs,“ in Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Wort Gottes. Schrift – Tradition – Amt*, HÜNERMANN Peter, SÖDING Thomas (ed.), Freiburg i. Br. 2005, s. 37–82.
- RATZINGER Joseph, *Eschatologie. Smrt a věčný život*, Brno: Barrister & Principal, 1996.
- RATZINGER Joseph, *Eucharistie – Mitte der Kirche*, München: Erich Wewel Verlag, 1978.
- RATZINGER Joseph, „Eucharistie und Mission,“ in *JRGS* 11, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Theologie der Liturgie*, Freiburg i. Br.: Herder, 2008, s. 397–423.
- RATZINGER Joseph, „Glaube, Geschichte und Philosophie. Zum Echo auf *Einführung in das Christentum*,“ in *Hochland* 61 (1969), s. 533–543.
- RATZINGER Joseph, „Glaube, Philosophie und Theologie,“ in RATZINGER Joseph, *Wesen und Auftrag der Theologie. Versuche zu neuer Ortbestimmung im Disput der Gegenwart*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1993, s. 11–25.
- RATZINGER Joseph, *Glaube – Wahrheit – Toleranz*, Freiburg i. Br.: Herder, 2003.
- RATZINGER Joseph, „Glauben im Kontext heutiger Philosophie. Ein Gespräch mit dem Philosophen Vittorio Possenti,“ in *IKZ Communio* 3 (2002), s. 267–273.
- RATZINGER Joseph, *Hledět na Probodeného. Pokus o spirituální kristologii*, Brno: CDK, 1996.
- RATZINGER Joseph, „Identifikation mit der Kirche,“ in *JRGS* 8/1, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 178–192.
- RATZINGER Joseph, *Im Anfang schuf Gott. Vier Predigten über Schöpfung und Fall*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 2005.
- RATZINGER Joseph, „Israel, die Kirche und die Welt. Ihre Beziehung und ihr Auftrag nach dem »Katechismus der Katholischen Kirche« von 1992,“ in *JRGS* 8/2, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 1081–1098.
- RATZINGER Joseph – BENEDIKT XVI., *Ježíš Nazaretský*, Brno: Barrister & Principal, 2007.
- RATZINGER Joseph – BENEDIKT XVI., *Ježíš Nazaretský. Od vjezdu do Jeruzaléma do zmrtvýchvstání*, Brno: Barrister & Principal, 2011.
- RATZINGER Joseph, *Kirche, Ökumene und Politik*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1987.

RATZINGER Joseph, „Kirchlichkeit des Glaubens und kirchliche Auslegung des Glaubens,“ in RATZINGER Joseph, *Vom Wiederauffinden der Mitte. Grundorientierungen. Texte aus vier Jahrzehnten*, Freiburg i. Br.: Herder 1997, s. 158–173.

RATZINGER Joseph, *Meditation zur Karwoche*, Meitingen – Freising: Kyrios-Verlag, ⁶1978

RATZINGER Joseph, *Můj život. Vzpomínky na cestu ke kněžství a biskupskému úřadu*, Brno: Barrister & Principal, ²2005.

RATZINGER Joseph, „Offenbarungsverständnis und Geschichtstheologie Bonaventuras,“ in JRGS 2, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Offenbarungsverständnis und Geschichtstheologie Bonaventuras. Habilitationsschrift und Bonaventura-Studien*, Freiburg i. Br.: Herder, 2009, s. 53–659.

RATZINGER Joseph, „Offenbarung – Schrift – Überlieferung. Ein Text des heiligen Bonaventura und seine Bedeutung für die gegenwärtige Theologie,“ in JRGS 2, Gerhard MÜLLER Ludwig (ed.), *Offenbarungsverständnis und Geschichtstheologie Bonaventuras. Habilitationsschrift und Bonaventura-Studien*, Freiburg i. Br.: Herder, 2009, s. 693–711.

RATZINGER Joseph, *O víře dnes. Rozhovor s Vittorioem Messori*, Olomouc: MCM, 1998.

RATZINGER Joseph, „Politik und Erlösung,“ in RATZINGER Joseph, *Vom Wiederauffinden der Mitte. Grundorientierungen. Texte aus vier Jahrzehnten*. Freiburg i. Br.: Herder 1997, s. 249–265.

RATZINGER Joseph, „Primat, Episkopat und Successio Apostolica,“ in Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Wort Gottes. Schrift – Tradition – Amt*, HÜNERMANN Peter, SÖDING Thomas (ed.), Freiburg i. Br. 2005, s. 13–36.

RATZINGER Joseph, „Předmluva,“ in NICOLAS Jean-Hervé, *Syntéza dogmatické teologie I. Bůh v Trojici*, Praha: Krystal, 2003, s. 6.

RATZINGER Joseph, „Předmluva,“ in PBK, *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 7–12.

RATZINGER Joseph, „Pluralismus als Frage an Kirche und Theologie,“ in RATZINGER Joseph, *Wesen und Auftrag der Theologie. Versuche zu neuer Ortbestimmung im Disput der Gegenwart*, Freiburg i Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1993, s. 63–86.

RATZINGER Joseph, „Schöpfung“ in LThK 9, Freiburg i. Brg.: Herder, 1964, s. 460–466.

RATZINGER Joseph, „Schriftauslegung im Widerstreit. Zur Frage nach Grundlagen und Weg der Exegese heute,“ in Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI., *Wort Gottes. Schrift – Tradition – Amt*, HÜNERMANN Peter, SÖDING Thomas (ed.), Freiburg i. Br. 2005, s. 83–116.

RATZINGER Joseph, *Skandalöser Realismus. Gott handelt in der Geschichte*, Bad Tölz: Verlag Urfeld, 2005.

RATZINGER Joseph, „Stellvertretung“ in HThG II., München 1963, s. 566–570.

RATZINGER Joseph, BENEDIKT XVI., *Světlo světa. Papež, církev a znamení doby. Rozhovor s Peterem Seewaldem*. Brno: Barrister & Principal, 2011.

RATZINGER Joseph, *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie*, München: Erich Wewel Verlag, 1982.

RATZINGER Joseph, „Ursprung und Wesen der Kirche,“ in JRGS 8/1, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 220–243.

RATZINGER Joseph, *Úvod do křesťanství*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

RATZINGER Joseph, „Vom geistlichen Grund und vom kirchlichen Ort der Theologie,“ in RATZINGER, Joseph *Wesen und Auftrag der Theologie. Versuche zu neuer Ortbestimmung im Disput der Gegenwart*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1993, s. 39–62.

RATZINGER Joseph, „Vom Ursprung und Wesen der Kirche,“ in JRGS 8/, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Kirche – Zeichen unter den Völkern. Schriften zur Ekklesiologie und Ökumene*, Freiburg i. Br.: Herder, 2010, s. 140–156.

RATZINGER Joseph, „Vorfragen zur einer Theologie der Erlösung,“ in SCHEFFCZYK Leo (ed.), *Erlösung und Emanzipation*, Herder: Freiburg i. Br., 1973, s. 147–151.

RATZINGER Joseph, „Was die Welt zusammenhält. Vorpolitische moralische Grundlagen eines freiheitlichen Staates,“ in HABERMAS Jürgen – RATZINGER Joseph, *Dialektik der Säkularisation. Über Vernunft und Religion*, Florian SCHULER (ed.), Freiburg i. Br.: Herder, 2005, s. 39–56.

RATZINGER Joseph, *Wendzeit für Europa? Diagnosen und Prognosen zur Lage von Kirche und Welt*, Freiburg i. Br.: Herder, 1991.

RATZINGER Joseph, „Wer verantwortet die Aussagen der Theologie? Zur Methodenfrage,“ in BALTHASAR Hans Urs von (ed.), *Diskussion über Hans Küngs „Christ sein“*, Mainz: Matthias–Grünwald Verlag, 1976, s. 7–18.

RATZINGER Joseph, „Zum Begriff des Sakraments,“ in JRGS 11, MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Theologie der Liturgie*, Freiburg i. Br.: Herder, 2008, s. 215–232.

BENEDIKT XVI., *Encyklika Deus caritas est*, Praha: Nakladatelství Paulínky, 2006.

BENEDIKT XVI., *Glaube und Vernunft. Die Regensburger Vorlesung*, Freiburg i. Br.: Herder, 2006.

BENEDIKT XVI., *Posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve Verbum Domini*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.

Peter KUHN (ed.), *Gespräch über Jesus. Papst Benedikt XVI. im Dialog mit Martin Hengel, Peter Stuhlmacher und seinen Schülern in Castelgandolfo 2008*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2010.

3. Sekundární literatura

A) Monografie a sborníky

ALLEN John, *Kardinal Ratzinger*, Düsseldorf: Patmos Verlag, 2002.

FRÝVALDSKÝ Pavel, *Christologie v díle Josepha Ratzingera*, Diplomová práce, Katedra fundamentální a dogmatické teologie KTF UK, Praha 2007.

HEIM Maximilian Heinrich, *Joseph Ratzinger – Kirchliche Existenz und existentielle Theologie. Ekklesiologische Grundlinien unter dem Anspruch von Lumen gentium*, Zweite korrigierte und ergänzte Auflage, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2005.

HÄRING Hermann (ed.), *Der Jesus des Papstes: Passion, Tod und Auferstehung im Disput*, Berlin: Lit Verlag, 2011.

HÄRING Hermann (ed.), „Jesus von Nazareth“ in der wissenschaftlichen Diskussion, Berlin: Lit Verlag, 2008.

- HOFMANN Peter, *Benedikt XVI. Einführung in sein theologisches Denken*, Paderborn: Ferdinand Schöning, 2009.
- HOFMANN Peter (ed.), *Joseph Ratzinger. Ein theologisches Profil*, Paderborn: Ferdinand Schöning, 2008.
- KOCH Kurt, *Das Geheimnis des Senfkorns. Grundzüge des theologischen Denkens vom Papst Benedikt XVI.*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2010.
- LAM Joseph, *Theologische Verwandtschaft. Augustinus von Hippo und Joseph Ratzinger – Papst Benedikt XVI.*, Würzburg: Echter Verlag, 2009.
- LÄPPLE Alfred, *Benedikt XVI. und seine Wurzeln. Was sein Leben und seinen Glauben prägte*, Augsburg: Sankt Ulrich Verlag, 2006.
- LEHMANN Karl (et al.), *„Jesus von Nazareth“ kontrovers: Rückfragen an Joseph Ratzinger*, Berlin: Lit Verlag, 2007.
- MEIER - HAMIDI Frank, SCHUMACHER Ferdinand (ed.), *Der Theologe Joseph Ratzinger*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007.
- MENKE Karl-Heinz, *Der Leitgedanke Joseph Ratzingers. Die Verschränkung von vertikaler und horizontaler Inkarnation*, Paderborn: Ferdinand Schöning, 2008.
- MÜLLER Gerhard Ludwig (ed.), *Der Glaube ist einfach. Aspekte der Theologie Papst Benedikt XVI.*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2007.
- NICHOLS Aidan, *The Thought of Benedict XVI. An Introduction to the Theology of Joseph Ratzinger*, New York: Burn & Oates, 2005.
- NACHTWEI Gerhard, *Dialogische Unsterblichkeit. Eine Untersuchung zu Joseph Ratzingers Eschatologie und Theologie*, Leipzig: St. Benno – Verlag, 1986.
- ROLLET Jacques, *Le cardinal Ratzinger et la théologie contemporaine*, Paris: Les Édition du Cerf, 1987.
- RATZINGER – BENEDIKT XVI Joseph., *Das Werk. Veröffentlichungen bis zur Papstwahl*, (ed. Schülerkreis), Augsburg: Sankt Ulrich Verlag, 2009.
- ROWLAND Tracey, *Ratzinger's Faith. The Theology of Pope Benedict XVI.* New York: Oxford University Press, 2008.
- RUH Ulrich (ed.), *Das Jesusbuch des Papstes – Die Debatte*, Freiburg i. Br.: Herder, 2008.
- SEEWALD Peter, *Benedikt XVI. Portrét zblízka*, Trnava: Spolok Svätého Vojtecha, 2007.
- SCHNEIDER Michael, *Jesus von Nazareth – Zum neuen Buch von Papst Benedikt XVI.*, Köln: Koinonia – Oriens e.V., 2007.
- SCHULZ Michael, HOPING Helmut (ed.), *Jesus und der Papst: Systematische Reflexionen zum Jesus-Buch des Papstes*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007.
- SÖDING Thomas (ed.), *Ein Weg zu Jesus. Schlüssel zu einem tieferen Verständnis des Papstbuches*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007.
- SÖDING Thomas (ed.), *Das Jesus-Buch des Papstes: Die Antwort der Neutestamentler*, Freiburg i. Br.: Herder, 2007.
- SÖDING Thomas (ed.), *Tod und Auferstehung Jesu. Theologische Antworten auf das Buch des Papstes*, Freiburg i. Br.: Herder, 2011.

TÜCK Jan-Heiner (ed.), *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*. *Das Buch des Papstes in der Diskussion*, Ostfildern: Matthias Grünwald Verlag, 2007.

TÜCK Jan-Heiner (ed.), *Passion aus Liebe. Das Jesus-Buch des Papstes in der Diskussion*, Ostfildern: Matthias Grünwald Verlag, 2011.

VERWEYEN Hansjürgen, *Ein unbekannter Ratzinger. Die Habilitationsschrift von 1955 als Schlüssel zu seiner Theologie*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2010.

VERWEYEN Hansjürgen, *Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. Die Entwicklung seines Denkens*, Darmstadt: Primus Verlag, 2007.

B) Články

ALBERT Hans, „Joseph Ratzingers Jesusdeutung. Kritische Bemerkungen zu einigen Aspekten seiner Untersuchung,“ in *„Jesus von Nazareth“ kontrovers*, s. 129–142.

BACKHAUS Knut, „Christus-Ästhetik. Der »Jesus« des Papstes zwischen Rekonstruktion und Realpräsenz,“ in *Das Jesus-Buch des Papstes*, s. 20–29.

BERGER Klaus, „Jesus – das einzige Foto von Gott,“ in *Das Jesusbuch des Papstes – Die Debatte*, s. 15–20.

BERGER Klaus, „Kant sowie ältere protestantische Systematik,“ in *„Jesus von Nazareth“ kontrovers*, s. 27–40.

BERGER Klaus, „Systematik v zákopovém poli exegeze.“ dostupné na www.getsemany.cz/node/1150 (25.3.2012).

BUCKENMAIER Achim, „Jesus – die Tora in Person. Anmerkungen zum »Gespräch« zwischen Jacob Neuesner und Joseph Ratzinger,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 80–93.

BÜRKLE Horst, „»Den Originalton in den Religionen Wahrnehmen.« Benedikt XVI. theologische Orientierungen im Religionsdiskurs,“ in *IKZ Communio* 35 (2006), s. 573–594.

DIRSCHERL Erwin, „Gott und Mensch als Beziehungswesen. Die theologische und anthropologische Denkfigur Joseph Ratzingers ausgehend von der Christologie,“ in *Der Theologe Joseph Ratzinger*, s. 56–72.

EBNER Martin, „Jeder Ausleger hat seine blinden Flecken,“ in *Das Jesus-Buch des Papstes*, s. 30–42.

FRANZ Albert, „Der Jesus des Papstes. Anmerkungen zu Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.: Jesus von Nazareth,“ in *„Jesus von Nazareth“ kontrovers*, s. 49–64.

FRÝVALDSKÝ Pavel, „Christologie v díle Josepha Ratzingera – Benedikta XVI.“ in *Studia Theologica* 3 (2010), s. 43–62.

HÄRING Hermann, „Jesus – Logischer gemacht?“ in *„Jesus von Nazareth“ kontrovers*, s. 109–120.

HEIBEL Franz-Xaver, „Theologische Denker als Mitarbeiter der Wahrheit – Romano Guardini und Papst Benedikt XVI.,“ in Rudolf VODERHOLZER, Christian SCHALER, Franz-Xaver HEIBL (ed.), *MIPB* 1 (2008), Regensburg: Verlag Schnell&Steiner, 2008, s. 59–88.

HOFMANN Peter, „In den Gleichnissen spricht Christus, die Gleichnisse sprechen von Christus,“ in *Jesus und der Papst*, s. 84–90.

- HOPING Helmut, „Gemeinschaft mit Christus,“ in *IKZ Communio* 35 (2006), s. 558–570.
- HOPPE Rudolf, „Schriftauslegung und Rückfrage nach Jesus“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 83–91.
- KARRER Martin, „Passion und Auferstehung Jesu in Israel. Beobachtung zur Darstellung von Joseph Ratzinger / Papst Benedikt XVI.,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 100–113.
- KASPER Walter, „Das Wesen des Christlichen“ in *Theologische Revue* 65 (1969), s. 182–188.
- KASPER Walter: „Theorie und Praxis innerhalb einer theologia crucis. Antwort auf J. Ratzingers »Glaube, Geschichte und Philosophie«,“ in *Hochland* 62 (1970), s. 152–159.
- KREIML Joseph, „»Gott ist unendliche Nähe.« Der Glaube an Jesus Christus in der Theologie Joseph Ratzingers,“ in *Der Glaube ist einfach*, s. 85–100.
- KRENSKI Thomas, „Steht Jesus über unseren Psychologien? Joseph Ratzinger kommentiert Benedikt XVI.,“ in *Jesus und der Papst*, s. 13–24.
- KRIEG Robert A., „Kardinal Ratzinger, Max Scheler und eine Grundfrage der Christologie,“ in *Theologische Quartalschrift* 160 (1980), s. 113–118.
- KUČERA Zdeněk, „Vědecké poznání a víra. Marginálie a konspekty k dílu Josepha Ratzingera *Jesus von Nazareth*,“ in *Ateismus – teologická reflexe*, Hradec Králové: Typo studio, 2009, s. 91–104.
- KUSCHEL Karl-Josef, „Benedikt XVI. redet mit einem Rabbi,“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 309–317.
- LEHMANN Karl, „Erste Hinführung zum neuen Buch von Joseph Ratzinger,“ in „*Jesus von Nazareth*“ *kontrovers*, s. 3–8.
- MARSCHLER Thomas, „Joseph Ratzinger als Interpret der »Mysterien des Lebens Jesu«,“ in *Jesus und der Papst*, s. 91–101.
- MEIER-HAMIDI Frank, „»Wer mich gesehen hat, hat den Vater gesehen« (Joh 19,4). Durchblicke auf die Christologie im Hintergrund des Jesus-Buches Joseph Ratzingers/Benedikts XVI.,“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 61–73.
- MENKE Karl-Heinz, „Kreuz und Auferstehung Jesu Christi. Annäherungen an das Jesus-Buch des Papstes,“ in *Passion aus Liebe*, s. 193–218.
- MENKE Karl-Heinz, „»Starší bratři a sestry«. Teologické pojetí židovství u Josepha Ratzingera,“ in *MKR Communio* 1 (2009), s. 65–79.
- MIGGELBRINK Ralf, „Historische Kategorien in der Christologie. Überlegungen im Anschluss an »Jesus von Nazareth« von Benedikt XVI.,“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 147–152.
- MUBNER Franz, „Ein Buch der Beziehungen,“ in *Das Jesus-Buch des Papstes*, s. 87–98.
- NAULT François, „Der Jesus der Geschichte. Hat er eine theologische Relevanz?“ in „*Jesus von Nazareth*“ in *der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 103–124.
- NEUSNER Jacob, „Die Wiederaufnahme des religiösen Streitgesprächs – auf der Suche nach theologischer Wahrheit,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 13–20.
- NEUSNER Jacob, „Einzigartig in 2000 Jahren. Die neue Wende im jüdisch-christlichen Dialog,“ in *Ein Weg zu Jesus*, s. 71–90.

NEUSNER Jacob, „Rabbi Jesus im Spannungsfeld von Theologie und Geschichtswissenschaft,“ in *Passion aus Liebe*, s. 110–126.

NICKLAS Tobias, „Die Passion des »realen Jesus«. Anstöße aus dem neuen Jesus-Buch des Papstes,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 65–76.

PESCH Rudolf, „»Der Jesus der Evangelien ist auch der einzig wirkliche historische Jesus.« Anmerkungen zum Konstruktionspunkt des Jesus-Buches, in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 31–56.

POSPÍŠIL Ctirad Václav, „Základní charakteristika teologie dějin Josepha Ratzingera,“ in *AUC Theologica* 1 (2011), s. 186–192.

RINGLEBEN Joachim, „Lutherische Anfrage an Joseph Ratzingers Darstellung der Passion Jesu,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 127–142.

SCHULZ Michael, „Zwölf und der Siebzig – dass Israel Jesu als Zeichen der universellen Einheit der Völker,“ in *Jesus und der Papst*, s. 73–77.

SCHULZ Michael, „Wenn der Salz »dumm« geworden ist. Zu Joseph Ratzingers / Papst Benedikt XVI. Verhältnisbestimmung von Glaube und Vernunft,“ in *Der Glaube ist einfach*, s. 19–53.

SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER Ludger, „»Gegenwart des lebendigen Gottes.« Das Alte Testament im Jesus-Buch (2. Band) Papst Benedikts XVI.,“ in *Passion aus Liebe*, s. 37–61.

SKALICKÝ Karel, „Homilie velkého stylu o Ježiši z Nazareta“, *Teologické texty* 19 (2008), s. 2–6.

SOTTOPIETRA Paolo, „Joseph Ratzinger – Neo-Aufklärer. Die Aporien der neuzeitlichen Vernunft und der christliche Weg,“ in Rudolf VODERHOLZER, Christian SCHALER, Franz-Xaver HEIBL (ed.), *MIPB* 3 (2010), Regensburg: Verlag Schnell&Steiner, 2008, s. 58–85.

SÖDING Thomas, „Auf der Suche nach dem Antlitz des Herrn. Das Jesusbuch des Papstes und seine Theologie des Wortes Gottes,“ in *Das Jesus-Buch des Papstes*, s. 134–146.

SÖDING Thomas, „Brückenbau über dem Abgrund. Das Passionsweg Jesu in der Sicht des Pontifex,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 77–99.

SÖDING Thomas, „Die Lebendigkeit des Wortes Gottes. Das Verständnis der Offenbarung bei Joseph Ratzinger,“ in *Der Theologe Joseph Ratzinger*, s. 12–56.

SÖDING Thomas, „Die Seele der Theologie. Ihre Einheit aus dem Geist der Heiligen Schrift im Denken Joseph Ratzingers,“ in *IKaZ Communio* 35 (2006), s. 545–557.

SÖDING Thomas, „Notwendige Geschichtswahrheiten. Ratzingers Hermeneutik und die exegetische Jesusforschung,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 57–79.

SWARAT Uwe, „Das Kreuz Jesu als Gottesdienst vollkommenen Gehorsams? Zum Verständnis der Heilsbedeutung des Todes Jesu im Buch Joseph Ratzingers,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 160–178.

THEOBALD Michael, „Die vier Evangelien und der eine Jesus von Nazareth. Erwägungen zum Jesus-Buch von Joseph Ratzinger/Benedikt XVI.,“ in *„Jesus von Nazareth“ in der wissenschaftlichen Diskussion*, s. 7–36.

THEOBALD Michael, „Das »hohepriestliche« Gebet Jesu (Joh 17). Ein Eckpfeiler in der sazerdotal-kultischen Wahrnehmung der Passion Jesu durch Joseph Ratzinger,“ in *Passion aus Liebe*, s. 77–109.

TÜCK Jan-Heiner, „Auch der Sohn gehört in das Evangelium. Das Jesus-Buch Joseph Ratzingers als Anti-These zu Adolf von Harnack,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 155–181.

TÜCK Jan-Heiner, „Gethsemani – das Drama des menschlichen Willens Jesu,“ in *Tod und Auferstehung Jesu*, s. 143–159.

TÜCK Jan-Heiner, „Jesus – das Wort Gottes in Person. Zum Disput zwischen Joseph Ratzinger und Jacob Neusner,“ in *Jesus und der Papst*, s. 48–59.

TÜCK Jan-Heiner, „Vorwort,“ in *Passion aus Liebe*, s. 7–17.

VERWEYEN Hansjürgen, „Kanonische Exegese und historische Kritik. Zum inhaltlichen und methodischen Ort des Jesus-Buches,“ in *Annäherungen an „Jesus von Nazareth“*, s. 104–128.

VODERHOLZER Rudolf, „Die biblische Hermeneutik Joseph Ratzingers,“ in *Die Münchener Theologische Zeitschrift* 56 (2005), s. 400–414.

VODERHOLZER Rudolf, „Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. und die Exegese,“ in *Joseph Ratzinger. Ein theologisches Profil*, s. 99–121.

VODERHOLZER Rudolf, „Offenbarung, Schrift und Kirche. Eine relecture von *Dei Verbum* im Licht vorbereitender und rezipierender Texte Joseph Ratzingers,“ in *IKaZ Communio* 39 (2010), s. 287–303.

VODERHOLZER Rudolf, „»Schriftauslegung im Widerstreit« Joseph Ratzinger und die Exegete,“ in *Der Glaube ist einfach*, s. 54–84.

VODERHOLZER Rudolf, „Überlegungen zur »impliziten Dogmatik« im Anschluss an Kapitel zwei und drei,“ in *Jesus und der Papst*, s. 25–37.

ZENGER Erich, „Ein sehr persönliches Buch der Gott-Suche,“ in *Das Jesusbuch des Papstes – Die Debatte*, s. 187–197.

3. Ostatní literatura

BALTHASAR Hans Urs von, *Teológia troch dní*, Trnava: Dobrá kniha, 2009.

BALTHASAR Hans Urs von, *Wer ist die Kirche? Vier Skizzen*, Freiburg i. Br.: Herder, 1965.

BERGER Klaus, *Jesus*, München: Pattloch Verlag, 2007.

BERGER Klaus, *Sind die Berichte des Neuen Testaments Wahr? Ein Weg zum Verstehen der Bibel*, Gütersloh: Chr.Kaiser-Gütersloher Verlaghaus, 2002.

BOUMA David, *Provokatér Klaus Berger. Kritika východisek současné novozákonní exegeze v díle Klause Begera a její možné využití ve fundamentální teologii*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.

BROWN Raymond E., *Ježíš v pohledu Nového zákona. Úvod do christologie*, Praha: Vyšehrad 1998.

CONGAR Yves, *Der Heilige Geist*, Leipzig: St:Benno-Verlag, 1988.

DRUHÝ Vatikánský koncil, *Věřoučná konstituce o Božím Zjevení Dei Verbum*, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995.

DRUHÝ Vatikánský koncil, *Věřoučná konstituce o církvi Lumen gentium*, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995.

GALOT Jaen, *Za koho ma pokladáte?* Trnava: Dobrá kniha, 1999.

- GIBELLINI Rosino, *Teologické směry 20. století*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.
- GRILLMEIER Alois, *Jesus der Christus im Glauben der Kirche I. Von der Apostolischen Zeit bis zum Konzil von Chalcedon (451)*, Freiburg i. Br.: Herder, 2004.
- GUARDINI Romano, *Die Kirche des Herrn. Meditation über Wesen und Auftrag der Kirche*, Freiburg i. Br.: Herder, 1968.
- GUTIÉRREZ Gustavo, MÜLLER Gerhard Ludwig, *An der Seite der Armen. Theologie der Befreiung*, Augsburg: Sankt Ulrich Verlag, 2004.
- HARNACK Adolf, *Dějiny dogmatu*, Praha: Kalich, 1974 (přetisk prvního vydání z roku 1903).
- JAN PAVEL II., *Redemptor hominis*, Praha: Zvon, 1996.
- KASPER Walter, *Jesus der Christus*, Leipzig: St. Benno-Verlag, 1981.
- KASPER Walter, „Židé a křesťané – jediný lid Boží,“ in *MKR Communio* 1 (2011), s. 53–62.
- KONGREGÁCIA PRE VIEROUČNÉ OTÁZKY, *Dokumenty o teológii oslobodenia*, Řím 1987.
- KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Deklarace Dominus Iesus. O jedinečnosti a spásonosné universalitě Ježíše Krista a církve*, Praha: Sekretariát ČBK, 2000.
- KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Donum veritatis – O církevním povolání teologa*, Olomouc: Matice cyrilomotodějská, 1999.
- LOHFINK Gerhard, *Ježišov posledný deň alebo Ako to bolo s Ježišovým umučeným*, Bratislava: Serafín, 2008.
- MENKE Karl-Heinz, „Balthasarova »Teologie tří dnů«. Ježíš jde na kříž, k mrtvým, k Otci,“ in *MKR Communio* 1 (2010), s. 19–35.
- MENKE Karl-Heinz, *Jesus ist Gott der Sohn. Denkformen und Brennpunkte der Christologie*, Verlag Friedrich Pustet: Regensburg, 2008.
- MTK, „Jednota víry a teologický pluralismus,“ in *Dokumenty věnované metodě do roku 1995 a statuta MTK*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.
- MTK, „Některé otázky týkající se teologie vykoupení,“ in *Dokumenty MTK věnované christologii a soteriologii do roku 1995*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- MTK, „Vybrané otázky z christologie,“ in *Dokumenty MTK věnované christologii a soteriologii do roku 1995*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- NEUSNER Jacob, *Rabín mluví s Ježíšem*, Brno: Barrister & Principal, 2008.
- PBK, *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav, „Duch svatý a kříž Ježíše Nazareta,“ in *MKR Communio* 3 (1998), s. 224–244.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav, *Hermeneutika mystéria. Struktury myšlení v dogmatické teologii*, Praha – Kostelní vydří: Krystal – Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav, *Jako v nebi tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*, Praha: Krystal, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

POSPÍŠIL Ctirad Václav L, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, třetí dopl. vyd., Praha: Krystal OP, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

POSPÍŠIL Ctirad Václav, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentovaná bibliografie 1800–2010*, Brno: L.Marek, 2011.

POSPÍŠIL Ctirad Václav, *Soteriologie a teologie kříže Bonaventury z Bagnoregia*, Brno: L. Marek, 2002.

RAHNER Hugo, *Maria a církev*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 1996.

SCHÖNBORN Christoph, *Gott sandte seinen Sohn. Christologie*, Paderborn: Bonifatius, 2002.

SCHÖNBORN Christoph, *Ikona Krista. Teologické východiská*, Bratislava: Vydavateľstvo Oto Németh, 2002.

STRIET Magnus (ed.), *Gestorben für wenn? Zum Diskussion um das „pro multis“* Freiburg i. Br.: Herder, 2007.

ŠTEFAN Jan, *Karl Barth a ti druzí. Pět evangelických theologů 20. století Barth – Brunner – Tillich – Althaus – Iwand*, Brno: CDK, 2005.

ULRICH Lothar, „Satisfakční teorie,“ in Wolfgang BEINERT (a kol.), *Slovník katolické dogmatiky*, Olomouc: MCM, 1994.

VODERHOLZER Rudolf, *Die Einheit der Schrift und ihr geistiger Sinn. Der Beitrag Henri de Lubac zur Erforschung von Geschichte und Systematik christlicher Bibelhermeneutik*, Freiburg i. Br.: Johannes Verlag Einsiedeln, 1998.

Anglická anotace

Basic approaches and lines in the Christological work of Joseph Ratzinger – Benedict XVI.

This thesis presents the outline of Joseph Ratzinger's Christology; it deals with all his Christological work, but focuses on the Pope's two-volume book about Jesus Christ. In the thesis also theological disputes are considered which was raised mainly in German-speaking theology.

The first chapter gives a brief biography of Joseph Ratzinger – Benedict XVI and a survey of his Christological work. Also it lists literature concerning Ratzinger's book about Jesus.

Second chapter deals with Ratzinger's basic methodological approaches towards Christology. The first topic is the relationship between 'historical Jesus' and 'the Christ of faith', or between historic and Christological exegetics. Another question is the relation of Christ and the Jewish tradition, or the Old and New Testament. The third sphere is the relationship between biblical faith and philosophical (historical) reason.

In the third chapter the analysis of substantial areas of Ratzinger's Christology is given. First theology of incarnation is examined: the reflexion of hypostatic union, relationship between incarnation and theology of the cross. Then pre-Easter Jesus is introduced, theology of the cross and soteriology. In the conclusion the results are summarised and evaluated.

Key words: Joseph Ratzinger – Benedict XVI, Christology, Soteriology, Cross, Incarnation